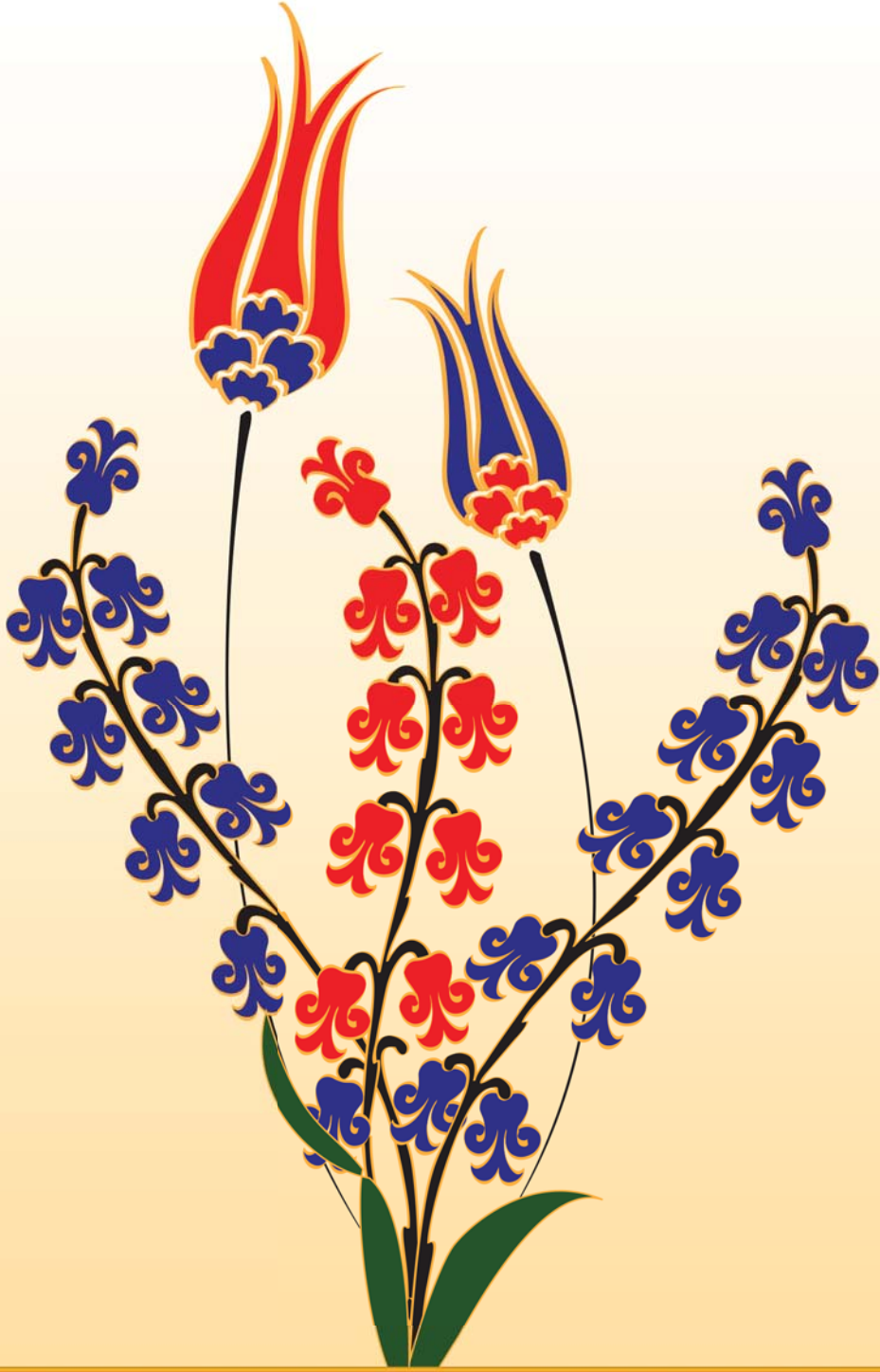

Mezhepler

SİNAN YILMAZ

Asrımız maalesef birçok manevi hastalığı içinde barındırmaktadır. Ahir zaman olması sebebiyle manevi hastalıklar hızla yayılmakta, panzehir hükmündeki ilimlerden yoksun olanlar da bu hastalıklara yakalanarak uhrevi hayatlarını perişan etmektedirler.

Bu hastalıklardan biri de mezhepsizlik hastalığıdır. Sizler de birçok kişiden şu sözleri duymuşsunuzdur: **“Ben Kur’an’da olana bakarım. Kendi hükmümü kendim çıkartabilirim. Niçin bir mezhebe tabi olacağım ki? Peygamberin mezhebi mi vardı? Benim mezhebim peygamberin yoludur, ben mezhep falan tanımam.”**

Bu ve benzeri sözleri mezhepsizlerin ağzından oldukça fazla duymuşsunuzdur. Dedik ya vakit ahir zaman, imanların kuş olup uçtuğu, manevi hastalıkların insanları kuşattığı bir zaman...

Feyyaz Bilişim Hizmetleri olarak bizler üzerimize imanı muhafaza vazifesini aldık. Manevi hastalıklara karşı şifa hükmündeki eserleri hazırlamayı kendimize bir vazife edindik. Bununla da Rabb’imizin rızasını talep ettik. Bu eserdeki maksadımız, Müslümanları tehdit eden bu mezhepsizlik hastalığına bir set çekmek, bu hastalıkla yaralanmış gönüllere bir derman ulaştırmak ve mezhebi terk ederek insanları mezhepsizliğe davet eden bedbahtların ne kadar yanlış bir yolda olduklarını akıl ve vicdan sahiplerine göstermektir.

Bu eserde iki hayali arkadaşa misafir olacak ve onların aralarındaki konuşmaları takip edeceksiniz. Bu arkadaşlardan birisi mezhepsiz ve mezhepsizliği savunan kişidir. Diğeri de bir mezhebe tabi olmanın gerekliliğine inanan kişidir.

Bu eseri kim aklını hakem yaparak vicdanıyla **izlese**, inşaallah mezhepsizlik hastalığından kurtulur. Bu eserde bir mezhebe tabi olmanın lüzumu iki kere iki dört eder katiyetinde ispat edilmiştir. Yardım ve inayet, hidayet ve selamet Allah’tandır. Şimdi hayali iki arkadaşın münazarasına misafir oluyoruz...

A- Ben hiçbir mezhebe tabi olmam. Tabi olmamın gerekliliği bana ispat edilinceye kadar da bu görüşümden vazgeçmem. Hem bil ki, çok inatçıyım. Beni ikna etmek öyle kolay bir şey değildir.

B- Merak etme, sen ne kadar inatçı olsan da hak her zaman galiptir ve üstündür. İnşaallah seni ikna edecek ve Allah’ın izniyle mezhepsizlik hastalığından kurtulmana vesile olacağım. Ama senden bir isteğim var. Madem kader bu eserde ikimizi arkadaş yaptı, o zaman aramızda bir altın kuralımız olsun. Bu altın kural da şudur: Akıl ve vicdan aramızda hakem olsun. Birbirimizle inatla değil, hakkı ortaya çıkarmak için konuşalım. Aklımızın ve mantığımızın kabul ettiği bir şeyde inatla birbirimize muhalefet etmeyelim.

A- Tamam, akıl ve vicdan hakem olsun. Senin aklını ve vicdanını esir edip seni mezhebin esaretinden kurtaracağım.

B- Hadi bakalım! **“Haklı olan galip olsun.”** diyor ve şu sözlerimi iyi dinlemeni istiyorum. Cenab-ı Hakk’ın iki farklı ayeti vardır. Birincisi kelimelerden gelen Kur’an’daki ayetlerdir. İkincisi ise kudret sıfatından gelen kâinat kitabı dediğimiz şu âlemde yaratılan ayetlerdir. Bir kuştan tut ta yıldızlara kadar ve bir kelebekten tut ta galaksilere kadar her bir şey ve her bir varlık bu ikinci kitap olan “kâinat kitabının” birer ayetidir.

Bizler bu ikinci kitap olan kâinattaki ayetleri kendi aklımızla tam manasıyla anlayamamakta ve kâinat kitabını bizlere ders verecek muallimlere ihtiyaç duymaktayız.

Mesela gökyüzü sayfasında yazılan Güneş, Ay, yıldızlar ve galaksiler gibi ayetler için gök bilimcilerine başvuruyor ve merak ettiklerimizi onlardan öğreniyoruz. Yoksa teleskopu elimize alarak hemen incelemeye başlamıyor ve zannımızla hükmetmiyoruz.

Yine denizlerde yazılan balıklar, dalgalar, mercanlar ve diğer ayetler için deniz bilimcilerine başvuruyor ve işin hakikatini onlara soruyoruz. Yoksa hemen bir dalgıç elbisesi alıp denizlere dalmıyoruz.

Yeryüzü sayfasında yazılan diğer ayetler için de fizikçilere, coğrafyacılar, doktorlara ve sözün özü o ilmin mütehasısı olan insanlara başvuruyor ve onların bilgilerine ihtiyaç duyuyoruz.

İşte aynen bunlar gibi, birinci kitap olan Kur’an’ın ayetlerini ve Peygamberimizin hadislerini anlamak için de bu işin mütehasıslarına ve âlimlerine başvurmak zorundayız ve onlara muhtacız. Bu âlimleri rehber yapmadan birinci kitap olan Kur’an’ı anlamaya çalışan kimseyle, bilim adamlarını rehber yapmadan ikinci kitap olan kâinatı anlamaya çalışan kişinin durumu aynıdır. İkisi de yanılır ve ikisi de sadece zannıyla hükmeder.

A- Çok ikna edici konuşuyorsun ve zannımca bana akıl oyunları yapıyorsun. Neredeyse dediklerine ikna olacağım. Ama başta demiştim, beni ikna etmek hiç de kolay bir şey değildir.

B- Ama aramızda bir altın kuralımız vardı. Bu kural da şuydu: Akıl ve vicdan aramızda hakem olacaktı. Aklın ve vicdanın kabul ettiği bir meselede inat ederek birbirimize muhalefet etmeyecektik.

A- Bir dakika dur, çok hızlı gidiyorsun. Anlattığın meseleyi bana bir daha anlat, aklımı ve vicdanımı hakem yaparak dinleyeceğim.

B- Diyorum ki, şu kâinat kitabında yazılan varlık ayetlerini anlamak için bilim adamlarına müracaat ediyor ve onların sözlerini dinliyoruz. Zira bu konuda söz hakkı onlarındır. Mesela astronomi okumamış bir insan Güneş’i bir elma büyüklüğünde zannederken, bir astronomi âlimi Güneş’in Dünya’dan 1.300.000 defadan daha büyük olduğunu bilir.

Yine tıp ilmi okumamış bir insan kana baktığında sadece bir kırmızılık görürken;

bir doktor kandaki alyuvarları, akyuvarları ve trombositleri temaşa edebilir.

Yine mühendislik okumayan birisi bir nehre baktığında yalnız su görürken, bir mühendis o nehrin arkasındaki barajı ve ondaki potansiyel elektrik gücünü görebilir.

Yine botanik ilminden haberdar olmayan birisi bir çiçeğe baktığında yalnız zahiri güzelliğini görürken, bir botanikçi o çiçekteki sırları görür ve o çiçek hakkında bir kitap yazabilir.

Misalleri çoğaltmamız mümkündür. Bütün bu misallerin ortak noktası şudur: Bizler Allah-u Teâlâ'nın kudret kalemiyle kâinat kitabında yazmış olduğu ayetlerden çok azını anlayabilmekte ve doğru bilgiye ulaşabilmek için o ilmin uzmanına başvurmaktaız.

Acaba kâinat kitabında yazılan ayetleri anlamak için işin ehline başvururken niçin birinci kitap olan Kur'an'ın ayetlerini anlamada işin ehline başvurmayalım ve bunu yapmayı garipseyelim? Asıl garip olan, dünyada en küçük bir işte bile rehber ihtiyacı olan insanın âlemin en büyük işi olan dini anlamada bir rehber ve muallime ihtiyacı olmadığını zannetmesi değil midir?

A- Beni gerçekten zorluyorsun ve çok mantıklı konuşuyorsun. Ama hemen öylece silahımı sana teslim edip mağlup olacak değilim. Tamam, güzel ve mantıklı konuştun. Bunu kabul ediyorum. Ama sen dedin ki: Kâinat kitabındaki ayetleri anlamak için uzmanlarına başvuruyoruz. Aynı şeyi Kur'an'ın ayetlerini anlamada niçin yapmayalım?

Bu sözüne karşılık ben de şöyle diyorum: Ben kendi hükmümü kendim çıkarabilirim. Ben bu işin uzmanıyım. Dört mezhep âlimleri de Kur'an ve hadislerden hüküm çıkarmış. Kaynak belli, öyle ise bunu ben de yapabilirim.

B- Uzmanıym demekle uzmanı olunmuyor. Uzmanı olup olmadığına geçmeden önce sana bir soru sormak istiyorum:

Bir eczacı çiçeklerden ilaç yapar. Hâl böyle iken, "Bütün ilaçlar çiçeklerden yapılmıştır. Eczaneden almaya ne gerek var?" diyerek dağlara tırmanmak akıl kârı mıdır?

Evet, ilaçlar çiçeklerden ve bitkilerden yapılmıştır. Bu doğrudur. Ancak o ilacı yapmak için yıllarca kimya okumak ve uzman bir kimyager olmak gerekir. Herhâlde kimya ilmini bilmeden dağdan topladığı çiçeklerle ilaç yapmaya çalışan kişi kendisine zarar vermektan başka bir iş yapmış olmaz.

Aynen bunun gibi, bizler de manevi ilaçlarımız olan Kur'an'ın ve sünnetin hükümlerini bu işin -tabiri caizse- eczacıları olan müctehid âlimlerden almak ve onlardan öğrenmek zorundayız. Çünkü bu ilim onlara ihsan edilmiştir. Demek dört mezhebi bir kenara bırakarak kendi bulduğu ile hükmeden kimse, ilaç yapmak için dağa tırmanan kişiye benzemektedir. Sence bu insan akıllı mıdır?

Ya da bu kişi şu sözü söyleyen kişiye benzer: "Bütün kanunlar anayasa kitapçığında mevcuttur. Ben bu kitabı baştan sona okudum mu anayasa profesörü olurum. Artık anayasa profesörlerini dinlemeye ihtiyacım olmaz."

Evet, nasıl ki bu söz manasızdır ve anayasa kitapçığını bir defa okumakla anayasa profesörü olunamıyor. Aynen bunun gibi, Kur'an'ı da mealinden okumakla müctehid âlim olunmuyor.

Ya da bu kişi şu sözü söyleyen kimseye benzer: “Ben fizik kanunlarını tek başıma keşfedeceğim. Einstein ve emsallerini taklide ihtiyacım yok. Çünkü onlar da benim gibi bir insandır. Onlar da rakamları kullanmış ve hesap yapmıştır. Ben de aynı rakamları kullanarak aynı hesapları yapabilir ve doğru sonuçlara ulaşabilirim.”

Bu sözde doğru bölümler vardır. Evet, Einstein da onun gibi bir insandır ve mesleğinde rakamları kullanarak hesaplar yapmıştır. Yanlış olan ise bu kimsenin kendisini Einstein'ın yerine koyması ve onun kadar yetenekli olduğunu zannetmesidir. Onun kadar yetenekli olmadığına delil ise tarihin bir elin parmaklarından fazla Einsteinları nakledememesidir. Einstein olmak o kadar kolay olsaydı herhâlde binlerce emsalinin gözükmeye gerekirdi. Demek mesele rakamlarda değildir. Mesele o rakamları kullanarak doğru neticelere ulaşmaktır.

Aynen bunun gibi, mesele, Kur'an'ın ayetlerini ya da hadisleri okumada değildir. Mesele Kur'an ve yüz binlerce hadisin içinden doğru hükmü çıkarmadadır. İşte bu özel yetenek de İmam-ı Âzam, İmam Şafi, İmam Malik, Ahmed İbni Hanbel ve emsallerine verilmiştir.

Belki sen iyi bir fıkıhçı ya da tefsir âlimi olabilirsin. Ama asla bir müctehid âlim olamazsın. Asla İmam-i Âzam ve emsallerine yetişemezsin. Çünkü Allah-u Teâlâ onlara farklı bir ihşanda bulunmuştur. Bu onların çalışarak kazandıkları bir yetenek değil, Allah-u Teâlâ'nın onlara lütfettiği bir ikramdır.

A- Seninle işimiz zormuş, bunu anladım. Dediklerine verecek cevaplar bulmakta zorlandığımı itiraf ediyorum. Ben bu münazaranın bu kadar zor geçeceğini tahmin etmemiştim. Ya bu kadar sözü nereden buluyorsun?

B- Sen ve senin gibi mezhepsizler zannediyorlar ki, bizim söyleyecek sözümüz ve davamızı savunacak delilimiz yok. Bu yüzden de kendinizi haklı zannediyorsunuz. Ama şunu bilin ki, savunduğumuz her meselede çok sözümüz ve çürütülemez delillerimiz vardır. Ve mesleğimizin hangi meselesi olursa olsun muhatabımızı mağlup eder, onu ikna ya da ilzam ederiz.

A- Ama beni yakalamak zordur. Bir deliği kapatsan başka bir delikten kaçırım. Bir soruya cevap versen başka bir soruyla karşına çıkarım.

B- Senin hünerin delikten deliğe kaçmaksa benim hünerim de her deliği kapamaktır. Bakalım münazaramızın sonunda kaçabileceğin bir delik bulabilecek misin?

A- Bak şimdi bir delikten girdim ve sana şu soruyu soruyorum: Ben de âlimim. Niçin ictihad yapmayayım? Onlardan ne eksikim var?

B- Bak şimdi girdiğin deliği nasıl kapatacağım. Ama iyi dinle, aklını ve vicdanını hakem yap! İşte sorunun cevabı:

Hakikatin mahiyeti bir olmakla birlikte fertlerdeki tarz-ı tahakkuku farklı farklıdır. Mesela sinek de uçar, ama kartal gibi değil. Buğday da sümbül verir, ama ağaç gibi değil. Ayna da Güneş'i gösterir, ama okyanus gibi değil.

Aynen bu misaller gibi, ilim hakikatının de tarz-ı tahakkuku fertlerde farklı farklıdır. İlimin İmam-ı Âzam ve emsallerindeki tecellisi ile bu asırdaki bizlerde tecelli bir olamaz. Evet, ikisi de ilimdir; ama mahiyetleri arasında yerden göğe kadar fark vardır.

Bu, şuna benzer: İlkokulda matematik okunur, ama oradan mühendis çıkmaz. Çünkü ilkokulda okutulan matematik mühendislik için yeterli değildir. İşte bu asır o asra kıyasla ilkokuldur. İçinde ilim okunur, âlim çıkar; ama müctehid çıkmaz. Çünkü bu asrın ilkokulu müctehid yetiştirmeye elverişli değildir. Müctehid âlimlerin nasıl emsalsiz bir yeteneğe sahip olduğundan ve onlara yetişmenin asla mümkün olmadığından ileride bahsederiz. Şimdilik bu kapıyı açmıyor ve sana sadece şunu diyorum: Maddi âlem ve içindeki eşya hakkında doğru bilgi edinmek için nasıl o ilmin mütehasıslarına başvuruyor ve onların sözüne itimat ediyorsak aynen bunun gibi, dini konularda da doğru bilgiye ulaşmak için bu ilmin mütehasıslarına başvurmak zorundayız. Bu kişiler de müctehid âlimlerdir.

A- Çok şey söyledin, ama ben hâlâ “Niçin ictihad yapamıyorum?” kısmını anlamadım. Buna engel olan şey nedir?

B- Buna engel olan şey senin bu meseledeki yeteneksizliğindir. Şimdi niçin ictihad yapamayacağını sana farklı bir cihetten anlatacağım. Herhâlde inadın ancak bu şekilde kırılacak.

Her meslek dalında ‘bilgi birikimini’ ifade eden unvanlar vardır. Asistan, doktor, doçent yardımcısı, doçent, profesör gibi kavramlar bilgi birikimini ve bilgi yeterliliğini ifade eden unvanlardandır. Her meslekte bu tür unvanlar olduğu gibi, fıkıh ilminde de fıkıh âlimlerinin mertebe ve derecelerini bildiren unvanlar vardır. Her bir unvan o mertebedeki fıkıh âliminin bilgi seviyesini bildirmektedir. Fıkıh ilmindeki bu unvanlar ve bilgi mertebeleri yedi kısımdır. Bu mertebeler şunlardır:

1- Müctehid-i fi-ş şer mertebesi: Bu, mutlak müctehid olan âlimlerin mertebesidir. Bu âlimler dört delil olan Kur’an, sünnet, icma ve kıyastan hüküm çıkarmak için usul ve kaideler koymuşlar ve koydukları kaidelere göre hükümler çıkarmışlardır. İmam-ı Âzam, İmam Şafi, İmam Malik ve Ahmed İbni Hanbel Hazretleri bu tabakadaki âlimlerdendir.

2. mertebe müctehid-i fi-l mezheb tabakasıdır: Bunlar mezhepte müctehid olan âlimlerdir. Yani bunlar hüküm çıkarmak için usul ve kaideler koyamamışlar, ancak mezhep imamlarının koyduğu kaidelere göre dört delilden hüküm çıkarmışlardır. İmam Ebû Yusuf, İmam Muhammed ve benzerleri bu tabakadadır.

A- Yani şimdi İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ictihadın kurallarını belirleyememiş ve ictihad usulünde İmam-ı Âzam'ı mı taklit etmişler?

B- Evet. Hanefi mezhebinin o koskocaman allameleri İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed usul-ü fıkhıta İmam-ı Âzam'ı taklit etmişler ve onun koyduğu usul kaidelerine göre ictihad yapmışlardır. Yoksa sen ne zannediyordun, bu iş bu kadar kolay mıydı?

Fıkıh âlimlerinin 3. mertebesi müctehid-i fi-l mesele tabakasıdır: Bunlar sadece bazı meselelerde ictihad yapabilen âlimlerdir. Bunlar mezhep imamının bildirmediği ve hakkında ictihad yapmadığı meselelerde, mezhebin usul ve kaidelerine göre hüküm çıkarırlar. Ancak bu hükmün mezhebin kaidelerine göre çıkartılması şarttır. İmam Tahavi, Ahmed b. Ömer, İmam Serahsi ve benzerleri fıkıh ilminin bu tabakasındadır.

A- Ne yani, şimdi İmam Serahsi mezhep imamının ictihad yaptığı bir konuda ictihad yapamıyor mu?

B- Evet, aynen öyle. İmam Serahsi gibi “Şemsü-l eimme” yani “İmamların Güneşi” lakabıyla meşhur bir âlim bile mezhep imamının ictihad yaptığı bir meselede kendi fikrini ileri süremiyor ve ictihad yapamıyor. Sadece mezhep imamının hakkında ictihad yapmadığı bir meselede o da mezhep imamının belirlediği usul ve kaidelere göre ictihad yapabiliyor. İşte bu din bu hassasiyet ile muhafaza edildi. Herkes kafasına göre hüküm verseydi bu din böyle indiği gibi muhafaza olur muydu? Acaba lakabı “İmamların Güneşi” olan İmam Serahsi Hazretleri ictihad yapamazken ve mezhep imamının sözünden dışarı çıkamazken, senin gibileri ne oluyor da ictihad yapmaya hevesleniyorsunuz?

Fıkıh âlimlerinin 4. mertebesi, ashab-ı tahrir tabakasıdır: Bunlar ictihad derecesinde olmayıp sadece müctehidlerin çıkardığı kısa ve kapalı bir hükmü açıklayan âlimlerdir. Bunlar delillerden hüküm çıkarmamışlardır. El-Cessas lakabıyla meşhur Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi bu tabakadaki bir âlimdir. Evet, meşhur el-Cessas sadece bir mukallid yani mezhep imamını birebir taklit eden bir âlim olup ictihad yapamamıştır. Merak ediyorum, acaba sen el-Cessas'tan daha mı âlimsin ki, onun yapamadığı bir işe cüret ediyorsun? Bil ki, bu cüretin cehaletinden ve cehaletin verdiği cesarettten geliyor.

A- Anlamakta zorlanıyorum ya! Benim kolayca yaptığım işi el-Cessas nasıl yapamaz? O nasıl bir mezhep imamına tabi olur?

B- Yapmadı ve yapamadı, çünkü o haddini biliyordu ve haddinden tecavüz etmiyordu. Ve hata yaparak Allah'ın gazabına maruz kalmaktan korkuyordu. Bu

sebeple ictihad işini kendinden daha ehil olan ilk üç mertebedeki fakihlere bırakmıştı. Ama sen ve senin gibiler ne haddinizi biliyorsunuz ne de hata yaparım da Allah'ın gazabına uğrarım diye bir derdiniz ve endişeniz var. Aklınıza nasıl gelirse öyle konuşuyor, sözüm ona el-Cessasları bile geride bırakıyorsunuz!

Fıkıh âlimlerinin 5. mertebesi ashab-ı tercih tabakasıdır: Bunlar müctehidlerden gelen birkaç rivayet arasından birisini tercih edebilen âlimlerdir. Bunlar mukalliddir. Mukallid, taklit eden demektir. Ashab-ı tercih tabakası fikhî hükümlerde ictihad yapmamış, sadece mezhep imamlarını taklit ederek onların ictihadlarıyla amel etmişlerdir. Bunların özelliği, aynı meselede yapılan birkaç ictihaddan birisini tercih edebilmeleridir. Yani bir meselede birkaç görüş varsa bunlar bu görüşlerden tercih ettikleri ile amel edebilirler. Ebu-I Hasan Kudûri ve emsalleri bu tabakadadır. Şimdi bir düşün, Ebu-I Hasan Kudûri gibi bir zat ictihad yapamıyor ve sadece farklı görüşlerden birini tercih edebiliyor. O hâlde sizlere ne oldu da kolayca ictihad yapıyor ve pervasızca konuşabiliyorsunuz!

Fıkıh âlimlerinin 6. mertebesi ashab-ı temyizdir: Bu mertebede bulunanlar da mukallid olup bir mezhep imamına bağlıdırlar. Bunların özelliği, bir mesele hakkında gelen çeşitli rivayetleri kuvvetlerine göre sıralayıp yazabilmeleridir. Bunların kitaplarında reddedilen bir rivayet bulunmaz.

Ve geldik **fıkıh âlimlerinin 7. mertebesine. 7. mertebe ashab-ı fetva tabakasıdır:** Bu tabakaya özellikle dikkat etmeni istiyorum. Bu tabakadaki âlimler zayıf haberleri kuvvetlilerinden ayırabilen ve bir mezhep imamına bağlı olan mukallidlerdir. Bunlar okuduklarını iyi anladıkları ve anlayamayan diğer mukallidlere açıkladıkları için fıkıh âlimlerinden sayılmışlardır. Yani bunlara fıkıhçı denmesinin sebebi, müctehidlerin eserlerini çok iyi anlayabildikleri içindir. Yoksa ictihad falan yapamazlar.

Ömer Nasuhi Hazretleri “*Hukuk-u İslamiye ve Istılahat-ı Fıkhiye Kamusu*” isimli eserinde müctehidlerin bu yedi tabakasını izah ettikten sonra İbni Abidin Hazretlerini yedinci tabakaya misal vermektedir. İbni Abidin Hazretleri dokuzuncu asrın en büyük Hanefi fıkıhçılarından olup her bir cildi dokuz yüzü aşkın sahifeden oluşan altı ciltlik “*Reddü-I Muhtar*” isimli fıkıh eserinin sahibidir.

Yani günümüzdeki bütün fıkıhçıların kaynak kitap olarak kullandığı “*Reddü-I Muhtar*” isimli eserin sahibi olan dokuzuncu asrın o büyük fıkıhçısı İbni Abidin hazretleri sadece mukallid olup ictihad yapamıyor ve fıkhi meselelerde İmam-ı Âzam Hazretlerini taklit ediyor, ona tabi oluyor.

Hâl böyle iken nasıl olur da sen, İbni Abidin Hazretlerinin yapamadığı ictihadı daha onun yazdığı eseri okumaktan ve anlamaktan âciz iken yapabilirsin?

İctihad yapmanın ne kadar zor olduğunu vereceğim şu örneklerle de anlayabilirsin:

“İnsanların ve cinlerin müftüsü” lakabıyla meşhur olan Şeyhülislam Ebu-s Suud Efendi asrının güneşi olan ve “*Hüccetü-I İslam*” yani “*İslam'ın Delili*” lakabıyla meşhur olan İmam-ı Gazali hakkında şöyle der: “İctihada ait meselelerde müctehid olmayan İmam-ı Gazali ve emsallerinin sözlerine itimat caiz değildir.”

Düşün bir kere, İmam-ı Gazali gibi bir Hücetü-l İslam ictihad yapamıyor ve fıkhi meselelerde İmam Şafi'nin mezhebine girerek ona tabi oluyor. Ve Ebu-s Suud Hazretleri, "İmam-ı Gazali'nin kendi mezhebine ters düşen bir sözü olursa ona itibar edilmez." buyuruyor.

Şimdi sana soruyorum: İmam-ı Gazali gibi asrının güneşi olan bir allame bile ictihad yapamazken ve İmam Şafi Hazretlerine tabi olurken sana ve emsallerine ne oldu da ictihada heveslendiniz ve kendinizi ictihada ehil görmeye başladınız? Acaba İmam-ı Gazali'den daha mı âlimsiniz ki, İmam-ı Gazali'nin girişemediği bir işe girişiyorsunuz?

Yine Celaledin-i Suyuti Hazretleri ki, ezberinde 200.000 hadis-i şerif vardır. Ve yakaza dediğimiz uyanıklık âleminde tam 70 defa Peygamberimiz (s.a.v.) ile görüşmüştür. Yani Efendimiz (s.a.v.), vefatından sonra tam 70 kere Celalettin-i Suyuti Hazretlerine misafir olmuş ve ona temessül etmiştir. Acaba Celalettin-i Suyuti Hazretleri nasıl bir makama sahiptir ki, 70 defa Efendimizin sohbetine mazhar olmuş! Aynı zamanda bu zat değişik ilimlerde tam dört yüz eser yazmıştır. İşte böyle bir zat ictihad yapmak istediğinde zamanının âlimleri, "İctihad devri geçmiştir. Sen ictihad yapmaya muktedir değilsin." diyerek onu ictihaddan menetmişlerdir.

Şimdi yine sana soruyorum: 200.000 hadis-i şerifi senetleriyle ve râvileriyle ezberleyen, 400 değişik eserin müellifi olan ve 70 defa Efendimizin sohbetine uyanıkken mazhar olan bir zat ictihad yapamıyor da sana ne oluyor da Celaledin-i Suyuti'nin yapamadığını yapmaya çalışıyorsun? Acaba kendini Suyuti Hazretlerinden daha mı âlim zannediyorsun? Onun ezberinde 200.000 hadis vardı. Senin ezberinde 200 hadis var mı? Sen ve emsalin Suyuti Hazretlerinin eserlerini anlamaktan bile âcizsiniz. Nerede kaldı ona yetişmek ve onu geçmek! Geçtiğini zanneden ancak zannıyla hükmeder ve vehmiyle geçer. Hakikatte ise senin boğulduğun yerde onun topuğu bile ıslanmamıştır.

Yine Bediüzzaman Said-i Nursi Hazretleri ictihadın zorluğunu şöyle anlatır: "Bir usul kaidesidir ki, fakih olmayan velev ki usul-ü fıkhıta müdtehid dahi olsa icma-ı fıkhıta muteber değildir. Çünkü onlara nispeten âmîdir."

Bu ibareyi biraz açayım istersen. Gerçi sen büyük âlimsin, anlamışsındır; ama ben yine de biraz sadeleştirip açıyım. Usul-u fıkıh, fıkıhın usul ve kaidelerini öğreten derin bir ilimdir. Değil bu ilimde müctehid olabilmek bu ilmi öğrenmek bile bir ömür alır. Bununla birlikte, faraza bir kimse kendisine ihsan edilen özel bir yetenekle bu ilimde müctehidlik makamına ulaşırsa yine de fetva veremiyor ve dört delilden hüküm çıkaramıyor, onun sözüne itibar edilmiyor. Bediüzzaman Hazretlerinin, "Onlara nispeten âmîdir." sözü de çok manidardır. Âmî: Okuma-yazma bilmeyen kişiye denilir. Demek usul-u fıkhıta müctehid bile olsa mezhep imamlarına kıyasla okuma-yazma bilmeyen bir çocuk gibi sayılıyor.

Acaba usul-ü fıkıh ilminin müctehidler mezhep imamlarına kıyasla okuma-yazma bilmeyen bir çocuk gibi olursa usul-ü fıkhıtan habersiz olan sen ve emsalin onlara kıyasla hangi mertebede olursunuz? Ve bir usul-u fıkıh müctehidinin

yapamadığı dört delilden hüküm çıkarma işini sizler nasıl yaparsınız?

Hani adamın biri demiş ya: “Abdestsiz namaz olmaz diyorlar, ben kıldım oldu.” Yahu olmadı, sadece sen olduğunu zannediyorsun ve oldu kabul ediyorsun. Aynen bu adam gibi, siz de ictihad yaptığınızı zannediyorsunuz. “Yaptım oldu.” diyorsunuz. Lakin olmadı ve olmaz. Sözüünüzün hakikatte hiçbir kıymeti yoktur. Siz yapıyorum zannediyorsunuz. Aslında yaptığınız kendinizi ateşe atmaktan başka hiçbir şey değil!

A- Bu yedi tabakayı kim belirlemiş. Ben bunları kabul etmiyorum. Kabul etmek zorunda da değilim.

B- O zaman ben sana bir soru sorayım: Asistan, doktor, doçent ve profesör gibi unvanları kim belirlemiş?

A- Kim belirleyecek, eğitim işiyle uğraşan akademisyenler belirlemiştir herhâlde!

B- Yani ilgili ilmin uzmanları ve mütehassısları belirlemiş, öyle mi?

A- Herhâlde öyledir!

B- Peki sen şimdiye kadar bu unvanlara hiç itiraz ettin mi? Ya da edeni hiç gördün mü?

A- Yo, hiç itiraz etmedim ve edeni de görmedim.

B- Peki şöyle bir şey görseydin: Faraza okuma-yazma bile bilmeyen birisi deseydi ki: “Bu unvanları kim belirlemiş ya! Ben bunları tanımam. Ben de profesörüm. Profesör unvanını almak için onların dediği eğitimleri yapmak zorunda değilim. Ben kendimi profesör kabul ediyorum. Bu kabul de benim için yeterlidir.” Böyle diyen bir kişi görseydin ona ne derdin?

A- Vallahi onun bu saçma sözlerine cevap bile vermez, sadece hâline gülerdim! Zaten bu kadar saçmalayabilen bir kişiye ne denilse boştur. Adam daha okuma-yazma bilmiyor, ama kendini profesör ilan etmiş. Ben bu adama ne diyeyim, divanedir der; kendi hâline bırakırım.

B- Peki senin bu kişiden farkın var mı? Sen de aynısın. O kişi doktor, doçent ve profesör gibi unvanlar için gereken bilgi birikimini inkâr ederek kendisini profesör

ilan etmiş. Sen de fıkıh âlimlerinin tabakalarını inkâr ederek kendini müctehid kabul etmişsin. Hatta sadece müctehidlikle de yetinmiyor, ictihad yapabilen ilk üç tabakadan birinde olduğunu iddia ediyorsun.

Profesör olmadığı hâlde kendini profesör kabul eden kişiyi yine bir cihette anlamak mümkündür. Zira profesörlük unvanı öyle zor kazanılan bir unvan değildir. Lakin senin gibilerini anlamak oldukça zordur. Zira sizin kendinizi gördüğünüz makam ile o makamın hakikati arasında yer ile gök arası kadar mesafe vardır. Sizin hâliniz ağustos böceğinin kendisini Güneş zannetmesine benziyor!

A- Ya sen bu sözleri bırak, bana Kur'an'dan haber ver. Kur'an'da mezhep diye bir şey var mı?

B- Zaten her zaman böyle yaparsınız. Sıkıştınız mı hemen, “Kur'an'da var mı?” demeye başlarsınız. Sana bir şey soracağım: Her şeyin Kur'an'da olması mı lazım? Kur'an'da olmayan bir şey kabul edilemez mi? Eğer böyleyse ben sana soruyorum: Kur'an'da namazların rekât sayısı var mı? Mesela sabah namazının farzı kaç rekât ve nasıl kılınacak, bunu bana Kur'an'da gösterebilir misin?

Ya da Kur'an zekât verin diyor. Hangi maldan ve ne oranda zekât vereceğimizi sen bana Kur'an'da gösterebilir misin? Mesela balın zekâtı nedir? Hububatın zekâtı nedir? Develerin zekâtı kaçta kaçtır? Bunları ve zekâtın diğer meselelerini bana Kur'an'da gösterebilir misin? Hayır, gösteremezsin; çünkü zekât ile ilgili bu meseleler Kur'an'da geçmemektedir. Şimdi Kur'an'da zekâtın nisabı geçmiyor diye biz kafamızdan bir ölçü mü belirleyeceğiz yoksa sünnet-i seniyyeye bakarak ölçüyü ondan mı öğreneceğiz?

Misalleri çoğaltabilir, hatta sana binden fazla misal verebilirim. Sana demek istediğim şey şu: İslam'ın tek kaynağı Kur'an değildir. Kur'an ile birlikte sünnet, icma ve kıyas da birer şer'i delildir.

Hem sen, “Kur'an'da mezhep var mı?” derken Kur'an'da neyi bulmak istiyorsun? Yani Cenab-ı Hak kullarına dört mezhepten birini mi emrecek? Ya da İmam-ı Âzam'ın, İmam Şafi'nin ve diğerlerinin ismini zikrederek mesela, “Ey kullarım İmam-ı Âzam'a uyun ya da İmam Şafi'ye uyun.” gibi bir emir mi verecek? Bunu mu bekliyorsun?

Yahu sen Kur'an'ın ruhundan ve indiriliş gayesinden ne kadar gafilsin! Eğer Kur'an'ın indiriliş hikmetini bir parça anlasaydın, “Kur'an'da mezhep var mı?” diye bir soru sormazdın.

A- Kur'an'da mezhebi gösteremeyince böyle mi oldu? Ben bir daha aynı şeyi diyorum: Bana Kur'an'da mezhebi göster. Yoksa ben mezhep falan tanımam!

B- Bak kardeşim, Kur'an'da aşikâr bir şekilde elbette mezhep ve mezhep

imamlarından bahsedilmez. Ancak Kur'an bize kendisiyle amel edeceğimiz ve hayatımızın her anını kuşatacak düsturları öğretir. Anladım ki, sen bu düsturların cahilisin. Hem beni de Kur'an'ı bilmez biri zannediyor ve Kur'an'la beni sıkıştıracağını zannediyorsun. Öyleyse ben de sana Kur'an'ın lisaniyla ve onun düsturlarıyla konuşayım. Bakalım Kur'an'ın bu düsturlarından ne kadar haberdarsın!

Nisa suresi 58. ayet-i kerimede, "Allah size emanetleri ehline vermenizi emrediyor." buyrulmuştur. Bu ayet-i kerimede emanetleri ehline vermemiz emredilmiştir. Bu bir hayat düsturu olup bütün işlerimiz için geçerlidir. Madem Allah-u Teâlâ bizlere her emaneti ehline vermemizi emretmiş, o hâlde cevabını aramak ve bulmak zorunda olduğumuz soru şudur: **Kitap, sünnet, icma ve kıyas dediğimiz dört delilden hüküm çıkarmak ve bir mesele hakkında fetva vermek -yani icthad yapmak- bir emanettir. Acaba bu emanetin ehli kimdir? Ve bu emanet kime verilecektir?**

Şimdi sana soruyorum:

- Yüz bin hadisi senetleriyle birlikte ezberleyene hadis hafızı denir. Acaba hadis hafızlarının dahi fıkhi meselelerde kendilerine uydukları mezhep imamları mı icthatta emanet ehlidir yoksa senin gibi yüz bin değil, yüz hadis bile ezberinde olmayan cahiller mi?
- Fıkıh âlimlerinin ilk üç tabakası olan müctehid-i fi-ş şer, müctehid-i fi-l mezhep ve müctehid-i fi-l mesele mertebesinde olan âlimler mi delillerden hüküm çıkarmada emanet ehlidir yoksa senin gibi fıkıh âlimlerinin tabakalarından bile haberdar olmayan cahil cesurlar mı?
- İmam-ı Gazali'den tut İmam-ı Rabbanilere kadar, El- Cessas'tan tut İmam-ı Suyutilere kadar her asırda gelmiş ve asrını ilmi ve takvasıyla aydınlatmış âlimlerin kendilerine tabi olduğu dört mezhep imamı mı fetvada emanet ehildir yoksa senin gibi takva ve ilim fakirleri mi?
- İmamı Malik ki, sünnete son derece bağlı biriydi. Hz. Peygamber (s.a.v.)'e de ileri derecede saygılıydı. Yaşlandığı zamanlarda bile Medine'de herhangi bir hayvana binmez ve: "Allah'ın Peygamberinin medfun olduğu bu şehirde ben hayvana binemem. Resulullah'ın bedeninin gömülü olduğu bir toprağa hayvan üzerinde basmaktan hayâ ederim." derdi. Hadis rivayet edeceği zaman önce abdest alır, temiz ve yeni elbiseler giyer, güzel kokular sürünür; sonra büyük bir saygı ve vakar içinde hadisi naklederdi. Acaba böyle bir edep abidesi mi fetvada ehildir yoksa senin gibi bu zamanın edepsizleri mi?
- İmam-ı Malik kendilerinden hadis naklettiği kişilerin güvenilir, zühd ve takva sahibi olmalarına son derece dikkat ettiği gibi, aynı zamanda hadis ehlerinden olmalarına da dikkat ederdi. Bu konudaki hassasiyetini şu sözleriyle dile getirmiştir: "(Mescid-i Nebevi'nin sütunlarını göstererek) Şu sütunların dibinde, 'Peygamber (s.a.v.) şöyle dedi.' diyen yetmiş kişiye rastladım. Bunların hiçbirinden bir şey almadım. Bunlar belki beytülmal kendilerine emanet edilecek kadar güvenilir kişilerdi. Fakat onların hiçbirisi hadis nakletmeye ehil değillerdi." Acaba hadis kabul etmekte ve nakletmede

bu kadar titiz olan İmam Malik mi ictihatta emanet ehlidir yoksa hadis ilminden haberi olmayan sen ve emsalin mi?

- Söyle bana, Kur'an bize her işte emaneti ehline vermemizi emrediyor. İctihad emanetini vereceğimiz ehil kimdir?

A- Ya ben senden apaçık bir ayet istiyorum. Sen bana emaneti ehline verme ayetini gösteriyorsun. Emanetleri ehline verme ayeti mezhep hakkında mıdır?

B- Ben direk mezhep hakkında olmadığını başta söyledim. Ama bu bir düsturdur ve bütün emanetler için geçerlidir. Hatta gözün, dilin ve aklın gibi cihazlar bile birer emanettir. Bunları ehline vermek de onları asıl vazifelerinde çalıştırmaktır.

A- Sen bana başka ayet göster. Bununla tatmin olmadım. Başka göstereceğin ayet var mı?

B- Gösteririm göstermesine, ama göstermeden önce yine aynı şeyi söyleyeceğim. Ayet-i kerimenin direk bir mezhebe tabi olmaktan bahsetmesi gerekmez. Ayetlerin külli ve umumi düsturlarını hem mezhep konusunda hem de hayatımızın diğer işlerinde tatbik edebiliriz, hatta etmeliyiz de. Kur'an'ın indiriliş maksadı zaten budur.

Âli İmran suresi 110. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuştur: "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. **İyiliği emreder, kötülükten nehyedersiniz** ve Allah'a inanırsınız."

Bu ayet-i celilede bu ümmet ve bu ümmetin âlimleri Allah tarafından iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmekle vafedilmiştir. O hâlde bu ümmetin ittifakla emrettikleri şeyin iyilik, ittifakla nehyettikleri şeyin de kötülük olması gerekmektedir. Aksi olamaz. Yani iyiliği men edip kötülüğü emredemezler. Zira bu Kur'an'ın mezkûr ayetinin beyanına zıt olur ki, bu da mümkün değildir.

Madem bu ümmetin ve bilhassa âlimlerinin emrettiği şey hayır ve nehyettiği şey de şerdir. O hâlde elbette mezhepsizlik haram ve bir mezhebe bağlanmak da vacip olmalıdır. Zira bu ümmetin âlimleri 14 asır boyunca mezhepsizliğin kötü bir şey olduğunu söyleyerek mezhepsizliği nehyetmiş ve bir mezhebe bağlanmayı emretmiştir. Şimdi bu beyanlardan bir kaçını nakledelim:

İmam-ı Gazali (r.a.) şöyle diyor: Müctehid olmayanın bir mezhep imamına tabi olması gerekmektedir. Mukallidin yani Kuran'dan ve hadislerden hüküm çıkarma gücü olmayanların, taklit ettiği ve uyduğu mezhep imamının sözü dışına çıkması caiz değildir. Çıkar diyen kimse de yoktur. Her yönden ona uyması gerekmektedir. Uyduğu mezhep imamına muhalefeti çirkin bir harekettir ve bu muhalefeti sebebiyle günahkârdır. Bu asırda yaşayanlar için de müctehid yoktur. Müctehid olmayanlar da kendilerine sorulan meseleye ancak bağlı buldukları mezhep imamından

naklederek cevap verirler. Mezhep imamının ictihadını terk etmesi caiz değildir.

Ahmed bin Muhammed Tahtavi Hazretleri şöyle diyor: Fıkıh âlimlerinden bir karış ayrılan dalalete düşer. Kurtuluş yolu Ehli Sünnet ve-I Cemaat denilen dört mezhepte toplanmıştır. Bu dört mezhep Hanefi, Maliki, Şafi ve Hanbeli'dir. Bu zamanda bu dört hak mezhepten birine tabi olmayan, ehli bid'a olup cehenneme gider.

Bediüzzaman Said-i Nursi Hazretleri şöyle diyor: Hakikat namazında kıblen dört mezhep olsun.

Abdülğani Nablüsi Hazretleri şöyle diyor: Bugün dört mezhepten başkasına uymak caiz değildir. Zira dört mezhepten başkasına uymak icmadan ayrılmak olur ki, bu caiz olmaz.

İmam-ı Rabbanî Hazretleri şöyle diyor: Mezhepten ayrılmak ve mezhepsiz olmak ilhad yani küfürdür. Dört mezhepten birini terk eden, boynundan İslam ipini çıkarmıştır.

İbni Melek şöyle diyor: Şimdi yeryüzündeki yaşayan bütün Müslümanlar mukallittir. Yani taklit ehli olup bir mezhebe bağlanması gerekmektedir. Bir mukallid ne kadar âlim olursa olsun ictihadda bulunamaz. Ancak müctehidlerin bildirdikleri hükümleri naklederler.

İbni Abidin ve Şevâhid-ül-hak Hazretleri şöyle buyuruyor: İslâm âlimleri sözbirliği ile bildiriyorlar ki, hicretin dördüncü asrından sonra tek başına ictihad yapabilecek âlim dünyaya gelmemiştir. Şimdi bütün Müslümanların bilinen dört mezhepten birine uymaları lazımdır. Çünkü şimdi Kur'an-ı Kerim'i ve hadis-i şeriflerin tamamını anlayıp bunlardan ahkâm çıkarabilecek ilim sahibi yoktur. Zaten bir mezhebe uyulursa Kur'an-ı Kerim'e ve Resulullah'ın sünnetine uyulmuş olur.

Celâleddîn-i Süyûtî gibi büyük bir âlim müctehid olduğunu söyleyince zamanındaki âlimler Suyûtî Hazretlerine bir soru sordular ve ona, "Önceki âlimler bu mesele hakkında iki farklı cevap vermişlerdir. İctihadın en aşağı derecesinde olan bunlardan birini seçebilir. Sen müctehid isen bunlardan birini seçip bize haber ver." dediler. Suyûtî Hazretleri Allah'tan korktuğu için isabet edememe endişesinden dolayı birini seçmeye cesaret edemedi.

İbni Hacer Hazretleri bu olay üzerine der ki: En aşağı derecedeki ictihad olan iki haberden birini tercih etme işi böyle güç olunca mutlak müctehid olmanın imkânsızlığı anlaşılmalıdır.

Şeyhülislam Zekeriyya Hazretleri şöyle der: Mezhep imamları kapalı olarak bildirilen hadis ve ayetleri izah edip açıklamasalardı, bunların hiçbirini anlayamaz ya da yanlış anlardık.

Büyük âlim Muhammed Hadimi Hazretleri Berika kitabında buyuruyor ki: Şer'i delillerin kitap, sünnet, icma ve kıyas olarak dört olması ictihad mertebesindeki müctehid âlimler içindir. Mukallidler yani müctehid olmayanlar için delil ve senet, bulunduğu mezhebin hükmüdür ve mezhep imamının görüşüdür. Çünkü mukallidler

ayet ve hadisten hüküm çıkaramaz. Bunun için bir mezhebin bir hükmü ayet ve hadislere uymuyor gibi görünse de yine o mezhebe uymak gerekir. Çünkü ayet ve hadislerin tevili gerekebilir, neshedilmiş veya hükmü kalkmış olabilir. Bunu da ancak müctehid âlimler anlar.”

İmam-ı Şafi Hazretleri şöyle diyor: İmam-ı Âzam Ebu Hanife'nin görüş ve ictihadını beğenmeyene Allah-u Teâlâ lânet etsin! Çünkü bütün müctehidler İmam-ı Âzam Ebu Hanife'nin çocukları hükmündedir.

Taceddin-i Sübki Hazretleri şöyle diyor: Peygamberlerin varisi olan mezhep imamlarına karşı edepli olmalıdır. Din imamlarına dil uzatan felakete gider. Onların her sözü bir delile dayanır.

Muhammed Zahid el- Kevseri şöyle diyor: Mezhepsizlik dinsizliğe giden köprüdür.

Tahtavi Hazretleri şöyle diyor: Ehli Sünnet'in onlarca mezhebenden dört tanesi kitaplara geçmiş olup diğerleri kısmen unutulmuştur. Müctehid olmayanların bütün hareketlerinde ve ibadetlerinde bir müctehide tabi olması yani bu dört mezhepten birinde bulunması gerekmektedir.

Abdurrahman Silheti ve İmam-ı Nablusi Hazretleri şöyle diyor: Mezhep taklit etmek kitap ve sünnetten ayrılmış olmak demek değildir. Bilakis mezhep imamının kitap ve sünnetten bildiklerine uymak kitap ve sünnete uymak demektir.

Bu meselede söylenen sözlerin tamamını nakledecek olsak hususi bir kitap olabilir. Zira 14 asır boyunca her âlim bir mezhebe bağlanmanın şart olduğunu ve mezhepsizliğin caiz olmadığını beyan etmiştir. Meseleyi daha fazla uzatmamak için bu kadar nakille yetiniyor ve şimdi sana diyorum ki:

Âli İmran suresi 110. ayet-i kerime bu ümmetin hayırlı bir ümmet olarak insanlar için çıkarıldığını ve hayırlı ümmet olması altında yatan ana sebebin de iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek olduğunu bildirmiştir. Demek iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek bu ümmetin bir vasfıdır. Ve bu ümmet Efendimizin, “Ümmetim asla dalalet üzerinde birleşmez.” ifadesiyle asla batıda ittifak etmeyecektir. O hâlde şu muhakemeyi yapabiliriz:

- Madem Kur'an'ın ifadesiyle bu ümmetin vasfı iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmektir.
- Ve madem Peygamberimizin (s.a.v.) beyanıyla bu ümmet asla batıda ittifak etmeyecektir.
- O hâlde hakkında ittifak edilen bir mesele batıl olmayıp hak olacaktır.
- Ve madem hakkında ittifak edilen mesele hak olacaktır, o hâlde bir mezhebe bağlanmak da hak olmalıdır. Zira İslam âlimlerinin tamamı bu meselede ittifak etmiş ve hepsi bir mezhebe bağlanmanın şart olduğunu söylemişlerdir. Hatta sadece sözle yetinmeyip yüz bin hadisi senetleriyle birlikte bilen o büyük âlimler bile dört mezhepten bir mezhebe tabi olarak fıkhi konularda o büyük mezhep imamlarını taklit etmişlerdir.

A- Yaptığın izahlar mantıklı, kabul ediyorum. Ancak yine ayet-i kerimeyle kurduğun alaka bana göre çok uzak. Sadece bu ümmetin iyiliği emretmesi ve kötülüğü nehyetmesi vasfıyla bir mezhebe bağlanmanın gerekliliği ispat edilemez.

B- Ben, “Bu ayet sadece mezhep hakkında inmiştir.” demiyorum ki. Şunu diyorum: Bu ayet bu ümmetin ve bilhassa bu ümmetin âlimlerinin ittifakla emrettiği şeyin hayır, ittifakla nehyettikleri şeyin de şer olduğunu bildirmektedir. Sen şimdi bunu dilediğin meselede kullanabilirsin. Neyin iyi neyin de kötü olduğunu bulmanın bir kısa yolu da ümmetin o meseledeki ittifakına bakmaktır. Yani bütün ümmet bir şeye kötü diyorsa o şey iyi olamaz. İyi diyorsa da kötü olamaz. Bu ümmetin âlimleri mezhepsizliğe kötü demiş. Onların kötülüğünde ittifak ettiği bir mesele iyi olamaz. Ben bunu diyorum.

A- Bence kurduğun alaka yine de çok uzak. Dediklerin mantıklı, ama dolaylı. Bana daha kuvvetli bir ayet göstermelisin.

B- Daha çok ayetler gösterebilirim. Ama yine hatırlatıyorum: Ben bu ayet mezhep hakkında inmiştir demiyorum. Bu ayetin bildirdiği düstur ile mezhep meselesine baktığımızda bir mezhebe bağlanmanın gereği ortaya çıkıyor diyorum. Bu meseleyi iyi anla ki, beni ayetleri yanlış teville suçlama.

Âli İmran suresi 7. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuştur: “Hâlbuki müteşabih ayetlerin tevilini (yani izahını) Allah’tan ve ilimde râsih olanlardan başkası bilmez.”

Ayette geçen müteşabih, manası gizli olup zahiri manasından başka manaya gelen ayetlerdir.

Râsih kelimesinin lügat manası ise ilim ve fennin derinliğine vukufiyet, sağlamlık, tam manasıyla sabit olmak ve yerleşmek demektir.

Bu ayet-i kerimede Kur’an’ın müteşabih kısmının manasını sadece Allah’ın ve ilimde râsih olanların bilebileceği, Allah ve râsih âlimlerden başkasının ise Kur’an’ın müteşabih kısmını anlayamayacağı beyan buyrulmuştur. O hâlde diyebiliriz ki, Kur’an’ın müteşabih kısmını anlayabilmek için tek yol ilimde râsih olmak ya da ilimde râsih olanlara başvurmaktır.

İlimde râsih olmayı İmam-ı Rabbani Hazretleri şöyle izah eder: “Râsih âlimler nefislerini tam manasıyla mutmain etmişler ve bu sebeple Efendimiz (s.a.v.)’e uymanın hakikatinden ibaret olan şeriatın hakikatini kazanmışlardır. Bu kemal başkalarında bulunmaz. Biz burada râsih âlimlerin bir alametini açıklayalım ki, zahiri bilen herkes ilimde râsih olduğunu iddia etmesin ve nefs-i emmaresini nefs-i mutmainne zannetmesin. Râsih âlim o kişidir ki, onun için kitap ve sünnetin müteşabih kısmının tevil ve izahında büyük bir nasip vardır. Ayrıca onlar için Kur’an-ı Kerim’in surelerinin başlarında bulunan mukattaa harflerinin sırlarından da büyük bir hisse vardır.

Demek ilimde râsih olanlar ilim ve amel ayaklarıyla ilimlerin madenlerine ulaşarak, çalışarak elde ettikleri ilimlerini Allah tarafından verilen ledünni ilimlerle birleştiren kimselerdir.

İlimde râsih olmak hususunda çok sözler söylenmiş ve pek çok izahlar yapılmıştır. Ben meselenin bu cihetini daha fazla uzatmamak için bu kadarla iktifa edip ayetin mezhep imamlarına uymaya işaret eden bölümüne geçmek istiyorum.

Bu ayet-i kerimede iki hususa dikkat çekilmiştir:

- 1- Kur'an'da müteşabih kısmın varlığına,
- 2- Bu müteşabih kısmın manalarını sadece Allah'ın ve ilimde râsih olanların bildiğine.

Şimdi sana sorum şu: Madem Kur'an'ın müteşabih kısmı var. Ve madem bu müteşabih kısmı sadece Allah biliyor ve ilimde râsih olanlar anlayabiliyor. Acaba sen ilimde râsih olanlardan mısın? Eğer değilsen -ki, olmadığın her halinden bellidir- Kur'an'ın bu müteşabih kısmını anlayabilmek için ne yapacaksın?

Elbette yapabileceğin tek şey ilimde râsih olanlara başvurmaktır. Eğer ilimde râsih olanlara başvurmayıp kendi başına Kur'an'ın müteşabih kısmının manasını anlamaya çalışırsan ya anlayamaz ya da yanlış anlar ve kendine yazık edersin. Çünkü Allah-u Teâlâ bu kısmı sadece ilimde râsih olanların anlayabileceğini bildirmiştir. İlimde râsih olmanın da ne demek olduğunu izah ettik ki, sen asla onlardan değilsin.

Ayrıca Kur'an'ın müteşabih kısmı olduğu gibi, hadislerin de müteşabihi vardır. Ve Kur'an'dakinden çoktur. O hâlde hadisin müteşabihi anlamak için de Kur'an'ın müteşabihi anlamak için başvurduğumuz yola başvurmak yani onu da râsih âlimlere sormak ve işin aslını onlardan öğrenmek zorundayız.

İlimde râsih olmayan bizlerin Kur'an'ın ve hadislerin müteşabihi anlamak için ilimde râsih olanlara başvurması gerekliliği ayan beyan belli olduktan sonra şimdi sana şu soruları sormak istiyorum:

- Acaba bir milyon hadis-i şerifi senetleriyle beraber ezbere bilen Ahmed İbni Hanbel Hazretleri mi ilimde râsihtir yoksa ezberinde yüz hadis bile olmayan sen ve emsalin mi?
- Acaba Kur'an-ı Kerim'in şer'i ve lügat manalarını ve bunların kısımları olan hass, âmm, müşterek, sarîh, kinaye, zahir, nass, hafî, müşkil, müteşabih, dall-i bi-l ibare, dall-i bi-l iktiza, dall-i bi-l işare, nasîh, mensuh ve diğer aksamı kendilerinde meleke hâline gelmiş mezhep imamları mı râsih âlimdir yoksa Kuran'ı ancak yüzünden okuyabilen sizler mi?
- Acaba sadece bir haftada Kur'an'ın tamamını ezberleyebilecek kadar zeki olan İmam Muhammed mi ilimde râsihtir yoksa kalbinde Kur'an'dan toplam on sayfa bile olmayan nasipsizler mi?
- Acaba bir sayfayı okurken eliyle karşı sayfayı kapatan ve: "Niçin böyle yapıyorsunuz?" sorusuna, "Gözüm o sayfaya ilişince sayfanın tamamını ezberliyorum." diyerek cevap veren ve bir sayfayı sadece bir defa görmeye ezberleyen İmam Şafi gibi bir deha mı ilimde râsihtir yoksa unutkanlık hastalığına

müptela olmuş; bırak okuduğunu ezberlemeyi ve ezberlediğini unutmamayı daha bir gün önce yediği yemeği bile unutan sizler mi?

- Acaba daha 10 yaşlarında iken 40 senede tahsil edilebilen bir ilmi sadece 3 ayda tahsil ederek 90 cilt kitabı kelime kelime ezberleyen Bediüzzaman Said-i Nursi mi ilimde râsihtir yoksa okuduğu kitabı bile anlamakta zorlanan cahiller mi?
- Acaba İmam Şafi'nin beyanıyla bütün fıkıhçıların babası hükmünde olan İmam-ı Âzam mı ilimde râsihtir yoksa bu büyük âlimlere hakareti kemal bilen zavallılar mı?

Soruları çoğaltmak mümkün. Benim bu sorulara verdiğimiz tek cevap şu: Başta dört mezhep imamı olarak onların yolundan giden büyük âlimler ve allameler ilimde râsihtir. Ve biz hem Kur'an'ın hem de hadislerin müteşabihini onlardan öğreniriz.

A- Ya, soruların aklımı biraz başıma getirdi; ama daha teslim olmama çok var. Söylediklerin mantıklı olmakla birlikte ben yine de bir mezhebe tabi olmayı daha açık emreden bir ayet-i kerime görmek istiyorum. Galiba hazinende böyle bir ayet yok. O yüzden evirip çeviriyorsun.

B- Var var, hem de birkaç tane var. Ama gördüğüm şey şu ki, sen açıkça İmam-ı Âzam'ın ve diğerlerinin ismini Kur'an'da görmek istiyorsun. Görmezsem kabul etmem diyorsun. Bunun olmayacağını sana söylemişim. Senin amacın öğrenmek değil, inat ederek inkâr etmek. Hani aramızda bir altın kural vardı. Aklın ve vicdanın kabul ettiği şeyde inat ederek muhalefet etmeyecektik. Sana anlattığım şeyleri aklın ve mantığın kabul etmiyor mu?

A- Kabul ediyor da... Biraz daha açık olsa daha çok kabul edecek.

B- O hâlde ben de sana daha açık bir ayet-i kerime göstereyim:

Nisa suresi 115. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuştur: “Kim kendisine doğru yol besbelli olduktan sonra Peygambere karşı çıkar ve **müminlerin yolundan başkasına uyup giderse** onu döndüğü yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir!”

İmam Şafi Hazretleri icmanın (yani İslam âlimlerinin bir mesele hakkındaki ittifaklarının) şeriatta bir delil olduğuna ve hakkında icma olan bir hükme muhalefet etmenin haram olduğuna bu ayet-i kerimeyi delil göstermiştir. İmam Şafi Hazretleri bu ayetin icmaya nasıl delil olduğunu şöyle izah eder:

Bu ayet-i kerimenin beyanıyla “**müminlerin yolundan başka bir yola uymak**” yasaktır ve haramdır. O hâlde müminlerin yoluna uymak vacip olmalıdır. Müminlerin yoluna da icma denir. Ayrıca Cenab-ı Hakk bu ayet-i kerimesiyle müminleri iki şeyle tehdit etmiştir:

- 1- Allah'ın Rasulüne muhalefet etmek,
- 2- Müminlerin yolundan başka bir yola uymak.

Hâlbuki sadece Peygambere muhalefet etmenin böyle bir tehdidi tek başına gerektirdiği kati delillerle sabittir. Dolayısıyla **“müminlerin yolundan başka bir yola uymak”** tek başına tehdidi gerektirmemiş olsaydı o zaman bu, tehditte herhangi bir tesiri olmayan şeyin bu tehdidi tek başına gerektiren bir şeye lüzumsuz olarak ilave edilmiş olması demek olurdu ki, böyle bir şey caiz değildir ve belagat ilmine zıttır. Hâlbuki Kur’an belagat yani söz söyleme sanatının zirvesindedir. O hâlde hem Peygambere muhalefet etmenin hem de **“müminlerin yolundan başka bir yola uymanın”** tek başlarına tehdit sebebi olduğu meydana çıkmış olur. Bununla da **hakkında ittifak edilmiş bir hükme yani icmaya muhalefet etmenin haram olduğu ve icmaya uymanın vacip olduğu sabit olur.** Zira “müminlerin yoluna uymamak” ifadesi “müminlerin yolundan başka bir yola uymak” demek olur ki, müminlerin yolundan başka bir yola uymak haram olunca müminlerin yoluna yani icmaya uymak da vacip olur. Çünkü bu iki zıt tarafın dışına çıkılmaz.

Madem bu ayet-i kerime icmanın şer’i bir delil olduğuna ve İslam âlimlerinin ittifak ettiği bir meselede onlara muhalefet edilemeyeceğine aşikâr bir şekilde delildir. O hâlde mezhepsizlik haram olmalıdır. Çünkü İslam âlimleri müctehid olmayan Müslümanların bir mezhebe bağlanması gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Onların sözlerinden bir kısmını daha önce beyan etmiştim. Bu meselede âlimler arasında en küçük bir ihtilaf dahi yoktur. Hiçbir Ehli Sünnet âlimi mezhepsizliği ders vermemiş; hatta İmam Gazali’den tutun İmam Rabbanilere, İmamların Güneşi lakabıyla meşhur İmam Serahsi’den tutun İmam Kurtubilere kadar asırlarını güneş gibi aydınlatan âlimler dahi fıkhi meselelerde bir mezhep imamına tabi olmuş ve onu taklit etmişlerdir.

Şimdi sen mezhebe uymanın vacipliğini inkâr edebilmek için iki şeyden birini yapmalısın:

1- İcmanın delil olmadığını ispat etmelisin. Zira ispat edemezsen icmayı şer’i bir delil olarak kabul etmek zorunda kalırsın. Bir mezhebe bağlanmak hakkında da İslam âlimlerinin icması olduğunu göre, icmayı kabul etmek aynı zamanda bir mezhebe bağlanmayı kabul etmek demektir. Bu da mezhepsizliğin icmaya muhalefet olduğundan dolayı caiz olmadığı neticesini verir.

Bunu yapman yani icmanın şer’i bir delil olduğunu inkâr etmen mümkün değildir. Zira tefsirini yaptığımız ayetin ve icmanın delil olduğunu bildiren diğer ayet ve hadislerin delaletiyle icmaya uymak vaciptir. Kimse bu ayet ve hadislerin beyanını çürütemez.

Madem 1. şıkkı uygulayamıyorsun, o hâlde mezhebi inkâr edebilmek için 2. yoldan gitmelisin. O yol da şudur:

Mezhepsizlik hakkında da bir icmanın olduğunu göstermek zorundasın. Bunu yapabilirsen icmaya uyduğunu iddia ederek mezhepsizliği savunabilirsin. Aksi takdirde icmaya muhalefet ettiğini kabul etmek zorunda kalacaksın.

Bunu yapman da mümkün değildir. Zira 14 asır boyunca İslam âlimleri ve Ehli Sünnet uleması mezhepsizliğin haram olduğu konusunda ittifak ederek büyük bir

icmayı oluşturmuştur. Mezhepsizliği savunan ancak senin gibi bir, iki cahildir.

A- İtiraf ediyorum, bu ayete yaptığın izah beni biraz sarstı. Önceki ayetlerdeki izahlarına kulp takıyor ve bir şeyler söylüyordum, ama bu ayete yaptığın izaha karşı söyleyecek tek kelime yok. Sanki sana biraz ikna oldum gibi, ama daha yolun çok başındayım. Benimle biraz daha uğraşman gerekecek. Başka gösterecek ayetin var mı?

B- Merak etme, deliller de ayetler de bitmez. Yeter ki sen insafla dinle. İnsafın inşallah hidayetine vesile olur.

Sana başka bir ayet-i kerimeyi gösteriyim. Nisa suresi 59. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Ey iman edenler! Allah’a, Peygambere ve sizden olan **ulu-l emre itaat edin**. Eğer Allah’a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah’a ve Rasulüne götürün. Bu daha iyidir ve sonuç bakımından daha güzeldir.”

Bu ayet-i kerimede Cenab-ı Hakk bizden üç itaat istemiştir. 1. itaat ona karşı yapılan itaattir. 2. itaat Rasulüne yapılan itaattir. 3. itaat de ulu-l emre yapılan itaattir. Acaba buradaki ulu-l emr ile kimler kastedilmiştir?

Kur’an’ı en iyi anlayan **İbni Abbas, Cabir İbni Abdullah, İmam Mücahid, İmam Hasan, İmam Ata** ve birçok âlime göre “ulu-l emr” tabirinden maksat âlimlerdir.

İmam Kurtubi tefsirinde **İmam-ı Malik**’in de aynı görüşte olduğunu nakletmektedir.

İmam Dahhak’a göre de ulu-l emr dini en iyi bilen fıkıh âlimleridir.

Celalettin Suyuti gibi 200.000 hadisi ezberlemiş büyük bir âlim “İtkan” adlı eserinde ulu-l emrin din ve fıkıh âlimleri olduğunu bildirmiştir.

A- Ama “ulu-l emrin” âlimler olduğuna dair ayette açık bir beyan yok ki.

B- Bak sana genel bir kaide söyleyeyim: “Bir fende veya sanatta ihtilaf edilen bir meselede o fennin ve sanatın dâhilerinin sözü geçer. O fenden ve sanattan olmayan birisi ne kadar da dâhi olsa sözü orada geçmez ve onun sözüne itibar edilmez.”

Mesela küçük bir hastalığın keşfinde büyük bir mühendisin sözüne bakılmaz. Tıp konusunda söz doktorlarındır ve basit bir doktorun sözü bu fenden olmayan büyük bir dâhinin sözüne tercih edilir.

Şimdi Kur’an’ı en iyi anlayan ismini saydığımız ve saymadığımız yüzlerce âlim ayette “kendisine itaat emredilen” ulu-l emrin din âlimleri olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Bu konudaki söz onlara aittir. Zira bu ilmin dâhileri onlardır. Onların bu ittifakına karşı başkalarının sözü, gök gürültüsüne karşı sivrisineğin vızıltısı gibi sönük kalır.

Ayette geçen ulu-l emrin âlimler olduğuna dair başka bir delil de şudur: Allah-u Teâlâ bu ayet-i kerimede ulu-l emre itaati katıyetle emretmiştir. Allah-u Teâlâ’nın bu şekilde katıyetle itaati emrettiği kişinin mutlaka hatadan masum

olması gerekmektedir. Çünkü hatasız olmazsa emir mutlak olduğu için Allah'ın ona hata hâlinde de uyulmasını emretmiş olması icap eder ki, bu mümkün değildir. Demek Allah'ın itaati emrettiği kişinin kesinlikle hatadan masum olması gerekir. Bu masum şahsiyet ise ya bu ümmetin fertleridir ya da ümmetin bir topluluğudur. Ümmetin fertleri olması mümkün değildir. Zira ümmet fertlerinin hatasız olması düşünülmemeyeceği gibi, ümmetin böyle ender kimseleri bulup onlardan dini öğrenmeleri de mümkün değildir ve ümmetin bu konudaki âcziyeti aşikârdır. Dolayısıyla ayet-i celilede geçen ulu-l emrin bir topluluk olması gerekmektedir ki, bu da ümmet içerisinde fetva verme yetkisine sahip olan müctehid âlimler topluluğudur. Zira fertler hata yapsa da İslam âlimleri hata üzerinde toplanmaz. İşte bu mütalaa neticesinde de ayette geçen ulu-l emrin âlimler topluluğu olduğu sonucuna varılır.

Ayrıca âlimlere ulu-l emr denileceğine şu ayet de ispat eder: “Müminlerin hepsinin birden topluca savaşa katılmaları uygun değildir. Her kabileden bir kısım insanlar din ilimlerinde derinleşmeli ve kabileleri savaştan dönüp gelince onları uyarmalıdır ki, böylece Allah'ın azabından sakınırlar.” (Tevbe 122) İşte bu ayet-i celilede âlimlerin korkutmasıyla diğerlerinin sakınmasını gerektirdiği belirtilmiş ve korkutulanlara âlimlerin sözünü kabul etmeleri vacip kılınmıştır. Bu itibarla âlimlerin ulu-l emr ismini almaları çok isabetlidir.

Netice olarak diyebiliriz ki: Mezkûr ayette Allah ve Rasulü ile birlikte ulu-l emre de itaat edilmesi emredilmiştir. Burada kastedilen ulu-l emr bu ümmetin müctehid âlimleridir. Zira:

1- İbni Abbas gibi, “Devemin yularını kaybetsem Kur'an'da bulurum.” diyen bir âlim, Celalettin-i Suyuti gibi 200.000 hadisi ezberlemiş bir muhakkik ve bunlar gibi yüzlercesi ve binlercesi ulu-l emrin âlimler olduğunda ittifak etmişlerdir ki, bunların sözü yanında başkalarının sözünün hiçbir kıymeti yoktur.

2- Kendisine itaat emredilen ulu-l emrin mutlak manada masum olması lazımdır ki, her konuda kendisine itaat edilebilsin. Masum olmaması hâlinde günaha da itaatin olması gerekir ki, bu caiz değildir. Hâlbuki peygamberler hariç hiçbir fert mutlak manada hatadan masum değildir. O hâlde burada kendisine itaat emredilen ulu-l emr fert değil, bir cemaat olmalıdır. Zira fert hata yapsa da cemaat bir hatada ittifak etmez. Bu cemaat ise âlimlerden başkası olamaz. Zira sultan ve kumandanların böyle bir cemaati oluşturması mümkün değildir. Netice itibarıyla âlimlerin ittifak ettiği bir konuda onlara itaat ayet-i kerimenin emridir ki, onlar da bir mezhebe bağlanma konusunda ittifak etmişlerdir.

Ayrıca ayetin devamına da dikkat çekmek istiyorum:

Ayetin devamında, “**Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve Rasulüne götürün.**” buyrulmuş. Bu kavli şerif icmadan başka kıyasın da hak ve şer'i bir delil olduğunu ispat etmektedir. Şöyle ki: Ayet-i kerimede kendisinde ihtilafa düşülen bir meselenin Allah'a ve Rasulüne götürülmesi emredilmiştir. Bir meselede ihtilafa düşmek için o meselenin Kur'an'da ve hadislerde açıkça geçmemesi gerekmektedir. Zira kendisinde ihtilafa düşülen mesele Kur'an'da ve hadislerde açıkça beyan edilseydi zaten onun hakkında çekişmeye gerek kalmazdı. İşte böyle bir meselenin halli için

takip edilecek yol, ayetin emriyle onu Allah'a ve Rasulüne götürmek yani Kur'an ve hadislerde hükmü açıkça bildirilmiş meselelere kıyas ederek hükmü çıkarmaktır.

Demek bu ayet kıyası emretmiştir ki, bu, hükmü açıkça belirtilenlerin arasından hükmü belirtilmemiş olan bir meselenin emsalinin arayıp bularak onları birbirine benzetip kıyas ederek hükmü ortaya koymaktır.

Şimdi sana sorum şu: Madem kıyas şeriatın bir delilidir ve kıyas ile hükmü bulunacak meseleler çoktur. Acaba bu kıyası kim yapacaktır?

- Bir milyon hadis-i şerifi ezberlemiş Ahmed İbni Hanbel mi yoksa ezberinde 100-200 hadis olmayan sen mi?
- Ya da bir haftada Kur'an'ın tamamını ezberleyen İmam Muhammed ve dört yaşında hafız olan Said İbni Uyeyne mi yoksa Kur'an'ı sadece mealinden okuyup kendini âlim zanneden sizler mi?
- Ya da İmam-ı Şafi'nin beyanına göre, bütün fıkıhçıların babası hükmünde olan İmam-ı Âzam mı yoksa fıkıh usulü ve kaidelerinden habersiz olarak sadece zannıyla hükmeden cahil cesurlar mı?

Hangisi kıyas edecek?

Bizler bir mezhebe bağlı olarak, "Bu işin erbabı olan mezhep imamları kıyas edecek." derken; siz mezhepsizler, "Biz de kıyas ederiz." demektesiniz. Hâlbuki kıyas edebilmek için kıyas edilecek Kur'an'ı ve hadisleri çok iyi bilmek gerekmektedir. Mezhep imamlarının her biri beş yüz binden fazla hadisi râvileri ile birlikte ezbere bilen dâhi zatlardı.

- Bu zamanda kendisini onlara kıyas edenlerin hıfzında acaba kaç hadis var?
- Kaç hadis râvisini tanıyorlar?
- Hadislerin cerh ve ta'dillerine, nâsîh ve mensuhlarına, tarik-i vürudlarına vâkîf mıdırılar?
- Yine bunlar mezhep imamlarının son derece vâkîf olduğu Kuran'ı Kerim'in şer'i ve lugavi manaları ve bunların kısımları olan hass, âmm, müşterek, sarîh, kinaye, nass, hafi, müşkil, müteşabih, dall-i bi-l ibare, dall-i bi-l iktiza, dall-i bi-l işare, nâsîh, mensur vesaire aksam ve manalar bunlarda meleke hâlinde midir?
- Boş ver meleke halinde olmasını sen bu saydıklarımızın manalarını biliyor musun?

Hâl böyleyken hangi cesaretle ictihada kalkıyorsun? Allah'ın razı olmadığı bir hükmü vermekten korkmuyor musun? Çıkardığın hükmün hadislere zıt olmasından ve Peygamberimize muhalefet etmiş olmaktan endişe edip titremiyor musun? Herhâlde cesaretini cehaletinden alıyorsun.

Ne diyeyim, Allah böyle cahil olmaktan ve böyle cahillerin peşine takılmaktan bizleri muhafaza eylesin!

A- Vallahi ne diyeceğimi ve nasıl muhalefet edeceğimi bilemiyorum. Ben

seninle münazaraya başlarken seni kolayca mağlup edeceğimi zannediyordum. Ama sen karşıma topla tüfekte değil, âdeta tankla uçakla çıktın. Ben senin anlattıklarını bugüne kadar hiç duymamıştım. İnadım iyicene kırıldı. Hatta daha fazla öğrenmeyi arzuluyorum. Bana başka ayetler de gösterebilir misin?

B- Elbette gösteririm. Nisa suresi 83. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuştur: “Kendilerine güven veya korku hususunda bir haber geldiğinde onu hemen yayıverirler. Hâlbuki onu Peygambere ve **kendilerinden olan ulu-l emre götürselerdi** onlardan **sonuç çıkarmaya gücü yetenler** elbette onu bilirlerdi...”

Bu ayet-i kerimede “**sonuç çıkarmaya gücü yetenler**” olarak mana verdiğimiz “istinbat” kelimesinin aslı “nebt”tir ki, nebt kuyudan ilk çıkan suyun ismidir. Bir fıkıh âliminin icthad yaparak hadis ve ayetlerden hüküm çıkarması zorluğu ve güçlüğü bakımından kuyudan su çıkarmaya benzetildiği için “istinbat” diye isimlendirilmiştir.

İşte, “Onlardan istinbat edenler elbette onu bilirlerdi.” ayet-i celilesindeki “onlar” zamiri ulu-l emre râcidir ve icthada delildir. Demek bu ayetin ifadesiyle istinbat ulu-l emrin sıfatıdır ve Allah-u Teâlâ istinbat yapabilen ulu-l emre müracaat edilmesini bizlere emretmiştir.

Bu ayette geçen, emrin kendilerine götürüleceği kişiler yani ulu-l emr Fahreddin-i Râzi gibi bir allameye göre de ilim ve icthad sahibi âlimlerdir. Aynı manayı İbni Abidin Hazretleri de nakletmiş ve görüşüne Hz. Aynî’yi delil yapmıştır.

Fahreddin-i Râzi Hazretleri, “Bu ayet dört şeye delalet etmektedir.” der ve şöyle sıralar:

- 1- Hükümü açıkça belirtilmeyen meselelerde istinbat ve icthad yapılması gerektiğine,
- 2- İstinbatın yani icthadın şer’i bir delil olduğuna,
- 3- Resulullah’ın istinbatla görevli olduğuna,
- 4- Müctehid olmayan avamın -yani bizlerin- fıkhi hükümlerde müctehid âlimleri taklitlerinin vacip oluşuna delalet etmektedir. Zira ayette meselelerin hükümlerine vâkif olmayanların ehli istinbata yani müctehid âlimlere başvurmaları gereği açıkça beyan edilmektedir.

Bütün bu izahlardan sonra mezhepsizliği tercih ederek, “Ben de istinbat ehliyim.” dersin ben de derim ki:

- Hıfzında kaç hadis var?
- Bu hadisleri kimlerden öğrendin?
- Senetlerindeki râvilerden kaçını tanıyorsun?
- Hadislerin cerh ve ta’dillerine, nâsih ve mensuhlarına, tarik-i vürudlarına vâkif mısın?
- Ve en önemlisi hadis hafızı olarak 100.000 hadisi senetleriyle birlikte

ezbere bilen zatların, İmam Gazalilerin, İmam Rabbanilerin, İmam Serahsilerin, Celalettin-i Suyutilerin cesaret edemediği istinbat ve ictihad işine hangi cesaretle soyunuyorsun?

A- Meseleye hiç bu açıdan bakmamıştım. İtiraf edeyim, sorularına verecek cevap bulamıyorum. Ama bu kadarla fikrimden vazgeçip bir mezhebe girecek de değilim. Bana gösterecek başka ayetlerin var mı?

B- Elbette var, sana beş ayet-i kerime daha göstereceğim. Ama şu noktaya tekrar dikkat çekmek istiyorum: Bizler bu ayetler mezhepler hakkında inmiştir demiyoruz. Dediğimiz şey şudur: Kur'an'ın düsturları külli ve kapsamlıdır. Bu düsturları hayatımızın her anında kendimize rehber yapmak ve meselelerimizi bu düsturlarla çözmek zorundayız. Bizim Kur'an'da aradığımız şey Kur'an'ın külli düsturlarına bakarak mezhepler meselesinde nasıl bir yol takip etmemiz gerektiğidir. Bu noktayı kaçırmadan ayetlere yapılan izahları dinlemelisin.

A- Tamam, bu noktayı hep aklımda tutacağım.

B- O hâlde şimdi diğer ayetlerin kapısını çalalım ve mezhepler meselesinden nasıl bir yol takip etmemiz gerektiğini ayetlerin külli düsturlarından çıkaralım.

BİRİNCİ AYET-İ KERİME

“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahibi olanlar anlar.” (Zümer 9)

Bu ayetin açık ve net beyanıyla **bilenler ile bilmeyenler bir değildir**. Madem bilenler ile bilmeyenler bir değildir, o hâlde cevaplandırılması gereken soru şudur: *Fıkıh ilmini kimler biliyor ve bu ilmi kimler bilmiyor?*

Daha önce izah ettiğimiz gibi, fıkıh ilmini bilenler yedi merteye olup sadece ilk üç mertebelikler ictihad yapabilmekte ve fetva verebilmektedir. Bu üç mertebeden de üçüncü mertebeye olanlar sadece mezhep imamının ictihad yapmadığı meselelerde ictihad yapabilmekte ve diğer meselelerde mezhep imamının tabi olmaktadır. Demek mutlak ictihad yapabilenler sadece birinci ve ikinci tabakada olan fakihlerdir. Hatta ikinci tabakada olanlar da ictihad yapmanın usul ve kaidelerini koyamamış, ictihadın usul ve kaidelerinde kendi mezhep imamlarını taklit ederek o usul ve kaidelerin dışına çıkamamışlardır.

Hâl böyle iken ve ayetin ifadesiyle, *bilenler ile bilmeyenler bir olamazken*, hatta asırlarını aydınlatmış olan İmam-ı Gazaliler, İmam-ı Rabbaniler, Celalettin-i Suyutiler bile ilk üç mertebedeki müctehidlere kıyasla “bilmeyen” olurken bu zamanın sözde

âlimlerinin ne olacağını siz kıyas edin!

Fıkıh ilmini dört delilden fetva çıkarma mertebesinde bilenler sadece müctehid-i fi-ş şer, müctehid-i fi-l mezheb ve müctehid-i fi-l mesele mertebesinde olan âlimlerdir. Bu tabakada olmayan bütün âlimler bunlara kıyasla fıkıh ilmini bilmeyenlerdir. Ve bu tabakalarda bir âlim hicri 4. asırdan beri yetişmemiştir. Herhâlde yeni icthadlara ihtiyaç yoktur ki, Cenab-ı Hakk bu mertebede olan âlimleri göndermemiştir. Demek bu zamandaki bir âlim ne kadar da derin bir âlim olsa bu üç tabakadaki müctehidlere kıyasla cahildir ve âmîdir.

Sözün özü: Madem ayetin ifadesiyle *bilen ile bilmeyen bir değildir*. Ve madem bu ümmetin âlimlerinin ittifakıyla dört delilden hüküm çıkarma işi sadece ilk üç basamaktaki müctehidler için söz konusudur. O hâlde şu iki ihtimalden birini kabul etmemiz gerekir:

1. Bu zamandaki mezhepsizler ilk üç tabakadaki fıkıh âlimlerinin mertebesinde. Yani İmam-ı Gazali ve İmam-ı Rabbanilerin giremediği bu mertebeye bunlar girmiştir. Buna ise kargalar bile güler!
2. Bu zamandaki mezhepsizler hadlerini aşmış birer mütecevizdir. Fıkıh ilminin yedinci tabakasında bile olmadıkları hâlde kendilerini ilk üç tabakadaki âlimlere eş tutmuşlar ve aldanmışlar ve aldatmışlardır. Doğru şık budur. Ve bundan başka bir şık da yoktur!

Hem şunu da çok merak ediyorum: Acaba bu zamandaki icthad heveslileri icthad yaparken hadislere müracaat etmeyecekler mi? Eğer edeceklerse ki, etmek zorundalar. Zira birçok meselenin hükmü hadislerde açıklanmıştır. O hâlde müracaat edecekleri bu hadis kitapları Ahmed İbni Hanbel'in Müsned'i, İmam-ı Malik'in Muvatta'sı ya da diğer mezhep imamlarının derledikleri hadis kitapları değil midir? Yani hadis ilmini, kendilerini inkâr ettikleri ve onlardan daha üstün olduklarını iddia ettikleri mezhep imamlarının eserlerinden öğrenmeyecekler mi yoksa direk zaman ve mekânları aşır hadislere Sahabelerden mi soracaklar?

Ne kadar ilginçtir ki, Efendimizin (s.a.v.) hadislerini öğrenmek için bu zatların kitaplarına müracaat ediyorlar, yani onların kitaplarını okuyarak bu zatları üstad kabul ediyor, rahlesinde oturuyorlar; sonra da onlarla yarışa giriyor ve onları inkâr ediyorlar!

İKİNCİ AYET-İ KERİME

“ (Allah) Dilediğine hikmeti verir. Hikmet verilene pek çok hayır verilmiştir. Bunu ise ancak akıl sahipleri anlar.” (Bakara 269)

Ayet-i kerimede geçen hikmet **İbni Abbas, İmam Dahhak, İmam Mücahid** ve **diğer âlimlere** göre, Kuran-ı Kerim'i anlamak, ilim ve fıkıhtan ibarettir.

Bu ayet-i celilede dikkat çekilen unsurları şöyle sıralayabiliriz:

1. Allah-u Teâlâ hikmeti herkese değil, sadece dilediği kuluna vermektedir.

2. Kendisine hikmet verilen kula büyük bir hayır verilmiştir. Demek hikmet çok kıymetli ve müstesna bir şeydir.
3. Hikmetin bu üstünlüğünü ve kıymetini ise ancak akıl sahipleri anlayabilmekte, diğerleri ise hikmetin bu faziletinden gaflet etmektedirler.

Şimdi ayetin beyan ettiği bu üç unsurun bir mezhebe bağlanmaya ait olan işaretine geçiyoruz:

1- Madem ayetin açık beyanıyla Allah-u Teâlâ hikmeti herkese değil, sadece dilediği kuluna vermektedir. Acaba hikmetten azami mertebede hissesi olan kullar kimlerdir?

Acaba İmam-ı Âzam, İmam-ı Şafi, İmam-ı Malik, Ahmed İbni Hanbel ve diğer müctehid âlimlerin hikmetten nasibiyle bizim nasibimiz ya da kendini âlim zanneden zamanımızın mezhepsizlerinin nasibi aynı mıdır? Daha önce fıkıh âlimlerinin mertebelerini işlediğimiz delilde öğrendik ki, hikmetin bir şubesi olan fıkıhta İmam Gazalilere, Celalettin-i Suyutilere, İmam Rabbanilere dahi verilmeyen bir hikmet başta dört mezhep imamı olarak diğerlerine verilmiştir. Bu sebeple İmam Gazali gibi büyük allemeler fıkıhta o büyük zatları takip etmişlerdir.

O hâlde bir mezhepsiz için yol ikidir:

- Ya dört mezhep imamına verilen hikmetin aynısının kendisine de verildiğini kabul edecek ve bu kabul ile de kargaları bile kendine güldürecek! (Bu zamanda yetişen âlim zatların niçin mezhep imamlarına yetişemeyeceği konusunu ileride bir başlık altında inceleyeceğimizden burada bu konuya girmiyor, meraklılarını ilerideki bölüme havale ediyoruz.)
- Ya da aklını başına alarak kendisine hikmet verilen mezhep imamlarına tabi olacak. Meselelerin izahlarını onlara sorup öğrenecek. Yani o zatların kitaplarına müracaat edecek.

2- Madem Allah-u Teâlâ hikmeti herkese değil, sadece dilediği kuluna vermektedir. Acaba kendisine hikmet verilmeyen kullar ne yapacaktır? İslam'ın hükümlerini, helali, haramı, ibadetlerin eda şekillerini ve diğer meseleleri nasıl öğrenecek ve İslami hayatını nasıl devam ettirecektir?

Aslında her hâlükârda bir mezhebe bağlanmak vardır. Zira bir mezhebe tabi olmayı inkâr edenler de kitaplar yazmakta ve kitaplarında kendi fehimlerine göre birçok konuyu inceleyip neticeye bağlamaktadırlar. Onların talimiyle, mezhep imamlarını ve bir mezhebe bağlanmayı inkâr edenler de bu zatların kitaplarını okumakta ve onların sözleriyle amel etmektedirler. Yani bizler dört mezhepten birisine tabi olurken, onlar da bu kişilere tabi olmakta dolayısıyla sanki bu kişiler onların mezhep imamı olmaktadır. Tek fark şudur: Bizlerin peşinden gittiğimiz müctehid allemeler kendilerine hakikaten hikmet verilmiş olan büyük âlimlerdir. Bu zamandaki mezhepsizler ise geceyi gündüzden ayıramayacak kadar kör cahillerdir!

3- Mezhepsizliğe rağbet ettiren ve mezhepleri inkâr eden kişilere göre, bir mezhebe bağlanmak gereksiz olup herkes kendi görüşünü Kur'an ve hadisten çıkartmalıdır. Bu görüşe göre, herkesin hikmet sahibi olması gerekir. Bu ise ayetin, *"Dilediğine hikmet verir, hikmet verilene ise pek çok hayır verilmiştir."* beyanına terstir. Çünkü herkes dört kaynaktan hüküm çıkarabilse ve Kur'an'dan anladığı ile amel edebilseydi hikmet herkese verilmiş olurdu. Hâlbuki ayetin ifadesiyle hikmet sadece Allah'ın dilediklerine ve seçilmişlere verilmiştir.

4- Ayetin sonunda geçen, *"Bunu ancak akıl sahipleri anlar."* ifadesi de manidardır. Yani hikmetin kıymetini ve herkese verilmediğini sadece Allah'ın murad ettiği müstesna kişilere verildiğini ancak akıl sahipleri anlayabilmektedir. İşte mezhepsizler hem hikmetin mahiyetini anlayamamak hem de kendilerine hikmetin verildiği müctehid imamı reddetmekle akılsızlar grubuna dâhil olmaktadır!

Netice: Madem ayetin ifadesiyle hikmet büyük bir hayırdır ve sadece Allah'ın murad ettiği kişilere tahsis edilmiştir. O hâlde hikmetten nasibi olmayan veya nasibi az olan biz avamın hikmetin hakikatının verildiği âlimlere tabi olması bir zorunluluktur ve ayetin işâri bir emridir.

Bu büyük âlimlerin hikmetin bir cüzü olan Kur'an'ı anlamaktaki maharetlerini onların ayetlerden çıkarttıkları hükümleri beyan ile ileride ispat edeceğimizden konunun bu bölümüne şimdi girmiyor, oraya havale ediyoruz.

ÜÇÜNCÜ AYET-İ KERİME

"Eğer bilmiyorsanız ehli zikre sorun." (Nahl 43)

Ayette geçen "ehli zikir" ile kimin kastedildiği hakkında âlimler farklı izahlar yapmışlardır. Yapılan her izahı bir mezhebe bağlanmaya delil yapabiliriz. Bizler meseleyi fazla uzatmamak için sadece bir görüşü nakledip bu görüşün meselemiz olan bir mezhebe bağlanmaya dair işaretine geçeceğiz. Diğer görüşler için tefsir kitaplarına müracaat edebilirsiniz.

Ayetteki "zikir ehli" tabiri ile Kur'an'ı çok iyi anlayan ve Kur'an'ın sırlarına vâkıf olan âlimler kastedilmiştir. Zira "zikir" kelimesi Kur'an-ı Kerim'in birçok yerinde Kur'an'ın kendisi için kullanılmıştır. Mesela Nahl suresi 46. Ayette, *"İnsanlara açıklaman için biz sana zikri indirdik."* buyrulmuştur. Buradaki zikirten kasıt Kur'an-ı Kerim'dir.

Hicr suresinin 9. ayetinde, *"Şüphesiz zikri biz indirdik, elbette onu biz muhafaza edeceğiz."* buyrulmuştur. Buradaki zikirten kasıt yine Kur'an'dır.

Hicr suresi 6. ayette, *"Dediler ki: Ey kendisine zikir indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!"* buyrulmuştur. Burada geçen zikir de yine Kur'an-ı Kerim'dir.

Yine Enbiya suresi 50. ayette, Yasin suresi 69. ayette ve Sâd suresi 87. ayette Kur'an-ı Kerim "zikir" ismiyle tesmiye edilmiştir.

Demek ayetteki "zikir" kelimesi ile Kur'an'a işaret edilmiştir. O hâlde "ehli

zikir” de Kur’an- Kerim’i kelime kelime, harf harf inceleyen ve değil sadece kelime ve harflerden, harekelerden ve duraklardan bile manalar çıkartan râsih âlimlerdir.

Ayetteki “ehli zikri” izah ettikten sonra şimdi sıra geldi ayetin bir mezhebe bağlanmanın lüzumuna dair olan işaretine:

Ayetin açık ifadesiyle dinî konularda meselelerin izahlarını bilmeyenler, bilmediği konuları “ehli zikre” soracaktır. Yani Kur’an ehline müracaat edeceklerdir. Bu, ayetin açık bir emridir. Demek herkes dilediği gibi hüküm vermeyecek, vehmine göre hükmetmeyecektir.

Eğer bir mezhebe bağlanmak şart olmasaydı ve herkesin kendi anlayışı ile hükmetmesi caiz olsaydı ayette, “Eğer bilmiyorsanız ehli zikre sorun.” denilmez; “Bilmiyorsanız zannınıza göre hükmedin, kalbinize danışın.” vs. gibi ifadeler kullanılırdı. Ama böyle denilmemiş ve bilmiyorsak ehli zikre sormamız emredilmiştir. **Demek bir ehli zikrin peşinden gitmek vaciptir ve Kur’an’ın emridir.**

O hâlde şimdi sorumuz şu: Bilmediğimiz meseleleri sormamız emredilen ehli zikir yani Kur’an ehli olan âlimler kimlerdir?

- Acaba bilmediklerimizi İmam-ı Azam, İmam Şafi, İmam Malik ve Ahmed İbni Hanbel Hazretlerine mi soracağız yoksa çat pat Arapçasıyla Kur’an’ı anlamaya çalışan zamanımızın sözde âlimlerine mi? Bunlardan hangisi ehli zikirdir?
- Acaba Kur’an’ın manalarını Efendimizden (s.a.v.) dinleyen ve ilimleri ile Efendimizin (s.a.v.) övgüsüne mazhar olan İbni Abbas, İbni Mesud, İbni Ömer gibi Sahabeler mi ehli zikirdir yoksa Efendimizin ruhunu ve ahlakını kaybetmiş bu asrın insanı mı?
- Acaba Kur’an ayetlerinin iniş sebeplerini, Efendimizin (s.a.v.) o ayetler hakkındaki izahlarını ve Efendimizin (s.a.v.) hadislerini Sahabenin âlimlerine sorarak öğrenen ve Tabiinden yetişerek Asr-ı Saadetin kokusunu teneffüs eden müctehid âlimler mi ehli zikirdir yoksa ayetlere kendi fikirlerinin yorumlarını yükleyen ve Kur’an’ı vehimlerine alet eden sözde müctehidler mi?
- Acaba yüz binlerce hadisi, senedleriyle birlikte ezbere bilen müctehidler mi ehli zikirdir? Yoksa ezberinde yüz hadis bile olmayan, hatta hadise bile ihtiyaç duymayarak Kuranı cesurca tefsir eden cahiller mi?

Soruları çoğaltmak mümkündür. Bütün bu sorulara bizim cevabımız, ayette geçen ve bilmediğimiz şeyleri kendilerine sormamız emredilen ehli zikir başta mezhep imamları olarak diğer müctehid âlimler ve allamelerdir. Bizler dinimizle ilgili her konuyu onların eserlerine müracaat ederek öğrenmekte ve ayetteki emre imtisal ederek ehli zikre sormaktayız.

DÖRDÜNCÜ AYET-İ KERİME

“Sana zikri (Kur’an’ı) indirdik ki, onlara indirileni insanlara beyan edesin. Umulur ki, onlar da düşünürler.” (Nahl 43)

Bu ayet-i celilenin açık ifadesiyle Kur’an’ı izah etmek ve ayetlerinin manasını

beyan etmek vazifesi bizzat Peygamber Efendimize (s.a.v.) verilmiştir. Zira ayette, *“Kur’an’ı sana indirdik. Ta ki insanlara onu açıklayasın.”* buyrulmuş; *“Onlar diledikleri gibi anlasınlar.”* buyrulmamıştır. Demek ayetleri dilediğimiz gibi değil, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) beyan ettiği gibi anlamak ve öylece amel etmek zorundayız. Zannımızı ve vehmimizi ayetlerin izahına karıştırarak kendimize göre bir tefsir yapmak ve Kur’an’ın ayetlerini hevamıza tabi kılmak ayetin açık beyanıyla yasaktır. Bu bir tercih değil, bir mecburiyettir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Kur’an’ı kendi zannı ile tefsir etmeye çalışanları şöyle tehdit etmiş ve onlar hakkında şöyle buyurmuştur: *“Kim Kur’an’ı kendi görüşüyle tefsir ederse cehennemdeki yerini hazırlasın.”*

İmam Gazali Hazretleri bu hadisi izah ederken şöyle der: *“Bu hadis ile tehdit edilenler Kur’an’ı sırf Arapçaya dayanarak hadislere ve ayetlerin nüzul sebebine bakmaksızın açıklayanlardır. Çünkü ayetlerin nüzul sebepleri ve Peygamberimizin (s.a.v.) hadisleri bilinmezse bazı ayetleri anlamak mümkün değildir.”*

İşte bu sırdan dolayı Sahabeler içinde belagat ilminin ve Arap lisanının çok derin âlimleri ve dâhileri olduğu hâlde onlar ayetlerin manalarını Efendimizden (s.a.v.) öğrenirler, kendi ilimlerine güvenerek haddi aşmazlardı.

Yine bu sırdan dolayıdır ki, Haşr suresi 7. ayette, *“Peygamber size ne verdiyse onu alın. Size neyi yasakladıysa ondan sakının.”* buyrulurken tamamen Peygamberimize (s.a.v.) tabi olmamız emredilmiş ve işin içine hevamızı ve zannımızı sokmamız menedilmiştir.

O hâlde bir mezhebe bağlanmak netice itibariyle mezkûr ayet ve hadislere itaat etmek demektir. Çünkü mezhebe bağlanmak bir mesele hakkındaki Kur’an’ın hükmünü ve Peygamberimizin beyanını mezhep imamına sorarak öğrenmek demektir. Mesela, İmam-ı Âzam Hazretlerinin eserini okuyan bir kişi meselenin izahını Kur’an’dan ve sünnetten çıkarmaya muktedir olmadığı için bu meseleyi bu işe muktedir olan bir zattan sormakta, o zat da Kur’an ve sünnet ışığında meselenin çözümünü sunmaktadır. Hâlbuki bir mezhebe bağlanmayanlar hadislerin tamamına vâkıf olmadıkları için Kur’an ayetlerini kendi zanlarına göre izah etmekte ve Efendimizi aradan çıkarmaktadırlar. Bu, mezhepsizliğin zaruri bir neticesidir ve ayetin beyanıyla reddedilmiştir.

Şimdi bu bölümden çıkan neticeleri maddeler hâlinde özetleyelim:

- Kur’an’ı izah etmek vazifesi Peygamber Efendimize (s.a.v.) verilmiştir.
- Bizler Kur’an’ı şahsi görüşümüze göre değil, Peygamberimizin (s.a.v.) izah ettiği gibi anlamak zorundayız. Bu, ayetin açık ifadesidir.
- Kur’an’ı kendi görüşümüzle tefsir etmek yasaklanmış ve neticesinin cehennem olduğu bildirilmiştir.
- Peygamberimiz bize ne verdiyse onu almalı ve neyi de nehyetmişse ondan sakınmalıyız. Bu, ayetin açık bir emridir.

Netice: Madem Kur'an'ı beyan yetkisi Efendimize verilmiştir ve O da (s.a.v.) beyan etmiştir. O hâlde bizler Kur'an'ın manalarını, o beyan ve izahları bizzat Efendimizden dinleyen Sahabelerden ve Sahabelerden dinleyen Tabiin'den öğrenmek zorundayız. Kendi kısır anlayışımızı hakem yaparak ayetlere mana vermek ayet ve hadislerin beyanıyla yasaktır. Bunu yapan büyük bir tehdede muhataptır.

Bu makamda şöyle bir soru da akla gelebilir: Peki mezhep imamları kendi görüş ve reyleriyle izah yapmamışlar mıdır?

Cevap: Onlar bir mesele hakkında ilk önce Kur'an ayetlerine ve hadislere müracaat etmişler, eğer mesele Kur'an ve hadislerde açıkça beyan edilmemiş ise ayet ve hadislere kıyas ederek hüküm çıkarmışlardır. Kıyas etmek ise Kur'an'ın bir emri olduğundan dolayı -kıyasa ait delili daha önce zikretmiştik- neticede mezhep imamları ihtihadlarını ayet ve hadislere dayandırmışlar, görüşlerinin delillerini ve dayandıkları esasları teker teker beyan etmişlerdir. Şimdikilerin yaptığı gibi hevalarından konuşmamışlardır!

BESİNCİ AYET-İ KERİME

“Ey iman edenler! İhramlı iken av hayvanı öldürmeyin. İçinizden kim kasten onu öldürürse, öldürdüğü hayvanın dengi ona cezadır ki, (öldürülen avın kıymetine) içinizden iki adaletli kişi hükmeder.” (Maide 95)

Ayet-i celilenin beyanı ile ihramlı olan bir kimsenin avlanması haramdır. Eğer avlanarak bir hayvanı öldürmüşse, öldürdüğü hayvanın misli kadar ceza vardır. Ayetteki mislin manası öldürülen hayvanın kıymetidir. Yani ihramlı iken bir hayvanı öldüren, öldürdüğü hayvanın kıymetinde bir hayvanı kurban eder ya da öldürdüğü hayvanın kıymeti kadar bir meblağı sadaka olarak verir. Demek ihramlı iken mesela bir tavşanı ya da bir kuşu avlayan kimse öldürdüğü tavşan veya kuşun kıymeti kadar bir meblağı sadaka olarak vermelidir.

Bu ayeti bir mezhebe bağlanmaya delil olarak göstermemizin sebebi ayetin devamındaki ifadedir. Ayetin devamında *öldürülen hayvanın kıymetini adalet sahibi iki kişinin belirleyeceği* emrolunmuştur. Yani öldürülen hayvanın kıymetini öldüren kişi değil, iki adil hâkim takdir edecektir. Demek bir tavşanın kıymetini bile öldüren kişi zannına göre tespit edememekte, o tavşanın kıymetini adalet sahibi iki kişi belirlemektedir.

Acaba bir kuşun veya bir tavşanın kıymetini dahi iki adil hâkime tespit ettiren Allah-u Teâlâ hiç mümkün müdür ki, İslam'ın hükümlerini anlama hususunda bizi başıboş bıraksın ve sadece zannımızın hakemliğini kâfi görsün?

Yani Allah-u Teâlâ bir dirhemin dörtte biri kıymetindeki tavşanın değerini iki adil hâkime tespit ettirsin, böyle basit bir meseleyi bile vehmimize ve zannımıza bırakmasın; daha sonra şeriatın helalini, haramını, ibadetlerin eda şekillerini ve İslam'ın diğer kıymetli meselelerini bizlerin anlayışına bıraksın ve zannımızın

hakemliğini kabul etsin! Bu olabilir mi?

Madem bu mümkün değildir, o hâlde bir mezhebe bağlanmak vacip olmalıdır. Zira bir mezhebe bağlanmak meselenin izahı hakkında zannını ve vehmini terk ederek mezhep imamlarını hakem yapmak demektir. Basit bir tavşanın kıymetini iki adil hâkime tespit ettirdiği gibi, şeriatın kıymetli meselelerini de bu müctehidlere tespit ettirmekte yani meselenin hallini icmaya -o konuda ittifak etmiş müctehidlerin görüşüne- havale etmektir.

Bir mezhebe bağlanmamak ise tavşanın değerini tespit konusunda iki adil hâkime gitmeyip kendi görüşüyle takdir etmeye benzer. Bunu yapan kişi haddini aşmış ve ayetin emrine muhalefet etmiştir.

Bir mezhebe bağlanmanın Kur'an'ın emri olduğuna dair izahatımız burada tamamlandı. Ancak sakın zannedilmesin ki, külli düsturlarından bir mezhebe bağlanmayı çıkarabileceğimiz ayetler Kur'an'da sadece bu kadardır. Bizler daha birçok ayetin külli düsturunu ve kapsamlı haberini meselemize delil yapabiliriz. Ancak mesele güneş gibi zahir olduğundan dolayı sözü daha fazla uzatmaya gerek görmüyoruz.

Kur'an'ın kapısını kapatmadan önce mezhepsiz kişiye şu 10 soruyu sormak istiyoruz:

1. sorumuz şu: Mümin suresi 29. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Firavun şöyle dedi: Ben size görüşümden başkasını göstermiyor ve **ancak sizi doğru yola ulaştırıyorum.**”

Bu ayetin ifadesiyle Firavun gibi bir zalim kendisini hidayette biliyor ve kavmini sözde hidayete ulaştırmak istiyordu. Hâlbuki kendisi dalaletin ve sapıklığın tam ortasındaydı. Demek bazen insan kendini hidayet üzere bilirken sapıklığın tam ortasında olabiliyor.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de kendini böyle hidayette biliyor ve hakikatte insanları dalalete davet ediyorsan, akıbetin nasıl olacak? Bunu hiç düşündün mü?

2. sorumuz şu: Mümin suresi 37. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Firavun dedi: **Ben Musa'yı mutlaka yalancı sanıyorum.**”

Bu ayetin ifadesiyle Firavun sadıkların en sadığı olan Hz. Musa'yı yalancı zannediyordu. Firavun'a göre kendisi doğru, Hz. Musa ise yalancıydı. Bu, Firavun'un samimi itikadıydı.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de aynı hataya düşerek kendi yanlışını doğru ve müctehidlerin doğrularını yanlış zannediyorsan akıbetin nasıl olacak?

3. sorumuz şu: Mümin suresi 37. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “İşte böylece Firavun’a kötü ameli süslü gösterildi.”

Bu ayetin ifadesiyle Firavun’un kötü ameli kendisine süslü yani doğru gösterilmiştir. Demek bazen kişinin yanlış ameli süslenerek ona doğru gösterilir. Bu süslemeyi de bizzat şeytanın kendisi yapar.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya şeytan senin çirkin amelini de sana böyle süslemiş ve batılı hak gibi gösteriyorsa akıbetin nasıl olacak?

4. sorumuz şu: Zuhruf suresi 37. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Şüphesiz ki bu şeytanlar onları yoldan çıkarırlar. **Onlar da kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar.**”

Bu ayetin ifadesiyle şeytanlar insanları doğru yoldan çıkarmakta, yoldan çıkanlar ise kendilerini doğru yolda bilmektedirler. Demek doğru yoldan çıkanların ortak özelliği kendilerini doğru yolda zannetmeleridir.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya şeytan seni de doğru yoldan çıkarmış ve sen buna rağmen kendini doğru yolda sananlardan isen akıbetin nasıl olacak?

5. sorumuz şu: Casiye suresi 23. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Allah’ın bir ilim üzere saptırdığını gördün mü?”

Bu ayet ilmi olmasına rağmen dalalete düşen kimselerden haber vermektedir. Demek onlar ilimleri yüzünden sapacaklardır. Yani ilimleri olacak, ancak hakkı ortaya çıkaracak kuvvette olmayacaktır. Onlar kendilerindeki bu az ilmin verdiği kibirle kendilerinden üstte olan âlimlere meseleyi sormayacak ve kendi fikirlerine göre hükmedeceklerdir. Neticede ilimleri sebebiyle sapacaklardır.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Sen de az ilmi yüzünden saptırılan bu gruba dâhilsen akıbetin nasıl olacak? Bunu hiç düşündün mü?

6. sorumuz şu: Araf suresi 12. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “(Allah) Buyurdu: ‘Sana emrettiğim zaman seni secde etmekten alıkoyan nedir?’ (İblis) Dedi ki: ‘Ben ondan daha hayırlıyım.’”

Bu ayetin beyanıyla İblis kendisini Hz. Âdem’den daha hayırlı bilmiş ve bu itikadı sebebiyle de hem cennetten hem de rahmet-i İlahîyeden kovulmuştur.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de hakkın olmadığı hâlde kendini mezhep imamlarından daha hayırlı biliyorsan ve bu inancın ile cennetten ve Allah’ın rahmetinden kovulursan akıbetin nasıl olacak?

7. sorumuz şu: Araf suresi 90. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Kavminden

ileri gelen kâfirler dediler ki: ‘Eğer Şuayb’a uyarmanız o takdirde siz mutlaka ziyana uğrarsınız.’”

Bu ayetin ifadesiyle Hz. Şuayb’ın kavmindeki kâfirler müminleri Şuayb (a.s.)’a uymaktan menetmekte ve eğer uyarılarsa ziyana uğrayacaklarını belirtmektedirler. Yani onlara göre kendileri selamette, Hz. Şuayb’a uyanlar ise zarardadır.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de bu hatayı yapıyorsan yani mezheplere uyanları zararda, kendini ise selamette bilmek ile yanılıyorsan akıbetin nasıl olacak?

8. sorumuz şu: Hud suresi 27. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Sizin bizden fazla bir meziyetinizi de görmüyoruz.”

Bu ayetteki söz peygamberlerini inkâr eden Nuh kavminin ileri gelenlerine aittir. Peygamberleri, kendileri gibi insan olduğu için onları inkâr etmişler ve kendi meziyetlerini peygamberlerin meziyetleriyle müsavi görmüşlerdir.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de önceki kavimlerin peygamberlerine yaptıklarını bu ümmetin âlimlerine yapıyor ve kendi meziyetlerini onların meziyetlerine müsavi tutarak haddini aşıyorsan akıbetin nasıl olacak?

9. sorumuz şu: Hud suresi 43. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Nuh’un oğlu dedi ki: ‘Ben beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.’”

Bu ayet ve devamındaki ayetlerin bildirmesiyle Hz. Nuh gemiden oğluna elini uzatmış ve onu gemiye çekmek istemiştir. Oğlu ise inkârında ısrar ederek babasına bir dağı göstermiş ve o dağa sığınacağını, o dağın kendisini sudan koruyacağını söylemiştir. Tam bu esnada da aralarına büyük bir dalga girmiş ve oğlu orada boğulmuştur.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de Hz. Nuh’un oğlu gibi hata ederek kendi ilim dağına güveniyorsan ve bu dağ seni dalaletten kurtaracak kadar yüksek değilse dalaletin dalgalarında boğulduğunda akıbetin nasıl olacak? Acaba sana elini uzatan mezhep imamlarının elinden tutarak Ehli Sünnet gemisine binmen ve selamet sahiline o gemi ile ulaşman daha tehlikesiz değil mi?

10. sorumuz şu: En’am suresi 93. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Yahut kendisine hiçbir şey vahyolunmadığı hâlde, ‘Bana vahyedildi.’ diyenden daha zalim kim olabilir?”

Bu ayet-i kerime Abdullah İbn-i Sa’d İbn-i Ebi Serh el-Kureşî hakkında inmiştir. Bu zat vahiy kâtipliği yapan bir zattı. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ona Müminun suresini yazdırıyordu. İnsanın yaratılışı ile ilgili ayetlerin sonuna gelindiğinde Resulullah (s.a.v.), “*Sonra onu başka bir yaratılışla yarattık.*” ayet-i kerimesini yazdırdı. İnsanın yaratılışından hayrete düşen İbni Ebi Serh, “*Yaratıcıların en güzeli olan Allah ne yüce oldu!*” dedi. Bunun üzerine Resulullah (s.a.v.), “*Yaz onu. Bana öylece indirildi.*” buyurdu. O zaman İbni Ebi Serh vehme kapılarak, “*Bana da vahyediliyor.*” diyerek

dinden döndü ve Mekke'ye kaçtı. Daha sonra bu kişinin tekrar tövbe ederek İslam'a girdiği ve İslam'ı güzelce yaşadığı da nakledilmiştir.

Acaba ey mezhepsiz kardeşim! Ya sen de İbni Ebi Serh gibi hayal görüyorsan ve sana ilimden çok az bir nasip verildiği hâlde ilimdeki nasibini mezhep imamlarının nasibi gibi olduğunu zannediyorsan ve bu zannın da seni helake sürüklüyorsa akıbetin nasıl olacak?

Eğer bütün bu soruları ben de size soruyorum dersen biz de deriz ki: Biz nefsimize göre hükmetmiyor ve icmaya -yani âlimlerin bir meseledeki ittifakına- dayanıyoruz. Peygamberimizin (s.a.v.), *"Ümmetim dalalette ittifak etmez."* hadisini delil yaparak bu ittifakın doğru olduğunu savunuyoruz. Sen ise sadece zannınla hükmediyor ve kasır fehmine dayanıyorsun.

Acaba sırtını icmaya ve âlimlerin ittifakına dayayan biz mi haklıyız yoksa icmadan yoksun olarak sırtını sadece birkaç mezhepsizin sözüne dayayan sen mi?

A- Bu sorular biraz ağırdı, ama üzerime almıyorum. Çünkü artık bir mezhebe bağlanmanın gereğine inanıyorum. Dolayısıyla soruların muhatabı ben değilim. Aslında en başta beni ikna etmiştin, ama inadım beni buraya kadar sürükledi. Kıbrım sebebiyle bir türlü teslim olamadım. Ama şimdi teslim oluyor ve beni mezhepsizlikten kurtardığın için sana teşekkür ediyorum. Ancak aklımda mezheplerle ilgili çok sorular var. Bu soruları da yanıtlarsan beni bu hastalıktan iyicene kurtarırısın.

B- Sorularına geçmeden önce Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hadis-i şeriflerinden de biraz nakil yapmak istiyorum. Bu hadisler de sana yol gösterecektir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir âlime uymamızı ısrarla tavsiye etmiş ve kötü âlimlerin şerlerinden bizleri sakındırmıştır. Bu bahisteki hadislerin birkaçı şöyledir:

- Âlimlere tabi olun. Çünkü onlar dünya ve ahiretin ışıklarıdır. (Deylemi)
- Âlimler kurtuluş yolunu gösteren birer rehber ve kılavuzdur. (İ. Neccar)
- Âlimler olmasaydı insanlar helak olurdu. (İ. Maverdi)
- Bilmediklerinizi salih âlimlerden sorup öğrenin. (Taberani)
- İnsanların en hayırlısı benim asrımdaki Müslümanlardır. Bunlardan sonra en iyileri bunlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra da en iyileri onlardan sonra gelenlerdir. Artık bunlardan sonra yalan yayılır, bunların sözlerine ve işlerine inanmayınız. (Buhari, Müslim)
- Kimde şu iki haslet bulunursa sabreden ve şükreden kullar zümresine yazılır. Her kim dininde kendinden üstte olana bakıp ona tabi olursa ve dünyada kendinden altta olana bakıp Allah'ın kendisine verdiği hamedederse işte bu kişiyi Allah şükredici ve sabredici yazar. (İbnu-l As)

Efendimiz (s.a.v.) kötü âlimlerin şerrinden de bizi birçok hadisiyle uyarmıştır. Birkaç tanesini zikrederim:

- Allah-u Teâlâ sizden ilmi almak için ilmi ile amel olan âlimleri kaldırır. Cahiller

kalır. Dinden sual edenlere kendi akılları ile cevap verip insanları doğru yoldan saptırırlar. (Buhari)

- Ahir zamanda âlimler ölür, cahiller din adamı yerine geçirilir. Onlar da bilmeden yanlış fetva verir, kendisi sapar; başkalarını da saptırır. (Buhari)
- Ümmetim kötü âlimler ve cahil abidler yüzünden helak olur. Kötülerin en kötüsü kötü âlimlerdir. İyilerin en iyisi de iyi âlimlerdir. (Darimi)
- Sizin için Deccal'den daha çok sapık imamlardan korkuyorum. (İ. Ahmed)
- Ahir zamanda âlim ve ilim azalır, cahillik artar. Cahil ve sapık din adamları yanlış fetva vererek fitne çıkarır, doğru yoldan saptırırlar. (Buhari)
- Öyle bir zaman gelir ki İslam galip olur, hatta tüccarlar güven altında korkmadan denizaşırı ticaret yaparlar ve süvariler Allah yolunda savaşa dalarlar. Sonra bir kavim çıkar, Kur'an'ı okur ve şöyle derler: "Kim bizden daha iyi okur? Kim bizden daha iyi âlimdir? Kim bizden daha fazla fıkıh bilgisine sahiptir?" Sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: İşte bunlar sizden, bu ümmettendir ve onlar cehennemden yakıtıdırlar. (Taberani ve Bezzar)

Bu hadis-i şerifleri de kulağına küpe yap. Şimdi sıra geldi sorularının cevaplarına. Sor bakalım, inşallah sorularına ikna edici cevapları verir ve seni tam manasıyla bu hastalıktan kurtarırım.

A- Birinci sorum şu: Bu mezhepler nereden çıktı? Bunu merak ediyorum.

B- "Mezhepler nereden çıktı?" sorusu "Doktorluk nereden çıktı, mühendislik nereden çıktı ya da terzilik nereden çıktı?" gibi bir sorudur. Zira mezhep imamlığı diğer meslekler gibi bir meslektir. Diğer meslekler ve o mesleklerin mensupları nereden ve niçin çıkmışsa mezhepler ve mezhep imamlığı da aynı yerden ve aynı sebepten çıkmıştır.

Doktorluk mesleği çıktı, çünkü herkes hastalığın sebeplerine ve tedavi yollarına vâkıf olamaz. Bu yüzden doktorluk mesleğine yabancı olan bir hasta hastalığının tedavisi için bu mesleğin inceliklerine vâkıf olan birisine danışmak zorundadır. İşte bu kişi de doktordur. Demek doktorluk mesleğinin çıkış sebebi insanların hastalığın sebeplerini ve tedavi yöntemlerini keşifteki âcizliğidir.

Mühendislik mesleği çıktı, çünkü herkes bina yapımı ile ilgili hesapları yapamaz ve projeleri çizemez. Bu yüzden bir bilene danışmak zorundadır. Bu kişi de mühendistir. Demek bu mesleğin çıkış sebebi de kişilerin mühendislik ilmindeki bilgisizliği ve herkesin birer mühendis olamayışdır.

Terzilik ve diğer mesleklerin çıkış sebebi de aynıdır. Kişilerin o mesleğin inceliklerine vâkıf olamaması ve yardıma ihtiyaç duyması.

İşte mezhep imamlığı da böyle bir meslektir. Bu mesleğin çıkış sebebi ise insanların Kur'an ve sünnetten hüküm çıkaramamaları ve hükmü olmayan meseleleri hükmü olanlara benzeterek kıyas yapamamalarıdır.

Bizler nasıl ki bilmediğimiz dini konuları bilen hocalara soruyoruz. Hocalar da kitaplardan okuyup öğrendikleri fetvaları bizlere naklediyorlar. Aynı bunun gibi, Peygamber Efendimizden sonra Müslümanların büyük bir çoğunluğu Kur'an ve sünnetten hüküm çıkarma gücünde olmadıkları için meselelerinin izahlarını ictihad yapabilen âlimlere soruyor ve cevaplarını onlardan öğreniyorlardı. Bu âlimler âdeta bir peygamber vazifesini icra ederek Kur'an ve sünnetin hükümlerini bilmeyenlere öğretiyorlardı. Herhâlde "Âlimler peygamberlerin varisleridir." hadisi bu vazifeye işaret etmektedir.

Asr-ı Saadet'te birçok müctehid imam mevcuttu. Ancak bu müctehidlerin fetvaları bir sonraki nesillere taşınmamış; hikmet-i İlahîyyenin sevkiyle sadece 4 mezhebin imamları ve onların talebeleri ümmetçe kabul görmüş ve verdikleri fetvalar, çıkardıkları deliller, yaptıkları kıyaslar son derece sağlam bir şekilde kaydedilerek tevatür kuvvetiyle bizlere kadar ulaşmıştır.

Demek mezheplerin çıkış sebebi insanların Kur'an ve sünnetten hüküm çıkaramamaları ve bu sebeple meselelerini bu güçte olan müctehid âlimlere sormalarıdır.

A- Evet, cevabın çok mantıklı. Şimdi 2. sorumu soruyorum: Peygamber Efendimiz (s.a.v.) zamanında mezhep var mıydı?

B- Peygamber Efendimiz (s.a.v.) zamanında mezhep yoktu, çünkü mezhebe ihtiyaç yoktu. Sahabeler bilmedikleri meseleleri bizzat Peygamberimize danışır ve ondan öğrendiği gibi amel ederdi. Yani bir asır sonra dünyaya gelecek olan mezhep imamlarının vazifesini asrında bizzat Peygamber Efendimiz icra etmiştir.

Mezhepler Peygamberimizin vefatından sonra ortaya çıkmıştır. Soru sormak için Peygamberimizi bulamayan Müslümanlar Efendimizin sünnetini ve Kur'an'ı çok iyi bilen müctehid âlimlere sorularını sormuşlar, bu âlimler de Kur'an ve sünnetten çıkardıkları cevapları ümmete ders vermişlerdir. Bu âlimlerin verdiği fetvalar da insanlar tarafından kabul görmüş ve neticede ümmet-i Muhammed Kur'an ve sünnetin fıhi yönünü anlamada onları kendilerine rehber yapmıştır. Bir kısım nasipsizler müstesna!

Demek Peygamberimiz zamanında mezhep yoktu, çünkü ihtiyaç yoktu. Herkes bizzat Peygamberimizin uygulamasını görerek taklit ediyor ve bilmediğini bizzat Efendimize sorarak öğreniyordu. Mezhepler Peygamberimizden sonra çıkmış ve Efendimizin uygulamalarını ümmete ders vermiştir.

A- Bu cevabı da beğendim. 3. sorum da şu: Peygamberimiz hangi mezheptendi?

B- Bu soru mezhepsizlerin ve dinsizlerin Müslümanları köşeye sıkıştırmak maksadı ile sordukları bir sorudur. Zira bu soruya muhatap olan kişi, "Peygamberimizin mezhebi yoktu." dese bu sefer soru sahibi, "O zaman bu mezhepler nereden çıktı?"

diyecek. Yok eğer, “Peygamberimiz Hanefi idi ya da Şafi idi.” dese bu sefer de bir mezhebi Peygamberimize isnat ederek hata etmiş olacak. Eğer cevap vermeyip sükût etse bu sefer de soru sahibine mağlup olmuş ve onun haklılığını tasdik etmiş olacak. Yani herhâlükârda zarar edecek.

Bu soruyu iyi ki sordun. Cevabını burada verelim ki, mezhebe tabi olanlar mezhepsizlerin bu saçma sorusu altında ezilmekten kurtulsun. Sorunun cevabında misal dürbününü kullanacağız. Şimdi sana üç misal vereceğim. İyi dinle!

1. Misal: Bir su kaynağını ve bu kaynağın oluşturduğu bir havuzu hayal ediyoruz. Havuzun suyu dört farklı kanala dökülüyor olsun. Kaynaktan akan suyun da dört rengi var; mavi, kırmızı, sarı ve yeşil... Bu dört renk havuzda karışık bir şekilde dururken kanallara doğru yöneldiğinde her kanala bir renk giriyor. Suyun mavi rengi bir kanala, kırmızı rengi bir kanala, sarı rengi bir kanala ve yeşil rengi de bir kanala...

Şimdi havuzun yanında duran ve bu dört kanaldaki dört farklı rengi gören kişi soruyor: “Bu havuzun rengi nedir?”

Şimdi biz sarı desek havuz sarı değil. Kırmızı desek havuz kırmızı da değil. Yeşil desek yeşil de değil ve sarı desek sarı da değil. Eğer, “Bu sular bu havuzdan gelmiyor.” desek bu da doğru değil. Yok eğer cevap vermesek bu da soru sahibini sevindirecek.

O hâlde ona şu cevabı vermek gerekir ki, hem doğrudur hem de hakikattir: Su kaynağı ve havuz bu renklerin hiçbirisi değildir. Belki bu kaynak ve havuz öyle bir renktedir ki, bütün bu renkleri içinde barındırıyor ve bütün bu renkler ona aittir. Her kanal kendi kabiliyeti nispetinde havuzun bir rengini gösteriyor.

Aynen bunun gibi, Peygamberimiz (s.a.v.) de İlahî bir kaynak ve vahyin havuzudur. Bu havuzun ab-ı hayatı hükmünde olan şer’î hükümler ise kanallar hükmünde olan mezhepler ile bize ulaşmaktadır. Her mezhep bu havuzun -tabiri caizse- bir rengini bizlere ulaştırmakta ve o ab-ı hayatı içmemize vesile olmaktadır. Demek Efendimiz (s.a.v.) ne Hanefidir, ne Şafidir, ne Malikidir ve ne de Hanbeli. Efendimiz (s.a.v.) bütün bu mezheplerin hükümlerini şeriatında cemetmiş bir havz-ı İlahîdir ve bir menba-ı hakikattir.

2. Misal: Bir ağaç hayal ediyoruz ki, bu ağacın dört dalı ve her dalında da farklı bir meyve var. Bir dalında elma, bir dalında üzüm, bir dalında hurma ve bir dalında da çilek...

Bir akılsız bu muhteşem ağaca bakıyor ve diyor ki: “Bu ağaç ne ağacıdır?”

Eğer elma ağacıdır desek bu sefer daldaki üzümleri inkâr edecek. Eğer üzüm ağacıdır desek bu sefer de hurmaları inkâr edecek. Yok, eğer hurma ağacıdır desek bu sefer de diğer meyveleri inkâr edecek.

Ona verilecek cevap şudur: Bu ağaç öyle bir ağaçtır ki, yetiştirdiği hiçbir meyvenin adı ile anılamaz. Belki bu ağaç bütün bu meyveleri bünyesinde barındıran bir mucize-i kudrettir.

Aynen bunun gibi, Peygamberimiz de -tabiri caizse- böyle İlahî bir ağaçtır. Bu ağacın dört dalı dört mezheptir. Her dalında nübüvvetin farklı meyveleri vardır. Peygamberimiz (s.a.v.) ne Şafidir, ne Maliki, ne Hanefi, ne de Hanbeli... Peygamberimiz

bütün bu mezhepleri çekirdeğinde ve gövdesinde barındıran bir şecere-i rahmettir.

3. Misal: Güneşin yedi renginin aksini gören bir akılsız sorar: “Güneş mavi midir, kırmızı mıdır, yeşil midir? Ve hâkeza...”

Şimdi mavi desek güneş mavi değil. Kırmızı desek güneş kırmızı da değil. Turuncu desek güneş turuncu da değil. Ya da başka bir rengi söylesek güneş o renkte de değil.

O hâlde doğrusu şudur: Güneş bütün bu renkleri içinde barındıran bir cism-i Rabbanidir ki, bu yedi renk onun madeninden çıkar.

Aynen bunun gibi, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) dahi böyle parlak bir güneştir. Dört mezhep bu güneşin birer rengidir. Bu İlahî güneş bu renklerin hiçbiri ile isimlendirilemez. Ancak denilir ki, bu dört renk yani dört mezhep bu güneşten süzölmüş ve güneşin bir cihetini gösteren akislerdir. Bu güneş bu renklerin hepsine sahiptir. Onun adı ne Hanefi, ne Maliki, ne Şafi, ne de Hanbeli'dir. Onun adı Şems-i Hakikat-i Muhammedi'dir. (*Sallallahu aleyhi ve sellem*)

A- Gerçekten de çok güzel izah ettin. Bu izaha karşı söylenecek tek bir söz bulunamaz. Şimdi cevabını çok merak ettiğim diğer bir soruya geçiyorum. Mezhepler arasındaki ihtilafın sebebini nedir? Bir mezhepte bir şey sünnetken diğerinde vacip ya da birinde helal iken diğerinde mekruh oluyor. Bu nasıl olur? Din bir iken aynı meselede böyle farklı hükümler nasıl olabilir?

B- Mezhepler arasındaki ihtilaf maalesef fıkıh konusunda bilgisi olmayan kişileri şüpheyne düşürmekte ve onların kendi kendilerine şu iki soruyu sormalarına sebep olmaktadır: 1- Kur'an ve sünnet bir iken görüşler niçin farklı oluyor? 2- Bu görüşlerden hangisi doğrudur?

Şeytan ve İslam düşmanları da onların bu meseledeki cehaletinden istifade ederek bu iki soru ile onlara saldırıyor hatta bir kısmını aldatarak sırat-ı müstakimden uzaklaştırıyor. Şimdi bu iki soruyu cevaplayarak bu sorularla yaralanan gönüllere bir ab-ı hayat sunalım. İlk önce ikinci soru ile başlayalım.

2. sorumuz şuydu: Dört mezhebin farklı hükümlerinin hepsi nasıl hak ve doğru olabilir? Zira hak birdir ve değişmez?

Cevabı çok zor gibi gözüken ve cevabı bilinmediği için birçok Müslümanı mezhepler hakkında şüpheyne düşüren bu sorunun cevabı son derece basittir. Bediüzzaman Said-i Nursi Hazretleri mezkûr soruya son derece güzel ve ikna edici bir cevap vermiştir. Bu cevap sayesinde bir meseledeki farklı hükümlerin hepsinin hak ve doğru olabileceği son derece açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Şimdi bu cevabı Osmanlıca'yı bilmeyenler için biraz da sadeleştirerek nakledeyim:

Eğer desen, “Hak bir olur, nasıl böyle dört mezhebin muhtelif hükümlerinin tamamı hak olabilir?”

El-Cevab: Bir su beş farklı mizaçtaki hastalara göre beş farklı hüküm alır. Şöyle

ki:

- Birisine hastalığının mizacına göre su ilaçtır. Demek su içmek tıbben ona vaciptir.
- Diğer hastaya zehir gibi zararlıdır. Demek su içmek tıbben ona haramdır.
- Diğer bir hastaya az zarar verir. Demek tıbben ona mekruhtur.
- Diğer hastaya ise faydalıdır, menfaat verir. Demek tıbben ona sünnettir.
- Diğer birisine de ne zarardır ne de menfaat, afiyetle içsin. Demek tıbben ona mübahdır.

İşte hak burada farklılaştı. Su bir iken beş hastaya göre beş farklı hükme sebep oldu. Birine vacip, diğerine haram, bir diğerine mekruh ve diğerlerine de sünnet ve mübah oldu.

Simdi sen diyebilir misin ki: “Su yalnız ilaçtır, yalnız vaciptir; başka hükmü yoktur.” Elbette diyemezsin. Zira suyun hükmü hastalara ve mizaçlara göre farklılaşmaktadır.

Aynen bunun gibi, din ve şeriatın her bir hükmü insanlar için bir ab-ı hayattır. Misalimizdeki suyun hükmünün beş farklı mizaca göre beş farklı hüküm alması gibi, İlahî hükümler de mezheplere tabi olanlara göre değişir. Bir hüküm birisine vacip olurken diğerine mekruh, birisine haram olurken diğerine mübah olabilmektedir. Bunu inkâr etmek misalimizdeki suyun bütün hastalara göre hükmünün tek olması gerektiğini iddia etmek gibi bir safsatadır. Bunu inkâr etmek İslam’ın evrenselliğini inkâr etmek ya da her insanın aynı fitratta olduğunu kabul etmek gibi bir şeydir.

İşte mezhep imamları âdeta bir doktor gibi, buldukları coğrafyada yaşayan insanların mizaçlarına uygun hükümleri Kur’an ve sünnetten çıkarmıştır. O coğrafyada yaşayan bir Müslüman için ilaç hükmünde -yani vacip olan- bir emir başka bir coğrafyadaki Müslüman için zehir -yani haram- olabilmektedir.

Mesela İmam-ı Şafi’ye tabi olanlar genellikle Hanefilere nispeten köylülüğe ve bedeviliğe yakın olduklarından dolayı cemaati tek bir vücut hükmüne getiren sosyal hayattan mahrumdurlar. Bu sebeple her biri bizzat Allah’ın dergâhında kendi derdini söylemek ve hususi arzusunu istemek için imamın arkasında Fatiha’yı kendi başlarına okurlar. İmam-ı Âzam’a tabi olan Hanefiler ise ekseriyetle medeniyete ve şehirliliğe daha yakın ve sosyal hayatın daha içinde oldukları için bir cemaat bir şahıs hükmüne girip bir tek adam umum namına söyler, cemaat de kalben onu tasdik eder. Onun sözü umumun sözü hükmüne geçer. Bu sırra binaen Hanefi mezhebinde olanlar imamın arkasında Fatiha’yı okumaz. İmam onlar namına okur ve diğerleri rabita-i kalb ile imamı tasdik ederler. O hâlde imamın arkasında Fatiha’yı okumak Şafilere göre hak ve doğrudur. Onların mizaç ve tabiatlarının bir gereği ve neticesidir. Hanefilere göre ise Fatiha’yı okumamak hak ve hikmet olup onların fitratları da buna müsaittir. Bu sebeple İmam Şafi Kur’an ve sünnetten imamın arkasında Fatiha’nın okunacağı hükmünü çıkartırken, İmam-ı Âzam ise aynı delillerden imamın arkasında Fatiha’nın okunmaması gerektiğini çıkarmıştır. Mevcut deliller her iki hükmü de

içinde saklamaktadır. Her bir mezhep imamı coğrafyasındaki insanların fitratlarına uygun olan hükmü bu delillerden istinbat etmiştir. Allah-u Teâlâ ise iki hâlden de razı olmaktadır.

Bu mesele birazdan yapacağımız izahlar ile tam manasıyla anlaşılacaktır. Bu sebeple meseleyi daha fazla uzatmıyorum.

Şimdi “Kur’an ve sünnet bir iken görüşler niçin farklı oluyor?” sorusunun cevabını vereceğim. Ama cevaba geçmeden önce mezhepler arasındaki ihtilafı anlayamamanın ve buna hayret etmenin sebeplerini izah edelim. Bu sayede ihtilafın zaruri bir netice olduğu daha kolay anlaşılacaktır.

- Mezhepler arasındaki ihtilafın nedenini anlayamamanın altında yatan en büyük sebep **kişinin Allah’ın kelamı ile beşer kelamını birbirine karıştırmasıdır**. Yani beşer kelamı sadece bir iki manaya gelebildiğinden dolayı, Allah’ın kelamını da böyle bir kelam zannetmekte ve ihtilafı aklına sığdıramamaktadır. Hâlbuki Kelam-ı Ezelî, hadsiz manaları içinde bulundurma özelliği taşımaktadır. Âdetâ Kur’an kelimeleri birer deniz olup içinde hadsiz manayı saklamaktadır. Her bir müctehid de o kelime ve ayetlerden farklı manalar çıkarmakta ve farklı neticelere ulaşmaktadır. Dolayısıyla ihtilafın olmamasını istemek ve tek bir mezhebin olmasını talep etmek Allah’ın ezeli kelamının insan sözü gibi sadece birkaç manaya gelmesini arzu etmek ve ezeli kelamın mahiyetinden gaflet etmektir. O hâlde düzeltilmesi gereken ilk iş Allah’ın ezeli kelamının mahiyetini öğrenmek ve bu kelamı beşer kelamına kıyas etmemektir.
- Yine bir meselede sadece tek bir görüşün olmasını istemek **İslam’ın evrenselliğini anlayamamaktan ötürüdür**. Zira fitratları, yaşam koşulları, kıtaları, örfleri ve daha birçok şeyi farklı olan insanların furuat denilen ayrıntıya ait meselelerde aynı hükme tabi olması mümkün değildir. O hâlde ihtilaf evrenselliğin zaruri bir neticesidir.
- Yine tek bir mezhebin olmasını istemek **Allah’ın rahmet ve kereminin mahiyetini bilmemektendir**. Zira Allah-u Teâlâ dinin yaşanmasını kolaylaştırmış, bir meselede razı olacağı farklı hükümleri göstererek zaruret hâlinde başka bir mezhebin görüşüyle hüküm edilmesine müsaade etmiştir. Bu, Allah’ın rahmetinin ve kereminin bir neticesidir.
- Yine tek bir mezhebin olmasını istemek, **“Dinde zorluk yoktur.”** hükmünü tersine çevirmeyi talep etmektir. Zira eğer bir meselede sadece tek bir hüküm olsaydı İslam’ı yaşamak insanlar için çok zor olurdu. Mesela Hanefi mezhebinde kadına değmek abdesti bozmazken, Şafi mezhebinde bozmaktadır. Hac ve umre vazifesinde tavaf ve say abdestli yapılmak zorunda olduğundan, Şafi mezhebine mensup hacılar bu ibadetlerde Hanefi mezhebini taklit ederek abdest almakta ve yanlışlıkla bir kadına dokunduğunda abdesti bozulmamaktadır. Eğer tek bir hüküm olup abdestte kadına dokunmak mutlak olarak abdesti bozsaydı hac ve umre vazifesi çok

zorluklarla ancak eda edilebilirdi. Yine mesela Hanefi mezhebinde kan abdesti bozarken, Şafi mezhebinde bozmamaktadır. Yarası kanayan veya ameliyat olan bir Hanefi bu hâli geçinceye kadar -zaruret hâlinde- Şafi mezhebini taklit ederek bu mezhebin şartlarına uygun abdest alır ve bu abdest ile namazını kılar. Akan kan abdestini bozamaz. Eğer bu konuda tek bir hüküm olsaydı ve kan mutlak olarak abdesti bozsaydı yarası olanlar, kaza geçirenler v.s. için namaz kılmak çok zor olacak ve belki de kişi namazdan uzaklaşacaktı. Demek ihtilaf, “Dinde zorluk yoktur.” hakikatının zaruri bir neticesidir.

- Yine tek bir mezhebin olmasını istemek Efendimizin (s.a.v.) bir meselede sadece bir tek uygulama yaptığını zannetmekten ötürüdür. Hâlbuki Peygamberimiz (s.a.v.) -namazının kılınış şekli dâhil olmak üzere- bir meselede birçok farklı uygulamalar yapmış ve her bir mezhep imamı bu uygulamalardan bir tanesini almıştır. Zaten Peygamberimizin farklı uygulama yapmadığı ve hakkında tek bir nas olan konularda ihtilaf olmamıştır. Demek ihtilaf Peygamberimizin farklı uygulamalarının bir neticesidir.

A- Evet, anlattıkların çok mantıklı. Bu anlattıklarını şimdiye kadar hiç düşünmemiştim. Kimseden de duymamıştım. Kendimi çok şey bilen birisi zannediyordum, ama bildiğim hiçbir şey yokmuş!

B- Zararın neresinden dönersen kârdır. Yine Allah’a şükret ki, bu hâl üzere ölmedin. Allah sana bu konuda hidayet etti. Şimdi mezhepler arasındaki ihtilafın sebeplerine geçelim. Bir mesele hakkındaki görüşlerin farklı olmasının bir dizi sebebi vardır. Bizler bu sebeplerden sadece ayetlerin ve hadislerin farklı anlamlara gelebilmesini inceleyeceğiz. Birinci örneği Kevser suresinden vermek istiyorum:

Kevser suresinde şöyle buyrulmuş: “Muhakkak ki biz sana Kevser’i verdik. Öyleyse Rabb’in için namaz kıl ve kurban kes.” (Kevser 1-2)

Kurban kesmenin hükmü İmam-ı Âzam’a göre vacip; İmam Şafi, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed’e göre ise sünnettir. Bu ihtilaf fıkıh ilmini bilmeyenleri şaşırtmakta ve “Bir şey bir mezhepte vacip olurken, diğer bir mezhepte nasıl sünnet olabilir?” dedirtmektedir. Hâlbuki şimdi göreceğimiz gibi bu mümkündür ve ayetin farklı manalara gelebilme ihtimalinin zaruri bir neticesidir. Şöyle ki:

İmam-ı Âzam hazretleri, Kevser suresinin bu iki ayetini şöyle izah etmiştir: Surenin 1. ayeti olan, “Muhakkak biz sana Kevser’i verdik.” ifadesindeki muhatap Hz. Muhammed (s.a.v.)’dir. Buradaki Kevser Efendimize verilen bir ihsandır. 2. ayet olan, “Rabb’in için namaz kıl ve kurban kes.” emrine muhatap ise Peygamber Efendimiz olmayıp ümmet-i Muhammed’dir. Buradaki namaz ümmete emredilen beş vakit namazdır. Kurban kesme emri de bu ümmetin bizzat kendisine yapılmıştır. Dolayısıyla kurban kesmek vaciptir.

İmam Şafi ve İmameyn ise ayetleri şöyle tefsir eder ve derler ki: Surenin her iki

ayetinde de muhatap Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. 1. ayet olan, "Muhakkak ki biz sana Kevser'i verdik." ifadesiyle Efendimize verilen bir ihsan beyan edilmiştir. 2. ayetteki, "Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes." emri de Peygamberimizdir. Buradaki namaz beş vakit namaz olmayıp gece namazıdır. Zira gece namazı Peygamberimize farz idi. Ayetteki, "Kurban kes." emri de bizzat Peygamberimize yapılmış, kurban kesmek sadece Efendimize farz edilmiştir. Ümmete ise peygamberimize tabi olması cihetiyle sünnettir.

Görüldüğü gibi, surenin 2. ayetinin muhatabının hem ümmet-i Muhammed hem de bizzat Efendimizin kendisinin olması muhtemeldir. Ayet iki şekilde de izah edilebilir. Siyak ve sibak -yani ayetin gelişi ve gidişi- buna müsaittir. Eğer 2. ayetteki muhatap ümmet-i Muhammed ise ayetteki namaz ile beş vakit namaz kastedilmekte, kurban da bize emredilmektedir. Bu itibarla kurban kesmenin vacip olması gerekir. Ama İmam Şafi ve İmameyn'in görüşü de mümkün olup 2. ayetteki muhatap yine Efendimiz (s.a.v.) olabilir. Bu hâlde namaz Efendimize farz olan gece namazı olup kurban kesme emri de ümmete değil, bizzat Peygamberimizin kendisine yapılmıştır. Bu ihtimale binaen kurban kesmek bize vacip değil, sünnettir.

Hem görüldüğü gibi, ihtilaf kurban kesmenin bir ibadet olup olmadığı konusunda değil, bu ibadetin hükmü hakkındadır. Zira ayetin açık ifadesiyle kurban kesmek bir ibadettir. Bunda ihtilaf yoktur. İhtilaf sadece hükmünün ne olduğundadır ve bunun sebebi de ayetin her iki manayı da kendinde cemetmesidir. Ayrıca her bir mezhep imamı görüşlerine hadislerden de deliller getirmiştir. Bizler bu başlıkta sadece Kur'an'ı anlamadaki ihtilafı işlediğimizden meselenin hadis bölümüne geçmiyoruz.

O hâlde kurbanın bir mezhebe göre vacip, diğer mezhebe göre sünnet olduğunu anlayamamak ve sadece tek bir hükmün olmasını istemek İlahî kelamın mahiyetinden habersiz olmanın bir neticesidir. Ezeli kelam insan kelamı gibi değildir ki, sadece tek bir manaya işaret etsin.

A- Evet, çok ilginç. Bu yaşıma geldim, böyle bir ders dinlemedim. Keşke anlattıklarını daha önce öğrenmiş olsaydım. Geçen vaktime yanıyorum. Bu ilim ne kadar zevkliymiş!

B- Zevklidir, ama kendimiz mana vermeye çalışmayıp ehlinden dinlersek zevklidir. Ehli de hakiki âlimlerdir. Şimdi Kur'an ayetlerinin farklı manaları cemetmesine dair 2. örneğe geçelim:

Âli İmran suresi 97. ayette şöyle buyrulmuş: "Oraya (Kâbe'ye) giren emin olur."

İmam-ı Âzam Hazretlerine göre, şer'an öldürülmesi gereken bir kimse Harem-i Şerif'e sığınsa kendisine dokunulmaz ve orada ceza uygulanmaz. Sadece ona yiyecek

ve içecek verilmeyerek oradan çıkmaya mecbur edilir ve çıkınca kısas yapılır.

İmam Şafi Hazretlerine göre ise Kâbe'ye sığınan oradan çıkmazsa çıkması için beklenmez, orada kısas edilir.

Yine fıkıh ilmini ve ezeli kelamın mahiyetini bilmeyenleri şaşırtacak bir durum! Aynı meselede iki farklı hüküm! Hâlbuki kişi İlahî kelamın mahiyetini bilseydi bu farklı hükümlerin son derece normal ve ezeli kelamın bir hususiyeti olduğunu anlayacaktı. Şimdi ihtilafın sebebini öğrenelim:

Ayet-i kerimede, “Kâbe'ye giren emin olur.” buyrulmuş. Buradaki “emniyet” İmam-ı Âzam'a göre, **dünyevi emniyettir** ve Kâbe'ye girenin her türlü dünyevi tehlikeden emin olması gerekmektedir. İmam-ı Âzam Hazretlerine göre, can emniyeti de bunlardan biridir. O hâlde kendisine kısas yapılması gereken bir kişi Kâbe'ye sığınsa ona dokunulmaz. Çünkü Allah-u Teâlâ kitabında Kâbe'ye girenin tehlikeden emin olması gerektiğini buyurmuştur.

İmam Şafi ise ayetteki “emniyeti” **ahiret azabından emin olmakla** tefsir etmiştir. Yani İmam Şafi'ye göre, Kâbe'ye giren dünyevi tehlikelerden değil, uhrevi tehlikelerden emin olur. Yaptığı tavaf, say ve diğer ibadetlerle kendisini Allah'a affettirir ve cehennem azabından kurtulur. Dolayısıyla İmam Şafi'ye göre, ayetin hükmü dünyaya değil, ahirete bakmaktadır. Netice olarak da kısas gereken bir kişi Kâbe'ye sığınsa çıkması emredilir, eğer çıkmazsa orada hükmü icra edilir.

Görüldüğü gibi, ayetteki “emniyetin” farklı manalara gelebilme ihtimali hükmün farklılığına sebep olmuştur. Eğer ayetteki “emniyet” dünyevi emniyet ise orada kısas yapılamaz. İmam-ı Âzam bu ihtimali tercih etmiştir. Yok, eğer ayetteki emniyet ahiretteki azaptan emin olmaksa orada kısas yapılabilir. İmam Şafi de bu ihtimali tercih etmiştir. Ayrıca her bir mezhep imamı görüşlerine hadislerden de deliller getirmiştir. Bizler bu başlıkta sadece Ku'ran'ı anlamadaki ihtilafı işlediğimizden meselenin hadis bölümüne geçmiyoruz.

Demek “Kâbe'ye sığınan bir kimseye kısas yapıp yapılamayacağı” konusunda sadece tek bir hükmün olmasını istemek ayetin bu iki vechini bilmemekten ve Allah'ın kelamını beşer kelamı gibi tek manaya gelen bir kelam zannetmekten dolayıdır.

“Eğer bu hükümlerden hangisi doğrudur?” dersin bu sorunun cevabını daha önce vermiştik. Burada şu kadar diyelim ki, Cenab-ı Hakk her iki hükümden de razıdır.

A- Sen anlattıkça heyecanlanıyorum. Ben izahını yaptığın ayeti kaç defa okumuştum, ama anlattıklarının hiçbiri aklıma gelmemişti. Ayetin altında ne kadar geniş manalar varmış. Başka bir örnek daha verir misin? Seni dinlerken bal yiyor gibi lezzet alıyorum.

B- Allah şevkini ve zevkini bozmasın. Madem öğrenmekten bu kadar zevk alıyorsun sana bir örnek daha vereyim. Nisa suresinin 11. ayetinde şöyle buyrulmuş: “...bu paylar, ölenin borçları ödenip vasiyeti de yerine getirildikten sonra hak sahiplerine verilir.”

Cenab-ı Hakk Nisa suresi 11. ve 12. ayetlerde miras taksiminin nasıl yapılacağını beyan buyurmuş ve taksimden önce borçların ödenmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu ayete göre, miras taksim edilmeden önce vefat edenin borçları ödenir ve eğer varsa malının üçte birlik kısmından yaptığı vasiyeti yerine getirilir. Daha sonrada Allah'ın belirttiği şekilde kalan mal mirasçılara taksim edilir.

İmam-ı Âzam Hazretleri ayette geçen “deyn (borç)” kelimesini “kullara ait borçlar” olarak tefsir etmiştir. İmam-ı Âzam Hazretlerine göre, ölen bir kimsenin kullara ait borçları vasiyeti olmasa da mirastan çıkarılır ve alacaklılara ödenir. Ancak Allah'ın hakkı olan zekât ve hac gibi borçlar vasiyeti olmazsa mirastan çıkarılmaz. Buna göre ölü Allah'a ait hakların mirastan ödenmesini vasiyet etmez ve mirasçılar da kendi rızaları ile bu borçları ödemek istemezlerse Allah'a ait borçlar miras malından çıkarılmaz ve bu borçlar ödenmez.

İmam Şafi Hazretleri ise ayette geçen “deyn (borç)” kelimesini “hem kullara ait hem de Allah'a ait borçlar” olarak tefsir etmiştir. İmam Şafi Hazretlerine göre, ölenin vasiyeti olmasa da ödemediği zekât ve eda etmediği hac gibi Allah'a ait borçları mirastan çıkarılır. Bu hususta mirasçılarının izin verip vermemesine bakılmaz.

İşte ayet-i kerimedeki “deyn” kelimesinin mutlak bırakılması ve her iki manaya da gelebilme ihtimali hükmün ihtilafına sebep olmuştur. Eğer ayette “kullara ait borçlar ödendikten sonra” ya da “hem Allaha hem de kullara ait olan borçlar ödendikten sonra” denilseydi ayet açık olduğu için ihtilaf olmazdı. **Demek ihtilafın sebebi, ayetin mutlak bırakılması ve her iki manayı da içinde cemetmesidir.** Ayrıca her bir mezhep imamı görüşlerine hadislerden de deliller getirmiştir. Ancak bizler bu başlıkta sadece Kur'an'ı anlamadaki ihtilafı işlediğimizden meselenin hadis bölümüne geçmiyoruz.

Netice olarak deriz ki, Kelam-ı Ezelinin mahiyeti anlaşıldıkça ihtilafın zaruri bir netice olduğu daha iyi kavranacaktır. Zira “vasiyet edilmediği takdirde miras malından Allah'a ait borçların çıkarılıp çıkarılmaması” hususunda sadece tek bir hükmün olmasını istemek ayetteki “deyn” kelimesinin bu iki manayı da içinde cemettiğini bilmemekten ileri gelmektedir.

A- Bu örnek oldukça güzeldi. Sen anlattıkça Kur'an'da bilmediğim ve hiç duymadığım ne kadar çok mesele varmış diye düşünüyorum.

B- Rabb'im bilmediklerimizi bize öğretsin ve bildiklerimizle ameli bize nasip etsin. Heyecanın beni de heyecana getiriyor. Dur sana bir örnek daha vereyim: Maide suresi 90. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar

ve fal okları şeytanın işinden birer pisliktir. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz.”

İhtilafın olduğu bir diğer konu da kolonyanın kullanılıp kullanılmayacağı ve kendisine kolonya bulaşmış bir elbise ile namazın kılınıp kılınamayacağı meselesidir. İmam-ı Âzam ve İmam Ebû Yusuf’a göre, kolonya kullanmak caiz olup üzerine kolonya dökülmüş bir elbise ile namaz kılınabilir. İmam Muhammed ve diğer üç mezhep imamına göre ise kolonya kullanmak caiz olmayıp üzerine kolonya bulaşmış bir elbise ile namaz kılınmaz.

Yine bu ihtilaf fıkıh ilminden habersiz olanları şaşkırtmakta, bir kısmını ise şüpheye düşürmektedir. Bu şaşkınlığın ve şüphenin sorumlusu ise kişinin kendisidir. Yani suçlu odur. Eğer vaktinin bir kısmını dinî ilimlerin tahsiline ayırsaydı bu şüpheye düşmeyecek ve vesveseye mağlup olmayacaktı. Zira şimdi göreceksin ki, ihtilafın sebebi izah edildiğinde ve anlaşıldığında bu konuda hiçbir şüphe ve vesvese kalmayacaktır.

Allah-u Teâlâ, “Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın işinden **birer pisliktir**. Bunlardan kaçının ki, kurtuluşa eresiniz.” buyurarak içkinin bir pislik olduğunu bildirmiştir. Malumdur ki, namazda necasetten taharet yani pisliklerden temiz olmak farzdır. Yani kişinin elbisesi ve namaz kıldığı yer temiz olmalıdır. Necis bir elbise ile namaz kılınmaz. Şimdi gelelim ihtilafın sebebine:

Mealde “şarap” diye çevirdiğimiz kelimenin Arapçası “hamrdır”. Allah-u Teâlâ ayet-i kerimede “hamrın” pis olduğunu beyan buyurmuştur. Ayetin hükmü açık olduğundan dolayı “hamrın” pisiğinde ihtilaf yoktur. Dört mezhebe göre de hamr pistir. İhtilaf hamrın ne olduğundadır. Zira ayette hamrın ne olduğu açıkça belirtilmemiş ve mutlak bırakılmıştır.

İmam-ı Âzam ve İmam Ebû Yusuf’a göre, hamr sadece üzümünden yapılan ve pişirilmeden bekletilmesiyle keskinleşip köpük atan sarhoş edicinin adıdır. Diğer sarhoş edicilere hamr değil, “nâbiz” denilir. Nâbizi içmek hamrı içmek gibi haramdır. Ancak nâbiz pis değildir. Pis olan sadece üzümünden yapılan sarhoş edicidir. Dolayısıyla nâbiz kısmından yapılan bir sarhoş edici kişinin elbisesine bulaşsa nâbiz pis olmadığı için namaza mâni değildir. Namaza mâni olan, hamrın elbiseye bulaşmasıdır. Kolonya ise hamrdan değil, nâbizden yapılmaktadır. İçmek haramdır, ancak pis değildir. Kullanmak caiz olup elbiseye bulaşması namaza mâni olmaz.

İmam Muhammed ve üç mezhep imamına göre ise hamr her sarhoş edicinin adıdır, üzümünden yapılması şart değildir. Dolayısıyla bütün sarhoş ediciler pistir ve namaza mânidir. Kolonyadaki alkol de sarhoş edicidir ve hamrdır. O hâlde onu kullanmak caiz olmayıp bulaştığı elbise ile namaz kılınmaz

Bir daha özetlersek: İmam-ı Âzam ve İmam Ebû Yusuf’a göre, kolonya namaza mâni değildir. Çünkü kolonyadaki alkol üzümünden yapılmamaktadır. Yani hamr değil, nâbizdir. Nâbiz ise pis değil, temizdir.

İmam Muhammed ve üç imama göre ise kolonya namaza mânidir. Çünkü bunlara göre, hamr sadece üzümünden yapılan alkol olmayıp her sarhoşluk verenin adıdır. Madem kolonyadaki alkol sarhoş edicidir, o hâlde hamrdır. Hamr da ayetin

beyanıyla pistir. Pislikten temiz olma ise namazın bir farzıdır. Dolayısıyla kolonya namaza mânidir.

Görüldüğü gibi, ihtilaf hamrın manası hakkında olup “hamrın temiz mi yoksa pis mi?” olduğu hakkında değildir. Zira ayette geçen “hamr pistir” ifadesi ictihada mahal bırakmamaktadır. İctihad hükmü açıkça bildirilen konularda olmaz. Ayet ise hamrın pis olduğunu açıkça bildirmiştir. Açık olmayan şey hamrın ne olduğudur.

İşte “hamr” kelimesinin manası hakkındaki ihtilaf sebebiyle farklı hükümler çıkmıştır. “Din birdir, hüküm de bir olmalı.” demek ‘hamr’ kelimesinin bu derin manasını ve her iki hükmü de içinde cemettiğini bilmemekten ötürüdür.

“Peki, biz hangi görüşle amel edeceğiz?” diyecek olursan ona da şöyle cevap verilir: “Ruhsatı tercih ederek kolonya kullanılabilir ve kolonyanın bulaştığı bir elbise ile namaz kılabilirsin. Ancak takva ve azimet ile amel edip kullanmamak daha evlaktır. Kullananlar ise en azından namazdan önce kolonya sürdükleri uzuvları yıkayarak takvayı tercih edebilirler.”

A- “Kolonya kullanmak caiz midir değil midir?” meselesini daha önce de duymuş ve gülüp geçmiştim. Şimdi sen meselenin detayını anlatınca, “Vay be!” diyorum. Ama biraz da kızıyorum. Bu bilgileri bizlere öğretmeyene kızıyorum.

B- Kızmakta haksız değilsin. Baksana hakiki vazifedarlar vazifelerini unutmuşlar, iş bize kadar düşmüş. Ne diyeyim, beni bununla nasıplendiren Rabb’ime şükrediyorum. Şimdi sana son bir örnek daha vereyim:

Maide suresi 6. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başlarınızı meshedin ve iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın.”

Abdestin dört farzı bu ayeti kerimede beyan edilmiştir. Bizim üzerinde duracağımız farz yüzün yıkanmasıdır. Ayet-i kerimede açık bir şekilde abdestte yüzün yıkanması emredilmektedir. Ayetin hükmü açık olduğundan dolayı dört mezhepte de yüzün yıkanması abdestin bir farzıdır. Bunda ihtilaf yoktur. İhtilaf yüzün neresi olduğu ve kulakların yüze dâhil olup olmadığı hususundadır. Bu ihtilafın sebebi ise yüzün sınırlarının ayet-i kerimede belirtilmemiş olmasıdır.

Hanbeli mezhebine göre, abdestte kulakların meshi vaciptir. Hanbeliler, “Kulaklar baştandır.” hadisini ve Peygamberimizin her abdestte kulaklarına meshettiğini delil gösterirler.

Diğer üç mezhebe göre ise kulakların meshi sünnettir. Üç mezhep âlimleri Hanbelilerin gösterdiği, “Kulaklar baştandır.” hadisini zayıf bulurlar. Hatta İbni Salah, “Hadisin zayıflık emareleri çoktur. Çok yollarla nakledilmesi ile kuvvetlenmez.” der. Yine İmam Şekvani, “Varid olan hadisler bu hususu teyit etmez, sadece müstehap olduğuna işaret eder. Vacibe ancak açık bir delil ile gidilir.” der.

Görüldüğü gibi, yüzün sınırlarının neresi olduğu hakkındaki ihtilaf hükmün

ihtilafına sebep olmuştur. Hanbeliler, “Kulak yüzdendir.” hadisiyle amel ederek kulağın meshine vacip derken; Hanefi, Şafi ve Maliki mezhebi âlimleri hadisin zayıflığına hükmederek kulağın meshine sünnet demişlerdir.

Şu noktaya dikkat çekmek istiyorum: Abdestte yüzün yıkanmasının farziyeti hususunda hiçbir ihtilaf yoktur. Zira ayetin hükmü açıktır, ictihad buraya giremez. Yine abdestte kulağın meshedilmesi hususunda da bir ihtilaf yoktur. Zira Peygamberimiz (s.a.v.) abdest alırken kulaklarını meshetmiştir. İhtilaf sadece kulağın meshedilmesinin hükmü hakkındadır. Hanbelilere göre vacip iken, diğer üç mezhebe göre sünnettir. Bu konuda ihtilafın olmaması için şunlardan birisinin olması gerekiyordu:

1. Ayet-i kerimede yüzün sınırları açıkça belirtilseydi ihtilaf olmazdı.
2. “Kulak yüzdendir.” hadisi zayıf değil, mütevatir olsaydı ihtilaf olmazdı.
3. Ya da bu konuda başka bir mütevatir hadis olsaydı yine ihtilaf olmazdı.

Demek ihtilafın sebebi, hükmün Kur’an ve sünnette mutlak bırakılmasıdır.

A- Fesubhanallah, ayetlerde ne hazinler varmış!

B- Hazineler var, ama bu hazinelerin anahtarları hakiki âlimlere verilmiş. Biz de onların eserlerini okuyarak onlar vasıtasıyla bir parça bu hazinelere ulaşıyoruz. Elhamdulillah! Şimdi sana başka bir örnek vereyim:

Maide suresi 6. ayet-i kerimde şöyle buyrulmuş: “Yahut kadınlara dokunmuşsanız ve su bulamıyorsanız temiz bir toprak ile teyemmüm edin.”

Bu ayetin tamamında abdesti bozan şeyler zikredilmekte ve abdest almak mümkün olmadığında teyemmüm edilmesi emredilmektedir. Biz sadece ayette geçen ve abdesti bozduğu bildirilen “kadınlara dokunmuşsanız” ibaresini inceleyeceğiz.

Hanefi mezhebinde kadına dokunmak abdesti bozmaz. Şafi mezhebinde ise bozar. Bu ihtilafın sebebi ayette geçen “kadınlara dokunmuşsanız” ibaresini anlamadaki farktır. Şöyle ki:

Ayette geçen (سَمَّ كَل) kelimesinin lügat manası “dokunmak” demektir. İmam Şafi Hazretleri bu kelimeyi lügat manası üzerine tefsir ederek kadına dokunulduğunda abdestin bozulacağını söylemiştir. Demek İmam Şafi’ye göre, ayette mecaz yoktur ve ibare kendi lügatı üzerine tefsir edilmiştir.

İmam-ı Âzam Hazretleri ise ayetteki (سَمَّ كَل) kelimesini “cima” yani “cinsel ilişki” ile tefsir etmiştir. Yani ibareyi mecaza hamletmiş ve şu delilleri getirmiştir:

İbni Abbas Hazretleri der ki: Allah-u Teâlâ hayâlî ve keremli olduğundan cimadan direk bahsetmemiş, dokunmak ifadesiyle kinaye yapmıştır.

Yine büyük Arap lügat âlimi İbni-s Sikkit Hazretleri şöyle der: Dokunmak manasındaki (سَمَّ كَل) kelimesi “kadınlar” ile birlikte kullanıldığında bununla cinsel ilişki kastedilir. Çünkü Araplar (ةَأَرْمَلًا تُسَمَّ كَل) derken, “Kadınla cinsel ilişkide buldum.” demek isterler. O hâlde bu ayet-i kerimede de mecazın kastedilmiş olması

gerekmektedir ki, bu da (سُمْكَل) ile cimanın anlatılmak istendiğidir.

İşte ayetteki (سُمْكَل) kelimesinin tefsirindeki ihtilaf hükmün ihtilafına sebep olmuştur. İmam Şafi kelimeyi lügat manasıyla tefsir ederken, İmam-ı Âzam Hazretleri mecaza hamletmiştir. Ayrıca her bir mezhep imamı görüşlerine hadislerden de deliller getirmiştir. Ancak bizler bu başlıkta sadece Kur'an'ı anlamadaki ihtilafı işlediğimizden meselenin hadis bölümüne geçmeyip sadece bir nükteyi beyanla yetineceğiz:

İmam-ı Âzam Hazretleri görüşüne delil olarak şu hadisi getirmiştir: Hz. Aişe Validemiz der ki: *“Ben Resulullahın (s.a.v.) önünde uyurken ayaklarım onun kıble tarafına düşer. O secde ederken ayaklarıma dokununca ben hemen ayaklarımı toplar, kalktığımda ise tekrar uzatırdım. O gün evlerde kandiller yoktu.”*

İmam-ı Âzam Hazretleri bu hadisi delil göstererek der ki: Bu hadiste kadına dokunmanın abdesti bozmayacağına delil vardır. Zira Efendimiz (s.a.v.) namazda Hz. Aişe'ye dokunmuş ve namazına öylece devam etmiştir. Eğer kadına dokunmak abdesti bozsaydı Peygamberimizin namazının bozulması gerekirdi.

İmam Şafi hazretleri ise İmam-ı Âzam'ın bu deliline şöyle cevap verir: Mezkûr hadis dokunmanın abdesti bozmayacağına delalet etmez. Zira hadiste dokunmanın çıplak tene yapıldığına dair açık bir ifade yoktur. Muhtemeldir ki, Peygamberimiz (s.a.v.) Hz. Aişe'ye elbisesinin üzerinden dokunmuş ve abdesti bu sebeple bozulmamıştır.

Daha bunun gibi, her bir mezhep imamı kendi görüşüne ait birçok deliller sunmuş ve diğer görüşün delillerine cevap vermiştir. Hadisleri anlamadaki farklılığı daha sonra inceleyeceğimizden bu meseledeki Şafi ve Hanefilerin diğer delillerine geçmiyoruz.

Netice olarak deriz ki: “Kadına dokunmanın abdesti bozup bozmayacağı” konusunda sadece tek bir hükmün olmasını istemek ayetteki (سُمْكَل) kelimesinin bu iki vechini bilmemekten, Allah'ın kalamını beşer kelamı gibi tek manaya gelen bir kelam zannetmekten ve ihtilaftaki rahmeti anlayamamaktan dolaydır.

A- Gerçekten de mezhep imamları âdeta kılı kırk yarmış ve hükümleri öyle çıkarmışlar. Çıkardıkları hiçbir hükmü zanlarına dayandırmayarak ayet ve hadislere dayandırmışlar. Çok zeki ve müstesna insanlarmış.

B- Elbette öyle, işte eserin başından beri sana anlatmak istediğim şey buydu! Şimdi sana başka bir örnek vereyim. Madem öğrenmeyi bu kadar sevdiğin, biraz daha ilerleyelim:

Nisa suresi 25. ayet-i kerimede şöyle buyrulmuş: “Onları ehlinin izni ile

nikâhlayın.”

Hanefi mezhebine göre, nikâhta velinin izni şart değildir. Buna göre, bülüğa ermiş bir kız kendisine denk bir erkek ile velisinin izni olmaksızın evlense bu nikâh geçerlidir. Velinin bu nikâhı feshetme hakkı yoktur.

Şafi mezhebinde ise nikâhta velinin izni şarttır. Velinin izni olmadan nikâh akdi geçerli olmaz. Buna göre, Şafi mezhebinde bir kız velisinin izni olmadan bir erkekle nikâhlansa bu nikâh geçerli değildir.

Yine fıkıh ilmini bilmeyenleri şaşırtacak bir ihtilaf: Bir mezhepte velinin izni şart iken, diğerinde şart değil!

Bu ihtilafın sebebini bilmeyenler şöyle demektedir: “Nasıl oluyor da din bir iken Hanefi mezhebindeki bir kız velisinin izni olmadan nikâhlanabiliyor da Şafi mezhebindeki bir kız velisinin izni olmadan nikâhlanamıyor?”

Yani bu sorunun sahibine göre, “Nikâhta velinin izni şart mıdır yoksa değil midir?” konusunda sadece tek bir hüküm olmalıydı. Bu istek ise Kelam-ı Ezeli'nin mahiyetini ve bu ihtilafın sebebini bilmemekten kaynaklanmaktadır. Şöyle ki:

Nisa suresinin 24. ayetinde nikâhı helal olan hür kadınlardan ve 25. ayetinde de nikâhı helal olan cariyyeden bahsedilmiş ve ayetin sonunda, “*Onları ehlinin izni ile nikâhlayın.*” buyrulmuştur. İşte ayetteki “*onları*” zamiri ile kimlerin kastedildiği konusundaki ihtilaf hükmün de ihtilafına sebep olmuştur.

İmam-ı Âzam Hazretlerine göre, “*Onları ehlinin izni ile nikâhlayın.*” ayetindeki “*onları*” zamiri ile kastedilen cariyelerdir. Zamirin hür kadına taalluku yoktur. Yani cariye ile nikâhlanacak olan, cariyyenin sahibinden izin almalıdır. Cariyyenin nikâhı sahibinin izni olmadan sahih olmaz. Hür kadının nikâhı ise velisinin izni olmadan da sahihtir.

İmam Şafi Hazretlerine göre ise ayetteki “*onları*” zamiri ile kastedilen hür kadınlardır. Dolayısıyla hür kadının nikâhı ancak velisinin izni ile geçerli olur.

Görüldüğü gibi, “*Onları ehlinin izni ile nikâhlayın.*” ayetindeki “*onları*” zamirinin râci olduğu mahal hakkındaki ihtilaf hükmün ihtilafına sebep olmuştur. İmam-ı Âzam’a göre, zamir cariyyeye ait olup hür kadınla alakası yoktur. İmam Şafi’ye göre ise bu zamir hür kadına aittir. Netice olarak İmam-ı Âzam’ın ichtihadına göre, hür kadın velisinin izni olmadan evlenebilirken; İmam Şafi’ye göre ise velinin izni olmadan nikâh sahih olmamaktadır.

Eğer ayette açık bir şekilde, “Cariyyeyi sahibinin izni ile nikâhlayın.” ya da “Hür kadını velisinin izni ile nikâhlayın.” buyrulmuş olsaydı hüküm açık olduğundan dolayı ihtilaf olmazdı. Ancak Cenab-ı Hakk hikmeti icabı ayeti mutlak bırakmış ve “*onları*” zamiri ile beyan buyurmuştur.

Demek “Nikâhta velinin izni şart mıdır değil midir?” konusunda sadece tek bir hükmün olmasını istemek ayetteki “*onları*” zamirinin hem hür kadına hem de cariyyeye taalluk edebileceğini bilmemekten ileri gelmektedir.

Eğer, “Allah hangisinden razıdır ve hangisi doğrudur?” diye sorulacak olursa denilir ki: Her ikisi de doğrudur ve murad-ı İlahîdir. Cenab-ı Hakk Şafi mezhebindeki bir kadının velisinin izni ile nikâhından razı olurken, Hanefi mezhebindeki bir kadının

velisinin izni olmaksızın yaptığı nikâhtan razı olmaktadır. Daha önce işlediğimiz gibi, bir meselede sadece tek bir hüküm hak değildir. Hak fitratlara göre değişmektedir. Cenab-ı Hakk her fitratın kendisine uygun olan hükmü kelamının kelimelerinde saklamış ve mezhep imamı da bu hükümleri ayet ve hadislerden çıkarmıştır.

Mezhepler arasındaki ihtilafın sebeplerinden biri olan “ayetlerin farklı manalara gelebilme” başlığında sana yedi misal verdim. Bu yedi misalden çıkan netice de şudur:

Allah’ın kelamı beşer kelamı gibi sadece birkaç manaya gelebilen bir kelam değildir. İhtilafın olmamasını istemek Kelam-ı Ezelînin bu mahiyetini bilmemekten ve bir ayetin sadece tek bir manaya geldiğini zannetmekten dolaydır. Hâlbuki Kur’an ayetleri ve kelimeleri deniz gibi manaları içinde saklamakta ve birçok manaya delalet etmektedirler. İşte ihtilafın en büyük sebebi Kelam-ı Ezelînin bu özelliğidir. Bizler bu konuda yedi misal verdik. “Arife işaret yeter.” sırrınca daha fazla misale gerek görmüyoruz.

A- Evet, daha başka örneğe ihtiyaç yok. Mesele çok iyi anlaşıldı. Ancak şimdiye kadar hep ayetleri anlamadaki ihtilaftan bahsettik. Aynı şey hadislerde de var değil mi? Ona da örnek verebilir misin?

B- Evet, aynı şey yani bir kelamın farklı manaları kendinde cemetmesi hadis-i şeriflerde de var. Bununla ilgili de sana üç örnek vereyim. Bu sayede daha kolay anlarsın. Birinci örneğim şu:

Hz. Ebu Hüreyre (r.a.) naklediyor: Rasulullah (s.a.v.) kâfir bir misafir ağırlamıştı. Derhâl onun için bir keçinin sağılmasını emretti. Keçi sağıldı, kâfir sütünü içti. Sonra diğer bir keçinin daha sağılmasını emretti. Adam doymadı. Bu suretle tam yedi keçinin sütünü içti. Adam yatıp sabah olunca Müslüman oldu. Rasulullah (s.a.v.) bir keçi sağılmasını emretti. Sütünü adam içti. Sonra başka bir keçi daha sağıldı. Fakat bunun sütünü tamamen içemedi. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Mümin bir mideye içer, kâfir ise yedi mideye içer.*”

Hadiste geçen, “*Mümin bir mideye içer, kâfir ise yedi mideye içer.*” ifadesi hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. **Daha doğrusu bu kısacık cümle o kadar çok manayı içinde saklamaktadır ki, her bir âlim bu manalardan birisine meyletmiş ve neticede şu farklı hükümler ortaya çıkmıştır:**

1. görüş şudur: Bir kısım âlimlere göre, “*Mümin bir mideye içer, kâfir ise yedi mideye içer.*” hadisiyle murad edilen zahiri mana değildir. Burada mecaz vardır ve kinaye yapılmıştır. Efendimiz (s.a.v.) bu sözünde Müslüman ve onun dünyadaki zühdü ile kâfir ve onun dünyaya olan hırsını göstermek için bir benzetme yapmıştır. Yani mümin dünyevi şeylere kıymet vermemesi sebebiyle tek bir mideye yer. Kâfir ise dünyevi şeylere çok kıymet vermesi ve dünyalığı çok yığması sebebiyle yedi mideye yer. Burada ne gerçek mideler ne de yeme hususu asıldır. Asıl kastedilen şey dünyalık ile doymakta azlık ve çokluktur. Bu şuna benzer: Nasıl ki, “Falan kimse dünyayı hopur hopur yiyor.” denilince onun dünyaya fazlaca hırsı ve rağbeti kastediliyorsa; “Mümin

tek mideye yer.” denildiğinde de müminin dünyaya karşı hırsı yok, az bir şeyin peşindedir demek istenmiştir. Bunun gibi, “Kâfir yedi mideye yer.” denilmekle de dünyaya çok rağbet eder, çok şeylerin peşine hırsıyla düşer demek istenmiştir.

2. görüş sahibi bir kısım âlimler ise şöyle demiştir: Mümin helal yer, kâfir ise haram yer. Helalin varlığı vücutça daha azdır, haram ise çoktur. İşte hadiste geçen tek mideyle helalin azlığına, yedi mide ile de haramın çokluğuna işaret edilmiştir.

3. görüş sahibi bir kısım âlimler ise şöyle demiştir: Hadisten murad mümini az yemeğe teşviktir. Çünkü çok yemek kâfire has bir sıfattır. Mümin az yemeği esas yapmalıdır. Zira müminin nefsi kâfire mahsus bir sıfatla muttasıf olmaktan nefret eder. Çok yemenin kâfire has bir sıfat olduğu hususuna ise Cenab-ı Hakk'ın şu sözü delildir: *“Durakları ateş olduğu hâlde kâfirler zevklenirler ve hayvanlar gibi yerler.”* (Muhammed 12)

4. görüş sahibi bazı âlimler ise hadisin mecaz olmayıp hakiki manasının murad edildiği görüşündedirler. Bu görüş sahiplerinden bir kısmı şöyle derler: Bu bir şahıs hakkında varid olmuştur. Hadiste geçen “el-Mümin” kelimesinin başındaki “lam” ahdiyedir. Yani özel birisinin kastedildiğini ifade eder. Cinsiye değildir. Yani bütün müminleri ifade etmek için kullanılmamıştır. İbni Abdilberr bu hususu şöyle izah eder: “Bu hadisi bütün müminlere hamletmeye imkân yoktur. Zira nice kâfirler vardır ki, müminlerden az yer. Ve nice müminler vardır ki, kâfirden çok yer. Ve nice kâfir vardır ki, Müslüman olmuş ve yeme miktarı değişmemiştir. O hâlde hadiste zikredilen, “Kâfir yedi mideye yer.” sözüyle kastedilen, hadisteki şahıstır. Yani şöyle söylenmek istenmiştir: “Bu adam kâfir iken yedi mideye yemekte idi. Müslüman olunca yedikleri özleştirilip onun hakkında bereket kılındı. Böylece Müslüman olduğunda kâfir iken yediğinin yedide biri ile doydu.” Demek bu âlimlere göre mezkûr hadis hususi bir kâfir hakkındadır.

5. görüş sahibi bir kısım âlimler ise şöyle demiştir: Hadis ekseriyeti ifade zımında beyan olunmuştur. Bununla gerçek adet kastedilmemiştir. Hadisteki “yedi” tabiri çokluktan kinayedir. Zira Arapçada yedi, yetmiş, yedi yüz gibi ifadeler çokluğu temsil eder. Yani hadisin manası şudur: “Mümine yakışan hususlardan biri de yeme içme işini azaltmaktır. Çünkü mümin ibadete müteallik amellerle meşguldür. Çünkü o bilmektedir ki, yemekten maksat açlığı gidermek, hayatın devamını sağlamak ve ibadete yardım etmektir. Mümin bu maksatların dışına çıktığı takdirde vereceği hesaptan korkmakta, bu da onun yemesini azaltmaktadır. Kâfir ise bu söylenenlerin hilafıdır. Zira o, şeriatin takip ettiği maksadı bilmez ve o hudutta durmaz. Bilakis nefsin şehvetine tabi olur, arzularının peşinde koşar. Böylece müminin yiyeceği kâfirin yiyeceğine nispet edilince daha az olur.

6. görüş sahibi bir kısım âlimler ise şöyle demiştir: Hadisin manası şudur: Müminin sıfatı zühd hususunda hırs göstermesi ve kâfirin hilafına olarak yaşamasına yetecek kadar yemekle iktifa etmesidir. Öyleyse bu vafsa uymayan ve zühd sıfatını taşımayan bir müminin varlığı hadisi yaralamaz.

7. görüş sahibi bir kısım âlimler ise şöyle demiştir: Hadiste kastedilen

müminden murad kâmil seviyede olan ve tam bir imana sahip olan mümindir. Zira kimin Müslümanlığı güzel olur ve imanı kemale ererse onun fikri ölüm ve ölüm sonrası ile ilgili şeylerle meşgul olur. Böylece korkunun ve endişenin şiddeti ve düşüncesi onu nefsanî arzuların peşinde koşturarak alıkoymaya başlar. Nitekim Efendimiz şöyle buyurmuştur: *“Kimin fikri fazlaysa yemeği azdır. Kimin tefekkürü azsa yemeği çok, kalbi de katıdır.”* O hâlde hadisin manası şöyle olur: *“Kâmil mümin bir mideye yer, kâfir ise yedi mideye yer.”*

8. görüş sahibi bir kısım âlimler ise şöyle demiştir: Hadisten alınacak esas dünyalık hususunda azlığa teşvik ve harama gitmeden elde edilene kanaat etmeye rağbet ettirmektir. Zira gerek cahiliye devrinde gerekse İslam döneminde akıllı kimseler hep açlığı övmüşler, çok yemeği zemetmişlerdir.

9. görüş sahibi bir kısım âlimler ise şöyle demiştir: Mümin yemesi-içmesi sırasında besmele çeker, şeytan ona yeme-içmede ortak olmaz. Böylece az bir yiyecek ona kâfi gelir. Kâfir ise besmele çekmez. Bu sebeple şeytan ona ortak olur. Az bir yiyecek ona kâfi gelmez.

10. görüş olarak İmam Nevevi Hazretleri şöyle demiştir: Kâfirdeki yedi mide ile şu sıfatlar kastedilmiş olabilir: Hırs, oburluk, uzun emel, tamah, kötü huy, haset, yağ sevgisi. Mümindeki tek mide ise ihtiyacın örtülmesidir. Yani mümin ihtiyacının defî için yerken, kâfir zikredilen yedi sebepten dolayı yemektir.

11. görüş olarak İmam Kurtubi Hazretleri şöyle demiştir: Yemek şehveti yedidir: Tabiat şehveti, nefis şehveti, göz şehveti, ağız şehveti, kulak şehveti, burun şehveti ve açlık şehveti. Müslümanı yemeğe sevk eden zarurî şehvet bu sonuncusudur. Kâfir ise sayılanların hepsi sebebiyle yer.

12. görüş olarak Kadî Ebu Bekr Hazretleri şöyle demiştir: Hadiste geçen “yedi mide” tabiriyle beş duyu ile birlikte şehvet ve ihtiyaç kastedilmiştir. Yani “yedi mide” tabiri ile kinaye yapılmıştır.

Evet, kısacık bir cümle ve o cümleden çıkan onlarca mana... Bizler bu manalardan sadece on iki tanesini nakille yetiniyoruz.

İşte mezheplerdeki ihtilafın bir sebebi de Efendimizin hadislerinin birçok manaya gelebilme ihtimalidir. Âdetâ Efendimizin kelimeleri birer deniz olmuş ve içlerinde birçok manayı cemetmiştir. Âlimler de bu manaları inayet-i ilahiye ile çıkarmışlardır. Bizlere düşen vazife ise bu kıymetli âlimlere tabî olmak ve İslam’ın hükümlerini onların dersi ile öğrenmektir. Yani zannın ve vehmin rehberliğini bırakarak bu kıymetli âlimleri rehber edinmektir.

A- Gerçekten muhteşem bir örnek ve muhteşem bir ders! Ne diyeceğimi bilmiyorum! Hadi hemen 2. örneğe geçelim. Öğrenmenin zevki her yerimi kuşattı.

B- Tamam geçelim, artık seni tutana aşk olsun! Şimdi sana çok ilginç bir ihtilafı nakledeceğim. Buna bayılacaksınız!

Hanefi, Şafi ve Maliki mezheplerine göre namazda cemaate katılmak sünnettir. Hanbeli mezhebinde ise cemaat farz-ı ayındır. Yani herkese bizzat farzdır. Yine bu meseledeki ihtilaf, sebebini bilmeyenleri şaşırtmakta ve onlara, “Bu nasıl şey! Cemaat ya farzdır ya da sünnettir. Bir mezhepte farz olurken, diğerinde nasıl sünnet olur?” dedirtmektedir. Bu söz o kişinin fıkıh ilmindeki cehaletinden dolayıdır. Zira eğer o birazdan beyan edeceğim ihtilafın sebeplerini bilseydi hiç şaşırmayacak ve bunu gayet doğal karşılayacaktı. Şimdi ihtilafın sebebini inceleyelim:

- Hanbeli âlimleri cemaatin farz-ı ayın olduğuna şu hadis-i şerifi delil yaparlar: *Ebu Hureyre (r.a.)’dan nakledilmiştir. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Münafıklara en ağır gelen namaz yatsı ve sabah namazıdır. Nefsimi kudret eliyle tutan Allah’a yemin olsun ki, içimden şöyle geçti: Odun için emir vereyim de odun toplansın. Sonra namaz için emir vereyim de bunun için ezan okunsun. Sonra birisine emredeyim cemaate imam olsun. Sonra kendim namaza katılmayıp camiye gelmeyen adamlara varayım ve evlerini başlarına yakayım.”*

Onlara göre, bu hadis-i şerif cemaatin farz olduğuna delildir. Onlar derler ki, “Eğer cemaat sünnet olsaydı onu terk eden kimse yakılmakla tehdit edilmezdi. Zira bir sünneti terk edene böyle ağır ceza verilmez. Madem Efendimiz (s.a.v.) cemaate katılmayanları evlerini başlarına yakmakla tehdit etmiştir, o hâlde cemaatin farz olması gerekir.

- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Bu hadis cemaatin farz değil, bilakis sünnet olduğuna delildir. Çünkü Rasulullah (s.a.v.) namaza gelmeyenlere gitmek istemiştir. Eğer cemaat farz-ı ayın olsaydı cemaati terk ederek onlara gitmeye azmetmezdi.
- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Farzın terki, ondan daha kuvvetli bir farz için caizdir. Cemaate gelmeyenlere ceza vermek için evlerine gitmek namazı cemaatle kılmaktan daha kuvvetli bir farzdır. Bu sebeple Rasulullah (s.a.v.) cemaate gelmeyenlere gitmek istemiştir. Efendimizin buradaki amacı daha kuvvetli bir farzı eda etmektir.
- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Haber yasaklama makamında söylenmiştir. Hakikati murad değildir. Asıl gaye mübalağadır ve korkutmadır. Gayenin bu olduğuna delil Rasulullah’ın kâfirlere mahsus bir ceza ile tehdit etmesidir. Nitekim icma ile sabittir ki, bu çeşit bir ceza ile Müslümanlar cezalandırılmaz.
- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Ateşle ceza

vermek ilk önceleri caizdi. Bu ceza daha sonra nesholmuş ve kaldırılmıştır. Nitekim Ebu Hüreyre hadisi buna delalet etmektedir. Cemaat hakkındaki hadis ise mezkûr cezanın caiz olduğu zamanda varid olmuştur. Dolayısıyla bununla mübalağa değil, hakikat kastedilmiştir.

- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Resulullah (s.a.v.) tehdit etmesine rağmen onları yakmayı terk etmiştir. Eğer cemaat farz olsaydı onları affetmezdi. Bu da cemaatin sünnet olduğunu gösterir.
- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Rasulullah'ın onlara ceza vermemesi onların caymalarından ve cemaate gelmeye başlamalarından ötürüdür. Ayrıca hadisin başka yollardan gelen naklinin sonunda, "... eğer evlerde kadınlar, çocuklar olmasaydı..." kaydı vardır. Bu da gösterir ki, cezanın verilmeyişinin sebebi cemaatin sünnet oluşu değil, evlerdeki kadın ve çocuklardır.
- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Hadiste tehdit edilenler cemaate gelmeyenler değil, bizzat namazı terk edenler olabilir. Zira hadisin bu manaya gelmesi de mümkündür.
- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Hadisin bir başka naklinde, "*Namazda hazır olmazlar.*" kaydı açıkça zikredilmiştir. Yine İbn-i Mace'nin rivayetinde, "*Şu erkekler ya cemaati terk etmeye son verirler ya da evlerini tepelerine yakacağım.*" buyrulmuştur. Hadisin diğer yollarla gelen bu nakli mezkûr hadisin namazı kılmayanlara ait değil, namazın cemaatini terk edenlere ait olduğunu göstermektedir.
- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Peygamberimiz (s.a.v.) hadis-i şeriflerinde münafıkların cemaate katılmadıklarını vurgulayarak münafıklara benzemek hususunda bizleri sakındırmış ve onlara muhalefet etmeğe teşvik etmiştir. Demek bu hadis sakındırmak ve teşvik etmek makamında söylenmiştir. Yoksa sırf cemaati terk etme hususunda değildir. Bu sebeple cemaatin farzıyetine delil olamaz. Hem bu hadiste kastedilenlerin münafıklar olması ihtimali de vardır. Dolayısıyla hadisteki tehdit cemaati terk etmeye has değildir.
- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Münafıkların gerçekte namazları yoktur ki bile bile cemaati terk etmeleri sebebiyle tehdit edilsinler. Bu tehdit bizzat namazı olup cemaate gelmeyenlere yapılmıştır. Bunlar da müminlerdir.

- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler şöyle der: Hadiste geçen namaz cuma namazı olabilir. Bu hâlde diğer namazlar buna dâhil olmaz.
- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Hadiste yatsı namazı zikredilerek söze başlanmıştır. Bu yüzden hadisten cuma namazının kastedilmesi çok uzak bir ihtimaldir. Ayrıca şu hadisi de görüşlerine delil yaparlar: Rasulullah'a (s.a.v.) âmâ bir zat gelerek, *"Ey Allah'ın Rasulü! Beni mescide kadar getirecek bir rehberim yok."* dedi ve namazı evinde kılmak için izin istedi. Efendimiz ona izin verdi. Adam geri dönünce Rasulullah (s.a.v.) onu çağırarak, *"Ezanı işitiyor musun?"* diye sordu. Adam, *"Evet."* deyince Efendimiz (s.a.v.), *"Öyleyse icabet et."* dedi ve evde kılmasına izin vermedi. Cemaatin farz olduğuna kail olanlar bu hadisi delil getirerek şöyle derler: *"Eğer cemaat sünnet olsaydı Peygamberimiz (s.a.v.) âmâ kişiye evde namaz kılması hususunda ruhsat verirdi. Madem vermemiştir, o hâlde cemaat farz-ı ayın olmalıdır."*
- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler ise şöyle cevaplar: Âmâ adam Rasulullah'a (s.a.v.), *"Namazı evde kıldığı hâlde özrü sebebiyle cemaat sevabını kazanmaya ruhsat var mı?"* diye sormuştur. Zira bilindiği gibi, özür sebebiyle cemaate gelmeyenler cemaat sevabını kazanırlar. Ayrıca Efendimizin ona evde namaz kılmak için ruhsat vermeyişi onun hakkında daha faziletli olana hükmetmek içindir. Yani Efendimizin cevabı şöyledir: *"Senin için efdal olan ve sevap yönüyle daha büyük olan, müezzine icabet ederek cemaate gelmendir."* Bu ifade cemaatin daha faziletli olduğuna işaret etmek içindir. Yoksa farziyeti için değildir.
- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler şu hadisi de görüşlerine delil getirirler: Rasulullah (s.a.v.) buyurdular ki: *"Kim müezzini işitir ve kendini engelleyen bir özrü olmadığı hâlde cemaate katılmazsa kıldığı namaz kabul edilmez."* Sahabeler sordular: *"Ey Allah'ın Rasulü! Meşru özür nedir?"* Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle cevapladı: *"Korku ve hastalıktır."*
- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler buna şöyle cevap verir: Bu hadiste belirtilen namazın kabul edilmemesi, *"Kâmil bir makbuliyeti yoktur."* demektir. Yoksa namazın kendisinin kabul edilmediği değildir. Nitekim bu tür hadisler çoktur. Mesela, *"Hayat ancak ahiret hayatıdır."* denildiğinde bundan dünya hayatının inkârı değil, ahiretin hayatının kemali kastedilir ve dünya hayatı o kemale sahip olmadığı için hayat değilmiş gibi takdim edilir. Mezkûr hadis de böyledir. Namazın kabul olmaması demek *"kâmil manada bir makbuliyeti olmaması"* demektir. Ayrıca diğer hadislerde cemaatle kılınan

namazın fert olarak kılınan namazdan 27 kat daha sevaplı olduğundan bahsedilmiştir. Demek münferid olarak kılınan namazın sevabı düşük olsa da makbuldür. Eğer kabul olmasaydı cemaat ile kılınan namaz için 27 kat daha sevaptır denilmezdi. Zira kabul olunmayan bir şey ile kabul olunan bir şey kıyas edilemez.

- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler şu hadisi de görüşlerine delil getirirler: *“...eğer cemaati terk ederseniz peygamberinizin sünnetini terk etmiş olursunuz ve küfre düşersiniz.”* Cemaatin farz olduğuna kail olan âlimler bu hadisi de delil getirerek derler ki: “Eğer cemaat farz olmasaydı ‘küfre düşerdiniz’ tabiri kullanılmazdı. Zira küfre düşmek ancak bir farzı inkâr etmek ile mümkündür.”
- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler buna şöyle cevap verir: Bu hadisteki küfür “küfran-ı nimet” yani nimetin kıymetini bilmemektir. Zira cemaatin sevabı ve bundaki ilahî lütfu görmemek inkâr manasında bir davranıştır. Ayrıca bu hadisin manası, “Cemaati terk sizi yavaş yavaş küfre götürür. Çünkü böyle yapmakla İslam halatını iplik iplik terk eder ve sonunda dinden çıkarsınız.” şeklinde de olabilir. Dolayısıyla her iki ihtimalle de cemaatin farziyetine delil olamaz.
- Cemaatin farz olduğunu söyleyenler şu hadisi de delil getirirler: *“... gündüz oruç tutan, gece de namaz kılan ve fakat cemaate ve cumaya gelmeyen birisi hakkında sorulduğunda Rasulullah, ‘Bu ateş ehlidir.’ diye cevap verdi.”* Cemaate farz diyenler bu hadisi delil göstererek derler ki: “Eğer cemaat sünnet olsaydı terk edenin ateşle tehdit edilmemesi gerekirdi. Zira tek bir sünneti terk edenin ateşle tehdidi uygun olmaz. Madem cemaati terk eden ateşle tehdit edilmiştir, o hâlde cemaatin farz-ı ayın olması gerekir.”
- Cemaatin sünnet olduğunu söyleyenler ise buna şöyle cevap verir: Hadisin manası, “Cemaate ve cumaya onlardan nefret sebebiyle katılmayan ve onların hakkını vermeyi hafife alıp cemaat ve cumayı değersiz görenler hakkındadır. Onlar cemaati terk etikleri için değil, bu sebeplerle ateşle tehdit edilmiştir. Yoksa cemaatin kıymetini bildiği hâlde iştirak etmeyenler tehlide dâhil değildir.

Cemaate farz-ı ayın ve sünnet diyenlerin mücadelesi böyle sürüp gitmektedir. Her bir müctehid kendi görüşüne deliller getirmekte ve diğer tarafın görüş ve delillerine de cevap vermektedir. Meseleyi daha fazla uzatmamak için burada kesiyor ve âlimlerin ortaya koydukları diğer delilleri merak edenleri hadis ve fıkıh kitaplarına

havale ediyoruz.

Gördüğün gibi, ihtilafın sebebi hadislerin her iki manaya da gelebilme ihtimalidir. Eğer Kur'an'da veya hadislerde, "Cemaat her Müslüman'ın üzerine farz-ı ayındır." gibi bir ibare olsaydı ve bu ibare -eğer hadisse- mütevatir bir yol ile nakledilseydi bu konuda ihtilaf olmaz ve her mezhepte cemaat farz-ı ayın olurdu. Ama böyle olmamış ve hüküm mutlak bırakılmıştır. Yani mevcut hadisler her iki hükmü de içinde saklamakta ve her iki neticeyi de doğurmaktadır. İşte ihtilafın sebebi budur.

A- Vay be! Sadece bir mesele için amma kafa yormuşlar. Ne kadar da çok çalışmışlar! Bu örneği dinleyince ilk hâlim olan mezhepsiz hâlimden utandım. Bu kıymetli âlimler bir meseleyi bu kadar derinlemesine tahlil ederken ben kafama gelenle hükmediyor, kendimi de bir şey zannediyordum. Allah beni affetsin!

B- İnşaallah affeder! Samimi tövbe affın sebebidir. Şimdi sana son bir örnek daha vereyim:

Şafi, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre, sabah namazını kılan bir kimse bir rekâtı tamamladıktan sonra güneş doğsa namazına devam eder. Güneşin doğmasıyla namazı bozulmaz. Hanefi mezhebinde ise güneşin doğmasıyla namazı bozulur.

Şimdi ihtilafın sebebini inceleyelim:

Buhari ve Nesei'nin naklettiği rivayette Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Sizden kim sabah namazının bir secdesini güneş doğmadan önce kılsa namazını tamamlasın."*

Şafi, Maliki ve Hanbeliler bu hadis-i şerifi ve aynı manadaki diğer hadis-i şerifleri görüşlerine delil gösterirler ve şöyle derler: "Hadis-i şeriflerde açık bir şekilde sabah namazının bir rekâtını vakti içinde tamamlayan kimsenin namazının güneşin doğmasıyla bozulmayacağı bildirilmiştir. Bu, hadislerin açık hükmüdür ve bununla amel edilmesi gerekir. Dolayısıyla sabah namazının birinci rekâtını tamamladıktan sonra üzerine güneş doğan kimse güneş doğduktan sonra namazına devam eder ve namazını tamamlar. Namazını kaza da etmez."

İmam-ı Âzam hazretleri ise "Güneşin doğmasıyla namaz bozulur." der ve görüşünü maddeler hâlinde şöyle izah eder:

- Peygamber Efendimiz (s.a.v.) güneş doğduktan sonra namaz kılmayı yasaklamıştır.
- Güneş doğduktan sonra her çeşit namazı yasaklayan hadisler tevatür kuvvetindedir.
- Güneşin doğmasıyla birlikte namaz kılınması yasaklanmış bir vakte girilmiş olur. O hâlde namazın bozulması gerekmektedir.
- Yani bu meselede güneş doğduktan sonra namazı yasaklayan hadisler ile amel edilmelidir.
- Zira bir meselede helal ve haram birleşse haram hükmü esas alınır. Çünkü

eşyada asıl olan helalliktir. Öyleyse haram hükmü sonradan gelmiştir. Sonradan gelen de öncekinin hükmünü kaldırır.

- Demek güneşin doğmasıyla namazın bozulmayacağını bildiren hadisler öncedir ve güneşin doğmasıyla hiçbir namazın kılınamayacağını bildiren hadisler ile hükümden kaldırılmış yani nesholmuştur.
- Bu sebeple haramlık hükmünü bildiren hadisler ile amel edilmelidir.

Gördüğün gibi, Şafi, Maliki ve Hanbeliler **sabah namazının güneşin doğmasıyla bozulmayacağını bildiren hadislerle amel ederken**; İmam-ı Âzam Hazretleri **güneş doğduktan sonra namazı yasaklayan hadislerle amel etmiş ve yasaklayan hadislerin diğerlerinin hükmünü neshettiğini bildirmiştir**.

Neticede her mezhep imamı bir hadise dayanmış ve o hadisin hükmüyle amel etmiştir. **Demek ihtilafın sebebi hadislerden her iki görüşün de çıkabilmesi ve hadislerin her iki hükmü de içinde cemetmesidir.**

Mezhepler arasındaki ihtilafın daha başka sebepleri de var. O sebepleri merak ediyorsan usul-ü fıkıh kitaplarına müracaat edebilirsin.

A- Gerçekten mezheplerin ihtilafı tam bir hikmetmiş ve bu konu son derece açıkmiş. Ama anlattıkların bilinmeyince ihtilaf sebep-i kusur zannediliyor. Kissadan hisse olarak şunu da anladım ki: Bu zamanda her Müslüman'a ilim lazım. Gördüm ki, ilim sayesinde müşküller kolayca hallediliyor. Şimdi cevabını merak ettiğim başka bir soru soracağım. Niçin bu asırdaki bazı kişiler Sahabelere ve müctehidlere karşı üstünlük iddia ediyor. Sahabelere ve müctehid âlimlere karşı bu üstünlük davası nereden çıkıyor? Ve kim çıkarıyor?

B- Bediüzzaman Hazretleri sorunun cevabını şöyle veriyor. Biraz sadeleştirerek nakledeyim: Sahabeye karşı üstünlük davasını ve müctehid âlimlere karşı denklik iddiasını ileri sürenler son derece gururlu, takva dairesinden çıkmış, sefahate dalmış ve farzları dahi yerine getiremeyen insanlardır. Bu kişiler mezhepsizliklerini o büyük müctehid âlimlere denklik davası altında neşrediyorlar, dinsizliklerini de Sahabeye karşı üstünlük davası altında icra ediyorlar.

Bu mezhepsizlerin müctehid âlimlere karşı olan üstünlük iddiasının sebebi şudur: Bu mezhepsizler haram dairesine girmiş, hevasına tabi olmuş ve sefahatte tiryaki olmuştur ki, sefahatten kurtulamıyor ve sefahate mâni olan farzları eda edemiyorlar. Kendilerine bir bahane bulmak için de şöyle diyorlar: *“Şu mesele ictihaddır. Bu meselede mezhepler birbirine muhalif gidiyor. O hâlde bu hükme uymak gereksizdir. Hem onlar da bizim gibi insanlardır, hata yapabilirler. Öyle ise biz de onlar gibi ictihad ederiz, istediğimiz gibi ibadetimizi yaparız. Onlara tabi olmaya ne mecburiyetimiz var?”* İşte bu bedbahtlar şeytanın bu desisesi ile başlarını mezhebin zincirinden çıkarıyorlar. Demek mezhepleri inkâr etmenin temel sebebi İslamî hükümlerin ağır gelmesi sebebiyle nefislerine uygun bir İslam'ı ortaya çıkarmak

arzusudur. İçinde beş vakit namaz, zekât, kurban ve tesettür gibi emirler olmayan; sefahatin ve nefsi arzularının helal olduğu bir dini...

Bunların davalarının ne kadar çürük olduğunu mezhep imamlarının mertebeleri başlığında işlediğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.

Ancak iş bununla bitmiyor. Çünkü mezhep imamlarının omzunda olan yalnız dinin nazariyat kısmıdır, farzlar ve haramlar değildir. Hâlbuki mezhepsizler dinin farzlarını dahi terk etmek ve değiştirmek istiyorlar. Eğer, “Onlardan daha iyiyiz.” deseler işleri tamam olmuyor. Çünkü müctehid farza değil, nazariyata ve kati olmayan teferruata karışabilir ve burada ictihad yapabilir. Hâlbuki bu mezhepsizler namazı dahi zar zor kılmakta hatta bir kısmı beş vakit namazı bir iki vakte indirmektedirler. Kadın olanları ise tesettür ve miras taksimi gibi emirleri inkâr edip İslam’ın farzlarına karşı gelmektedirler. O hâlde bunların meselesi müctehidlerinkar etmekle tamam olmuyor. Zira bunlar dinin farzlarını dahi değiştirmek ve İslam’ın farzlarına ve erkânlarına karşı gelmek istediklerinden dolayı İslamî hükümlerin nakilcileri, direkleri ve hadislerin râvileri olan Sahabelere ilişiyorlar ve onlar tarafından nakledilen hadisleri inkâr etmeye yelteniyorlar.

O hâlde mezhepsizlik ile tamamlanan basamakları şöyle maddeleyebiliriz:

1. Sefahate dalıyor ve kendini haramlardan kurtaramıyor. Sefahate mâni olan farzları da eda edemiyor.
2. İstiyor ki, işlediği haramlar helal olsun ve eda edemediği farzlar olmasın.
3. Bu arzunun sevkiyle müctehid imamlara ilişiyor ve: “Ben de onlar gibi ictihad yapabilirim, onlar da benim gibi insandır.” diyerek nefsinin arzusu doğrultusunda ictihad yapıyor. Bununla kendisini rahatlatıyor.
4. Ama bakıyor ki, iş müctehidlerinkar etmekle olmuyor. Çünkü onlar sadece dinin nazariyat kısmında Kur’an ve sünnetten hüküm çıkarmışlar. Dinin farzlarında ictihad yapılmamış ve yapılamıyor. Hâlbuki bu kişi dinin farzlarını da eda etmekten uzaktır. Bu sefer gözünü bir üste diyor ve dinî hükümlerin taşıyıcıları, direkleri ve hadislerin râvileri olan Sahabelere ilişiyor. Onları -hâşâ- yalancılıkla itham edip hadisleri inkâr ediyor
5. Ancak iş bununla da bitmiyor. Çünkü farzlar hakkında çok açık Kur’an ayetleri mevcuttur. İşte bu sefer de gözünü Kur’an’a diyor, ayetlerini dilediği gibi tevil ediyor; nefsinin arzularına göre hükümler çıkarıyor. Ve sonunda şefkati dahi hakketmeyen zavallı bir mezhepsiz oluyor.

Heyhat! Değil bunlar gibi insan suretindeki hayvanlar belki hakiki insanlar ve hakiki insanların en kâmilleri olan evliyanın büyükleri dahi Sahabenin küçüklerine karşı denklik davasını kazanamadıklarında bütün ehli hak ve hakikat ittifak etmiştir.

A- Bediüzzaman Hazretleri gerçekten meseleyi iyi tahlil etmiş. Cevabı hakikate tam muvafık. Ben de bir zamanlar mezhepsiz olduğum için neredeyse tam beni anlattı. Yani cevabın doğruluğuna ben eski bir mezhepsiz olarak imzamı atıyorum. Peki, şunu da merak ediyorum: Bu zamanda ictihad yapılamaz mı?

B- Bediüzzaman Hazretleri bu soruya: “**İctihad kapısı açıktır. Fakat şu zamanda oraya girmeye altı mâni vardır.**” diyerek cevap vermiş ve bu altı maniyi “İctihad Risalesi” ismindeki eserinde izah etmiştir. Bizler sorumlumuzun cevabını bulmak için bu altı mâniyi mütalaa edeceğiz. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için de Osmanlıca bilmeyenler için eseri sadeleştirip biraz da şerh edeceğiz. Üstad Hazretlerinin beyan ettiği altı mâni şöyledir:

Birinci mâni: Âlemin durumu ictihada müsait değildir.

Nasıl ki, kışta fırtınaların şiddetli olduğu bir vakitte dar delikler dahi seddedilir. Yeni kapıları açmak hiçbir cihetle kâr-ı akıl değil. Hem nasıl ki, büyük bir selin hücumunda tamir için duvarlarda delikler açmak gark olmaya (boğulmaya) vesiledir. Öyle de şu münkerat zamanında ve âdât-ı ecânibin (yabancı âdetlerin) istilası anında ve bid'aların (dinin aslında olmadığı hâlde dine sokulmaya çalışılan şeylerin) kesreti (çokluğu) vaktinde ve dalâletin tahribatı hengâmında, ictihad namıyla kasr-ı İslâmiyetten (İslam'ın kalesinde) yeni kapılar açıp duvarlarından muharriblerin (tahrip edicilerin) girmesine vesile olacak delikler açmak İslamiyet'e cinayettir. (Said-i Nursi)

Üstadımızın beyan ettiği birinci mâniyi şöyle izah edebiliriz:

Kışın fırtınaların şiddetli olduğu bir hengâmında dar delikler dahi kapatılır ki, fırtınanın zararından muhafaza olunabilsin. Böyle bir durumda yeni kapılar açmak fırtınanın yapacağı tahribatı kolaylaştıracak ve zararını çoğaltacaktır.

Aynen bunun gibi, bu âlem de manevi kışını yaşamaktadır. Efendimizin (s.a.v.) gelmesiyle başlayan Asr-ı Saadet baharı yerini ahir zaman kışına bırakmış, bahar mevsiminin güzelliği kaybolup şiddetli manevi fırtınalar ortaya çıkmıştır. Ateizm, materyalizm, kominizm ve Darwinizm gibi onlarca belki yüzlerce farklı izimler, felsefi akımlar ve batıl ideolojiler, âdeta birer kasırga ve manevi fırtına olarak iman ve İslam kalesini kuşatmaya ve bu kaleye sığınmış ehli imana zarar vermeye çalışmaktadır. Hatta bu batıl ideolojilerden bir kısmı devlet eliyle insanlara zorla kabul ettirilmiş ve o batıl fikirleri ta okul kitaplarına kadar girmiştir.

O hâlde onların ehli imana ilişmesini önlemek için İslam kalesinin bütün deliklerini kapamak ve onların saldırdığı yerlerde yığınak yapmak gerekirken, hiçbir fayda ve ihtiyaç olmadığı hâlde ictihad namıyla yeni yeni kapılar açmak ve ehli küfür ve dalaletin İslam kalesine saldırısını kolaylaştırmak İslamiyet'e karşı bir cinayet değil de nedir?

Hem nasıl ki büyük bir selin hücumunda tamir için duvarlara delikler açmak boğulmaya vesiledir. Böyle bir zamanda yapılması gereken iş bütün delikleri tıkmak olmalıdır. Aynen bunun gibi, her yerde işlenen günahlar, sefahatler, bid'atlar ve haramlar âdeta sel olmuş; ehli imanı boğmaya ve onu manen öldürmeye çalışmaktadır. Eski kavimlerin helakine sebep olan günahların tamamı neredeyse bir mekânda ve bir gecede işlenmektedir. Günahlar âdeta mıknaş gibi insanları kendine çekmekte, âdeta irade elden alınmış gibi kişiler o günahlara koşmaktadır. İşte böyle bir zamanda bu manevi selden kurtulmanın yolu İslam kalesinin bütün

deliklerini kapamak ile mümkündür. Açılacak yeni delikler ehli imanın boğulmasına sebep olacaktır. Ve maalesef ictihad namıyla bu delikleri açmaya çalışanlar ilk önce kendilerini boğmuş ve daha sonra da kendilerini takip edenleri aynı kötü akıbete uğratmıştır. Bizler bu eserin nezahetine hürmeten bu isimleri burada zikretmiyoruz. Zaten ehlinece bu kişiler malumdur.

O hâlde bu zamanda yapılacak en ehemmiyetli iş küfür ve dalalet gibi fırtınaların tahribatından, sefahat ve bid'at gibi sellerin zararından ehli imanı kurtarmak için delik açmak yerine fırtınanın ve selin geliş yollarına barikatlar kurmaktır. Madem tehlike iman hakikatlerinin inkârı yönünden gelmektedir, o hâlde kuvveti buraya verip delinmesi mümkün olmayan duvarlarda fıkhî yeni ictihadlar ile delikler açılmamalıdır.

İkinci mâni: Müslümanların yeni ictihadlara değil, dinin farzlarını ders almaya ihtiyaçları vardır.

Dinin zaruriyatı ki (iman ve amel edilmesi zaruri olan dini esaslar), ictihad onlara giremez. Çünkü kati ve muayyendirler. Hem o zaruriyat kut (azık) ve gıda hükmündedirler. Şu zamanda terke uğruyorlar ve tezelzülde dirler (sarsılmaktadırlar). Ve bütün himmet ve gayreti onların ikamesine ve ihyasına sarfetmek lazım gelirken, İslamiyet'in nazariyat (teoriler) kısmında ve selefin (Sahabe ve ondan sonraki asır âlimlerinin) ictihadat-ı sâfiyane ve hâlisanesiyle (safî ve halis ictihadlarıyla), bütün zamanların hâcâtına (ihtiyaçlarına) dar gelmeyen efkârları (fikirleri) olduğu hâlde onları bırakıp heveskârane (nefsin arzularını tatmin edencesine) yeni ictihadlar yapmak bid'akârane (bid'at çıkartırcasına) bir hıyanettir. (Said-i Nursi)

Üstadımızın beyan ettiği ikinci mâniyi şöyle izah edebiliriz:

Namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetler dinin zaruriyatından yani eda edilmesi gereken farzlarındandır. Bu gibi ibadetler hakkında açık nas -Kur'an ayetleri ve mütevatir hadisler- bulunduğundan dolayı bu ibadetlere ictihad girememektedir. Zira daha önce öğrendiğimiz gibi, ictihad sadece hakkında açık hüküm olmayan meselelerde yapılabiliyordu.

Hem dinin bu zaruriyat kısmı bu dünyada insanın kalbine ve ruhuna bir gıda, kabirde nur ve ziya, ahiret yolculuğunda bir azık ve sırat köprüsünde ise bir binek ve buraktır.

Hâl böyle iken dinin bu farzları ve emirleri maalesef bu zamanda terke uğramış ve sarsılmaktadır. İnsanların ekserisi namazını terk etmiş, zekâtını vermemekte, haccına gitmemektedir. Hatta ne acıdır ki, on iki ayın sultanı olan Ramazan geldiğinde bile lokantalar ağzına kadar açık ve içi Müslümanlarla dolu olmaktadır. Müslüman olduğunu iddia eden bu kişiler Ramazan'da aleni bir şekilde oruç yemekte ve bundan hayâ bile etmemektedirler.

Farzların terke uğradığı bu asırda haramlar ise aleni bir şekilde pervasızca

işlenmektedir. Her köşede bir meyhane, bir kumarhane ve bir sefahat yuvası ehli imanı isyana davet etmekte ve maalesef bu davetine de icabet görmektedir.

Asrımızın bu hâlini uzun uzadıya anlatmaya herhâlde ihtiyaç yoktur. Zira her şey gözler önünde ve son derece açıktır. İşte böyle bir zamanda bütün himmeti ve gayreti dinin bu farz-ı ayın kısmının ikamesine ve ihyasına sarf etmek lazım gelirken, İslamiyet'in nazariyat kısmıyla meşgul olmak bir insanın bir ömürde bir defa bile karşılaşmayacağı meselelerde mezhep imamlarına muhalefet ederek ictihad yapmaya çalışmak İslam'a karşı bir hıyanet değil de nedir?

Acaba namaz kılmayan insanları namaza teşvik etmek ve onlara namazın ehemmiyetini ders vermek yerine onları, "Ayda namaz nasıl kılınır? Kible nasıl tayin edilir?" gibi meselelerle meşgul etmek dine bir hizmet midir? Kaldı ki, ayda namaz nasıl kılınacağı ve kiblenin nasıl bulunacağı hususunda da selef âlimlerinin fetvaları mevcuttur. Bu fetvalar sorunun cevabını merak edenlere yeterken, dünyada namaz kılmayan insanların aydaki namazlarıyla uğraşmak ve onları böyle nazariyat ile meşgul etmek hizmet midir?

Ya da üzerinde elbisesi olduğu hâlde namazını kılmayan insanlara, "Çıplak kalan bir insan nasıl namaz kılar?" diyerek bahisler açmak ve bu konuda yeni ictihadlar yapmak hizmet midir? Ve bu çalışmanın kime ne faydası vardır? İnsanın ömründe bir defa bile başına gelmeyecek konuları sözde çözüme ulaştırmaya çalışmak nasıl bir hizmet anlayışıdır? Hem yine kaldı ki, böyle bir hâl başına gelenin nasıl namaz kılacağı da fıkıh kitaplarında mevcuttur.

Ya da üzerine farz olduğu hâlde hacca gitmeyen insanlara, "Hacda ihramlı iken bir sinek öldürür ya da bir otu koparırsanız cezası şöyle şöyledir..." diye dersler yapmak dine hizmet midir? Kaldı ki, ihram yasakları ve bu yasakların çiğnenmesi hâlindeki cezalar bütün fıkıh kitaplarında mevcuttur. İhtiyacı olan bu kitaplara bakarak meselesini halledebilir. Acaba böyle nazari bir meseleyle zihinleri meşgul etmenin ve cevapları selef âlimleri tarafından verildiği hâlde yeni yeni ictihadlar yapmaya çalışmanın ne faydası vardır?

Ya da oruç tutmayan insanlara, "Ağza yanlışlıkla bir sinek kaçsa oruç bozulur mu?" sorusunun cevabını öğretmeye çalışmak ne kadar önemlidir? Acaba şimdiye kadar oruç tutan kaç kişinin ağzına sinek kaçmıştır ki, oruç tutmayan insanlara bu dersi yapmanın bir önemi olsun? Onlara yapılması gereken ders terk ettiği orucun önemi ve ehemmiyeti değil midir? Hem bu gibi meselelerde dört mezhebin müctehid âlimlerinin ictihadları da mevcuttur. Ayrıca onlar bu ictihadları hem safidir, hem halistir, hem de bütün zamanlara kâfidir.

Misalleri çoğaltabiliriz. Sözün özü şu: İctihad hevesiyle ortaya çıkanlar yaptıkları hizmete bir baksınlar! İnsanların imanı çalınmakta ve imanın zafiyeti yüzünden farzlar terk edilmekte iken hangi menfaatli hizmeti yapmışlardır? Kuvveti ve ilmi olanların bütün gayretlerini ve himmetlerini imanın inkişafında ve dinin zaruri kısmının ikame ve ihyasında kullanması gerekirken maalesef bu zamandaki mezhepsizler tabir-i caizse ayda namaz ile uğraşmaktadırlar.

Acaba müslümanların neye ihtiyacı olduğunu göremeyecek kadar kör olan bu kişilerin yaptığı ictihad ne kadar doğru olabilir? Eğer keskin bir görüşleri ve kıvrak zekâları olsaydı ilk önce Müslümanların içine düştükleri bu dehşetli durumun farkına varır ve bu yönde bir hizmeti sürdürürlerdi. Ama amaçları üzüm yemek değil; bağcıyı dövmek olunca hem sapmışlar, hem saptırmışlar, hem de menfaatsiz işlerle ömürlerini tüketmişlerdir.

Üçüncü mâni: Bir kimsenin mutlak müctehid seviyesine ulaşmasına zaman imkân vermemektedir.

Daha önce dediğimiz gibi, hakikatin mahiyeti bir olmakla beraber efradın zımında tahakkuk ve tecelli tarzı farklı farklıdır. Mesela ilkokulda da matematik okunur, ama oradan mühendis çıkmaz. Çiçek de sümbül verir, ama ağaç gibi değil. Bir damla da güneşi gösterir, ama deniz gibi gösteremez. Sinek de uçar, ama kartal gibi değil.

Bu asır dinî ilimlerin tahsilinde, Asr-ı Saadete kıyasla ilkokul gibidir. Evet, bu asırda da dinî ilimler tahsil edilir, ama o asırdaki müctehidler gibi âlimler bu asırda çıkmaz. İlkokulda matematik okunmasına rağmen mühendisin çıkmadığı gibi...

Yine bu asır Asr-ı Saadete kıyasla bir çiçektir. Dinî ilimler sahasında sümbül verir, ama Asr-ı Saadet ağacı gibi olamaz. Çünkü o asır nur-u Muhammed (s.a.v.) toprağından bizzat besleniyordu.

Hem bu asır Asr-ı Saadet denizine kıyasla bir damladır. Bir damla denize kıyasla güneşi ne kadar gösterebilirse bu asır da o asra kıyasla o kadar ilim güneşine ayna olabilir.

Bu asrın âlimleri başta dört mezhep imamı olarak o asrın âlimlerine kıyasla sineğin kartala mukayesesi gibidir. Evet, bunlar da uçar, ama o asrın kartalları gibi değil.

Bediüzzaman Hazretleri bu hakikatin sebebini uzunca beyan etmiştir. Bizler bu beyanı naklediyoruz:

Nasıl ki, çarşıda mevsimlere göre birer meta (eşya ve mal) mergub (rağbet edilen) oluyor. Vakit be-vakit (zaman zaman) birer mal revaç buluyor. Öyle de âlem meşherinde (sergisinde) içtimaiyat-ı insaniye (sosyal hayat) ve medeniyet-i beşeriye çarşısında her asırda birer meta (eşya) mergub (rağbet edilen) olup revaç buluyor. Sûkunda yani çarşısında teşhir ediliyor, rağbetler ona celboluyor, nazarlar (bakışlar) ona teveccüh ediyor, fikirler ona müncezib (cezbedilmiş) oluyor. Meselâ şu zamanda siyaset metayı ve hayat-ı dünyeviye'nin (dünya hayatının) temini ve felsefenin revaçları gibi... Ve Selef-i Sâlihîn (Asr-ı Saadet ve sonraki iki asır âlimleri) asrında ve o zaman çarşısında en mergub (rağbet edilen) meta Hâlık-ı Semâvat ve Arz'ın (Göğün ve yerin yaratıcısı olan Allah'ın) marziyatlarını (razı olduğu şeyleri) ve bizden arzularını kelâmından (Kur'an'dan) istinbat etmek (çıkarmak) ve nur-u nübüvvet (peygamberlik nuru) ve Kur'an ile kapatılmayacak derecede açılan ahiret âlemindeki saadet-i ebediyeyi (ebedî saadeti) kazandırmak vesâilini (vesilelerini) elde etmek idi.

İşte o zamanda zihinler, kalpler, ruhlar, bütün kuvvetleriyle yerler ve gökler Rabb'inin marziyatını (razı olduğu şeyleri) anlamağa müteveccih olduğundan içtimaiyat-ı beşeriyenin (sosyal hayatın) sohbetleri, muhavereleri (konuşmaları), vukuatları, ahvalleri (hâlleri) ona bakıyordu. Ona göre cereyan ettiğiinden her kimin güzelce bir istidadı (kabiliyeti) bulursa onun kalbi ve fıtratı şuursuz olarak her şeyden bir ders-i marifet alır. O zamanda cereyan eden ahval (hâller) ve vukuat ve muhaverattan (konuşmalardan) taallüm ediyordu (ilim öğreniyordu). Güya her bir şey ona bir muallim hükmüne geçip onun fıtrat ve istidadına ictihada bir istidat (kabiliyet) ihzarını (hazırlığını) telkin ediyordu. Hatta o derece şu fitrî ders tenvir ediyordu (nurlanıyordu) ki, yakın idi ki, kesbsiz (çalışmadan) ictihada kabiliyeti ola; ateşsiz nurlana... İşte şu tarzda fitrî bir ders alan bir müstaid (kabiliyeti olan) ictihada çalışmaya başladığı vakit kibrit hükmüne geçen istidadı (kabiliyeti) "nûrun alâ nur" (nur üstüne nur) sırrına mazhar olur, çabuk ve az zamanda müctehid olurdu.

Amma şu zamanda medeniyet-i Avrupa'nın tahakkümüyle, felsefe-i tâbiiyenin (pozitivist felsefesinin) tasallutuyla (musallat olmasıyla), şerait-i hayat-ı dünyeviyyenin (dünya hayatı şartlarının) ağırlaşmasıyla efkâr (fikirler) ve kulûb (kalpler) dağılmış; himmet ve inayet inkısam etmiştir (bölünmüştür). Zihinler maneviyata karşı yabanileşmiştir. İşte bunun içindir ki, şu zamanda birisi dört yaşında Kur'an'ı hıfzedip âlimlerle mübahase eden (tartışan) Süfyan İbn-i Uyeyne olan bir müctehidin zekâsında bulursa, Süfyan'ın ictihadı kazandığı zamana nisbeten on defa daha fazla zamana muhtaçtır. Süfyan on senede ictihadı tahsil etmiş (müctehidlik makamına ulaşmış) ise şu adam yüz seneye muhtaçtır ki tahsil edebilsin. Çünkü Süfyan'ın ibtida-i tahsil-i fitrîsi (tabi olan ilk tahsili) sinn-i temyiz (beş altı yaşlarında) zamanından başlar. Yavaş yavaş istidadı (kabiliyeti) müheyya olur (ictihada hazır olur), nurlanır, her şeyden ders alır, kibrit hükmüne geçer. Amma onun nazîri (zekâ cihetiyle ona bu asırda benzeyen kişi) şu zamanda -çünkü zihni felsefede boğulmuş, akli siyasete dalmış, kalbi hayat-ı dünyeviyede (dünya hayatında) sersem olmuş, istidadı (yeteneği) ictihaddan uzaklaşmış- elbette fûnun-u hâzırada (günümüzün müsbet ilimleriye) tevaggülü (uğraşması) derecesinde istidadı (yeteneği) ictihad-ı şer'î (Kur'andan ve sünnetten hüküm çıkarma) kabiliyetinden uzaklaşmış ve ulûm-u arziyede (dünyevi ilimlerde) tefennünü (mahareti) derecesinde ictihadın kabulünden geri kalmıştır. Onun için, "Ben de onun gibi zekiyim. Niçin ona yetişemiyorum?" diyemez ve demeye hakkı yoktur ve yetişemez.

Üstad Hazretlerinin bu beyanını lisanına yabancı olanlar için kısaca şöyle izah edebiliriz:

Asr-ı Saadet ve sonraki asır ile bu asır arasında çok büyük farklar vardır. Bu farklar sebebiyle bu asırda yaşayan birisi İmam-ı Âzam kadar zeki de olsa İmam-ı Âzam'ın ictihaddaki yeteneğine ulaşması mümkün değildir. Hatta İmam-ı Âzam on senede müctehid makamına çıkmışsa, bu kişinin aynı makama çıkması için 100 seneye ihtiyacı vardır.

Bu asır ile o asrı karşılaştırdığımızda bunun sebebi anlaşılacaktır. Bu asrın özelliği ve revaç bulan metaı şunlardır:

1. Siyaset,
2. Başta rızık olmak üzere dünya hayatının temini,
3. Felsefi akımların revaç bulması,
4. Tabiatperestlik gibi inkâr fikirleri.

Asr-ı Saadette ise şunlar revaçtaydı ve bütün dikkatler bu noktalardaydı:

1. Allah-u Teâlâ nelerden razıdır?
2. Bizden arzuları nelerdir?
3. Bize karşı emir ve buyrukları nedir?
4. Kendimizi O'na nasıl sevdirebiliriz?
5. Ebedî saadeti kazandıracak vesileler nelerdir?
6. Falan ayetin manası nasıldır ve bundaki murad-ı ilahî nedir?
7. Peygamberimiz (s.a.v.) falan hadisiyle ne demek istemiş ve neyi murad etmiştir?
8. Kur'an ve hadisleri anlamada aşırı bir gayret ve ciddi bir himmet.

İşte o asır çarşısında bu mallar revaçta olduğu için bütün sohbetler ve konuşmalar bu noktalarda olurdu. Bu sebeple ictihad yapmaya yeteneği olan birisi her şeyden ve her konuşmadan tabi bir ders alırdı. Her şey ona bir muallim hükmüne geçerdi. Âdeta onun kabiliyeti kibrit gibi olur, bir çakmakla yanardı.

Ama bu asır değil kabiliyeti yakacak özellikte olması, kabiliyetleri köreltecek özellikleri içinde barındırmaktadır. Bu asrın insanının aklı siyasete dalmış, zihni felsefede boğulmuş, kalbi dünya hayatıyla sersem olmuş ve ictihad kabiliyetinden uzaklaşmıştır. Bu sebeple, "Ben de onun gibi zekiyim. Niçin ona yetişemiyorum?" diyemez ve demeye de hakkı yoktur ve yetişemez.

Mesela muhtemelen İmam-ı Âzam Hazretleri daha bebekken, bulunduğu odada devamlı Kur'an okunur ve odanın bir köşesinde ayet ve hadislerin manasıyla ilgili sohbetler yapılırdı. Bu asırda dünyaya gelmiş, İmam-ı Âzam kadar zeki olan birisinin başında ise Kuran'a bedel ninni okunmakta, odasının bir köşesinde siyaset sohbetleri, diğer köşesinde rızık telaşı ve dünya hayatının temini sohbetleri ve bir diğer köşesinde de felsefi konular konuşulmaktadır. İşte İmam-ı Âzam ile bu asırdaki İmam-ı Âzam zekasındaki kişi böyle iki farklı mecliste büyümekte, birisi her vakit Kur'an'a müteallik meseleleri iştirken; diğeri dünyevi ve siyasi konuşmalara şahitlik yapmaktadır. Bu sebeple de birisinin ictihad etme yeteneği gelişirken ve on senede müctehidlik makamına ulaşırken, diğerrinin ictihad yeteneği körleşmekte ve yüz senede bile müctehidlik makamına ulaşamamaktadır. Bunun sebebi İmam-ı Âzam'a herkes ve her şey bir muallim olurken, bu asırdaki emsaline herkes ve her şey bir muallim değil; ictihad kabiliyetini körelten bir sebep olmuştur. O asrın bereketiyle İmam-ı Âzam ve emsallerinde ictihad yapmak fitrî bir hâl alırken, bu asırdaki emsallerinde bu fitrîlik kaybolmuştur. Bu meseleyi şu misalle anlayabiliriz:

Yüzmek balık için fitrî bir iştir. Bir balık doğar doğmaz yüzmeye başlar. Yüzmek insan için ise fitrî bir iş değildir. İnsan yüzmeyi çabalamak ile öğrenir ve çalıştıkça

ilerler. Ama ne kadar da iyi yüzse bir balık ile yüzme yarışına giremez. Çünkü yüzme balığın fitrî bir amelidir. Aynen bunun gibi, ictihadı bir denize benzetirsek, Selef-i Salihin âlimleri o denizin balığı hükmündedir ve fitrî bir şekilde o denizde yüzerler; yani ictihad yaparlar. Bu asrın insanı ise ictihad denizinde bir balık değil, bir insandır. Ne kadar da ilim tahsil etse ve âlim olsa ictihad denizindeki balık hükmündeki Selef-i Salihin müctehidleriyle yarışamaz ve onlara yetişemez. Belki bu kişi bu asırdaki diğer insanlardan daha iyi yüzebilir, yani daha çok şey anlar ve daha iyi yorumlar; fakat insanın yüzme konusunda balıkla yarışamayacağı gibi -çünkü yüzmek balığın fitrî bir filidir- o da ictihad konusunda İmam-ı Âzam ve emsalleriyle yarışamaz.

Ya da ictihadı havaya benzetirsek, İmam-ı Âzam ve emsalleri bu havanın kuşudur. Bir kuş için uçmak nasıl fitrî bir amel ise bu zatlar için de ictihad yapmak kuşun uçması gibi fitrî bir ameldir. Bu asrın insanı ise kuşa değil, Hazerfan Çelebi'ye benzer. Evet, o da kanat takarak uçar, ama kuşlar gibi uçamaz. Eğer, "Ben de kuşum." dese ne kadar divanelik ettiğini divaneler dahi anlar.

Dördüncü mâni: Şu zamandaki ictihad meraklıları dinin farzlarını dahi eda etmekten uzaktır.

Nasıl ki, bir cisimde neşv-ü nema (büyüme) için tevessü (gelişme) meyli bulunur. O meyl-i tevessü (gelişme meyli) ise -çünkü dâhildendir- vücut ve cisim için bir tekemmüldür (kemale ulaşmaktır). Fakat eğer hariçte (dışarıdan) tevsî (gelişme) için bir meyil ise o vücudun cildini yırtmaktır, tahrip etmektir; tevsî (geliştirme) değildir. Öyle de İslamiyet'in dairesine Selef-i Sâlihîn (Asr-ı Saadet ve sonraki iki asır âlimleri) gibi takva-yı kâmile (kâmil manada Allah'tan korkmak ve günahlardan sakınmak) kapısıyla ve zaruriyat-ı diniyenin (farzların) imtisâli tarikiyle (itaati yoluyla) dâhil olanlarda meyl-üt tevessü (geliştirme meyli) ve irade-i ictihad (ictihad arzusu) bulunsa, o kemaldır ve tekemmüldür. Yoksa zaruriyatı (farzları) terk eden ve hayat-ı dünyeviyeyi (dünya hayatını) hayat-ı uhreviyeye (ahiret hayatına) tercih eden ve felsefe-i maddiye ile âlûde (içiçe) olanlardan olan o meyl-üt tevsî (geliştirme meyli) ve irade-i ictihad (ictihad arzusu) vücut-u İslamiyeyi tahrip ve boynundaki şer'î (şeriat) zincirini çıkarmaya vesiledir.

Bediüzzaman Hazretlerinin beyan buyurduğu bu mâniyi şöyle izah edebiliriz:

Bir cisimde büyüme ve gelişme için bir meyil bulunur. Mesela tohumda çiçek olabilmek için, çekirdekte ağaç olabilmek için, yumurtada bir kuş olabilmek için ya da anne karnındaki döllenmiş bir yumurtada büyüüp bir insan olabilmek için bir meyil ve arzu vardır. Bu meyle gelişme meyli denilir.

Bu meyil eğer içeriden olursa o cismin kemal bulmasını ve mükemmelliğe ulaşmasını sağlar. İçeriden olan bu meyil sayesinde ki, bir tohumdan gül çıkmakta, bir incir çekirdeğinden kocaman bir incir ağacı yaratılmakta, bir yumurtadan tavus kuşu gibi rengârenk bir kuş çıkıp bir damla su insan gibi bir kudret mucizesine dönüşmektedir. Demek meylin içeriden ve dâhilden olan kısmı güzeldir ve kemal

bulmaya sebeptir.

Bir de meylin hariçten ve dışarıdan olan kısmı vardır. Yani hariçten bir sebep cismin gelişmesi için el uzatır. Bu ise cismin gelişimine değil, tahribine ve helakine sebeptir. Mesela ağacı büyötmek için dışarıdan müdahale edip dallarını çekseniz dalların kırılmasına sebeptir. Ya da bir bebeği büyötmek için elinden, kolundan tutup çekseniz çocuğun azalarının kırılmasına belki de ölümüne sebebiyet verirsiniz. Hatta günümüzde tıbbın ilerlemesiyle genlere dışarıdan müdahaleler yapılıp farklı hayvan ya da bitki geliştirilmeye çalışılmakta ve bütün bu deneyler garip ve tuhaf varlıkların ortaya çıkmasıyla son bulmaktadır. Asli tabiatından harici bir müdahale ile uzaklaştırılmış canlılardan nasıl varlıkların dünyaya geldiği hepimizce malumdur.

Aynen bunun gibi, İslamiyet dairesi içindeki Selef-i Salihin kısmında bulunan geliştirme meyli ve ictihad arzusu güzeldir ve mükemmelliktir. Zira onlar tam bir takvaya sahip oldukları ve dinin en küçük emirlerine dahi tam itaat ile boyun eğdiklerinden dolayı onlardaki ictihad arzusu eşyadaki dâhili meyle benzer. İctihadlarıyla İslam ağacı gelişir ve gölgesinde daha çok insanı barındırır.

Asrımızdaki ictihad meraklılarının yaptığı ictihadlar ise eşyadaki harici meyle benzer. Bunlar dinin farzlarını ve emirlerini terk ettiklerinden, dünya hayatını ahirete tercih ettiklerinden ve felsefe ile çok meşgul olduklarından dolayı dairenin dışında kalıyorlar. Bu sebeple de yaptıkları müdahaleler yani ictihadlar fayda yerine zarar veriyor. Onların ictihadları İslamiyet'i tahriptir ve bu kişilerin yaptıkları boyunlarındaki İslam zincirini çıkarmaya vesiledir.

Zaten İmam-ı Âzam ve emsallerinin hayatları ile günümüzdeki ictihad heveslilerinin hayatları kıyas edildiğinde aradaki fark güneş gibi gözükecektir. İmam-ı Âzam'ın kırk sene yatsı namazının abdestiyle sabah namazını kıldığı nakledilmektedir. Haram lokma yeme korkusu sebebiyle yedi sene koyun eti yemediği; soranlara, "Bir koyun kaybolmuştu. O koyunun haksız olarak kesilip satılmasından ve o koyunun etini bilmeden satın alarak yemekten korktum. Bir koyunun ortalama ömrü yedi sene olduğu için de yedi sene koyun eti yemedim." dediği rivayet edilmiştir. Acaba bu zamandaki ictihad heveslilerinde bu takvanın yüzde birini görebilir misiniz? Bırakın onların kaybolan bir koyundan dolayı yedi sene koyun etini yemeği terk etmelerini, içinde domuz eti ya da alkol şüphesi olan onlarca yiyeceği sofralarında bulabilirsiniz. Elbette, böyle takva dairesinden uzak insanların yaptığı ictihadlar İslam'a dışarıdan bir müdahaledir, İslamiyet'in tahribine ve boyunlarındaki İslam zincirini çıkarmaya bir vesiledir.

Beşinci mâni: şu zamanın ictihadı semavi değil, dünyevidir.

Üç nokta-i nazar şu zamanın ictihadatını (ictihadlarını) arziye (dünyevi) yapar, semavilikten çıkarıyor. Hâlbuki şeriat semaviyedir (semaya aittir, yani vahiyle gelmiştir) ve ictihadat-ı şer'iyeye (şeriatata ait ictihadlar) dahi onun (şeriatın) ahkâm-ı mestûresini (gizli hükümlerini) izhar ettiğinden semâviyedirler.

Üstad Hazretlerinin burada bahsettiği nükteyi şöyle izah edebiliriz:

Şeriat ve İslam'ın hükümleri semavidir, yani insan eseri olmayıp vahiyle gelmiştir. Peygamberimiz (s.a.v.) başta olmak üzere hiçbir beşerin müdahalesi yoktur. Bu hakikate Kur'an'da şöyle işaret edilir: *“O (Kur'an) âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. O (Hz. Muhammed) bize isnaden bazı sözler uydurmaya kalkışsaydı elbette biz onu bundan dolayı kuvvetle yakalardık. Sonra da onun şah damarını keser atardık.”* (Hakka 43-46)

Şeriat ve İslam'ın hükümleri semavi olduğu gibi, şeriatın gizli hükümlerini ortaya çıkaran icthad da semavidir ve semavi olmalıdır. Yani icthad yapan müctehid Cenab-ı Hakk'ın emir ve yasaklarını ortaya çıkarmaya azmetmeli ve o konudaki murad-ı İlahiyyenin ne olduğunu anlamaya çalışarak Allah'ın rızasının nerede olduğunu bulmaya çalışmalıdır. Yoksa nefsinin rahatını ve hevasının tatminini sağlayacak hükümleri çıkarmaya çalışmak nefisperestlik olup icthad değildir.

İctihadın özü ve amacı, açıkça hükmü bildirilmemiş ve gizlenmiş meselelerde Cenab-ı Hakk'ın muradını, emir ve yasağının ne olduğunu anlamaya çalışmakla rıza-yı İlahiyyenin talebidir. Bu yüzden İslam dini semavi olduğu gibi, icthad da semavidir.

Hâlbuki şu zamanda yapılan icthadlar üç noktada semavi değil, dünyevidir. Yani icthadda Cenab-ı Hakk'ın rızası ve muradı değil, nefsin rahatı esas yapılmaktadır. Amaç daha güzelini bulmak değil, daha kolayını bulmaktır. Hedef Allah'ın o meseledeki muradını ortaya çıkarmak değil, nefsin hevasını tatmin etmektir.

İctihadı semavilikten çıkarıp dünyevi yapan bu üç noktayı Bediüzzaman Hazretleri şöyle izah etmektedir:

Birincisi: *Bir hükmün hikmeti ayrıdır, illeti (asıl sebebi) ayrıdır. Hikmet ve maslahat ise tercihe sebeptir; îcaba (vacip olmasına), icada medar (sebepe) değildir. İlet ise vücuduna (varlığına) medardır.*

Burada anlatılmak istenen ince nükte şudur: İslam'ın her hükmünün bir hikmet bir de illet ciheti vardır. Hikmet ciheti o emrin ve hükmün faydası ve menfaatidir. Mesela içkinin haram edilmesindeki hikmet akli baştan alması, insanın maddi vücuduna zarar vermesi, israfa sebebi olması gibi şeylerdir. Ancak içkinin haram edilmesinin illeti yani hakiki sebebi bunlar değildir. Buradaki illet Cenab-ı Hakk'ın içkiyi haram kılmasıdır. İçki zarar verdiği için haram değil, Allah “haram” dediği için haramdır. Bir şeyde haramlığın ve helalliğin illeti yani sebebi Cenab-ı Hakk'ın öyle murad etmesi ve öylece emretmesidir. Hikmet ise o emirdeki menfaatler ve faydalardır.

Yine mesela domuz eti haramdır. Haram oluşunun sebebi Allah'ın haram demesi ve haramlığı cihetine hükmetmesidir. Hikmeti hakkında ise onlarca şey söylenebilir. Eğer hikmeti cihetinde söylenecek hiçbir söz olmasaydı hatta eti faydalı da olsaydı bu onu helal yapmazdı. Çünkü hükümler hikmetlere göre değil, illete göre şekil alır. İlet ise Cenab-ı Hakk'ın muradıdır ve hükmetmesidir.

Yine bu meseleyi şu misalle daha iyi kavrayabiliriz: Seferde namaz kısaltılır. Dört rekâtlık bir farz namaz iki rekât kılınır. Bu ruhsatın illeti yani sebebi Allah'ın

seferde namazın kısaltılacağına hükmetmesidir. Hikmeti ise seferdeki meşakkattir ve zahmettir. Şimdi eğer sefer bulursa meşakkat hiç olmasa namaz yine kısaltılır. Çünkü illet yani namazın kısaltılmasının hakiki sebebi olan sefer vardır. Fakat sefer bulunmasa yüz meşakkat bulursa namazın kısaltılmasına illet olamaz ve zahmetten dolayı namaz kısaltılamaz.

Demek bir hükümde asıl olan illettir, yani Cenab-ı Hakk'ın emretmesidir. Hikmet asla hükmün sebebi olamaz. Sadece hükümdeki menfaatlerin ve faydaların anlaşılabilmesi için bu cihete bakılır.

İşte bu asırda bu hakikatin aksine olarak menfaat ve hikmet illet yerine konulup ona göre hükmediliyor. Allah'ın muradını bir kenara bırakıp hikmet ve menfaatlere göre hüküm veriliyor. Nefse faydası olan helal kabul edilip nefsin hoşuna gitmeyene haram deniliyor. Elbette böyle bir ictihad dünyevidir, semavi değildir. Bu yüzden de kıymeti yoktur.

İkincisi: *Şu zamanın nazarı evvela ve bizzat saadet-i dünyeviyeye (dünya saadetine) bakıyor ve ahkâmları (hükümleri) ona tevcih ediyor. Hâlbuki şeriatın nazarı ise evvela ve bizzat saadet-i uhreviyeye (ahiret saadetine) bakar, ikinci derecede -ahirete vesile olmak dolayısıyla- dünyanın saadetine nazar eder. Demek şu zamanın nazarı ruh-u şeriatın yabanidir. Öyle ise şeriat namına ictihad edemez.*

Üstad Hazretleri bu noktada şu cihete bakmıştır:

İslam ve şeriatın birinci hedefi ahiret saadetidir ve ilk önce ona bakar. Dünya saadetine ikinci derecede ve ahiret saadetine vesile olması sebebiyle bakar. Şu zamanın insanında ise ahiret saadeti ikinci derecededir. Bu asrın insanı evvela dünya saadetine bakar ve hükümleri bu saadetin teminine göre çıkarır. Bu yüzden de şu zamanın fikri ve nazarı şeriatın ve İslam'ın ruhuna yabanidir. Öyle ise şeriat namına ictihad yapamaz.

Üçüncüsü: *تَارَوْظَحَمَّالْأُحْيِبْتُ تَارَوْرَضَلْنَا kaidesi yani "Zaruret haramı helal derecesine getirir." İşte şu kaide ise külli (umumi) değil. Zaruret eğer haram yoluyla olmamış ise haramı helal etmeye sebebiyet verir. Yoksa sû-i ihtiyarıyla (iradesine kötüye kullanmakla) gayr-ı meşru sebeplerle zaruret olmuş ise haramı helal edemez, ruhsatlı ahkâmlara (hükümlere) medar (sebeup) olamaz, özür teşkil edemez.*

Üstad Hazretleri bu mâniyi eserinde uzunca izah etmiştir. O uzun kısmı eserin aslına havale ediyor ve meseleyi şöylece izah ediyoruz:

"Zaruretlere haramı helal yapar." bir kaidedir. Mesela içki haramdır, fakat susuzluktan ölmek ile karşı karşıya kalındığında içkiyi içmek helal olur.

Hem mesela domuz eti de haramdır, ama bir kişi açlıktan ölmek ile karşı karşıya kalsa, domuz etinden ölmeyecek kadar yiyebilir. O anda domuz etini yemek ona helal olur. Hatta böyle bir durumda yemeyip açlıktan ölürse bir haram işlemiş olur ve bundan mesuldür.

Hem yine kesildiğinde yenmesi helal olan hayvanlardan kendiliğinden ölenler leş hükmünde olup bunların yenmesi haramdır. Ancak bir insan açlıktan ölmek ile karşı karşıya kalsa ölmeyecek kadar bu leşten yiyebilir, hatta yemesi ona farzdır.

Ancak eğer zaruret kişinin su-i ihtiyarıyla meydana gelmişse yani iradesini şerde kullanarak o zarureti meydana getirmişse bu, zaruret kabul edilmez. Mesela bir adam iradesini şerde kullanarak içki içse ve sarhoş olup hanımını boşasa bu boşaması geçerlidir. Ya da bir cinayet işlese bundan dolayı ceza görür. Çünkü içkiyi iradesiyle içmiştir, neticesinden de mesuldür. Eğer içki içmeyip tedavi maksadıyla bir ilaç içse ve bu ilaç onu sarhoş yapıp sarhoş hâlde karısını boşasa ya da cinayet işlese bu hâlde özür sahibidir. Boşamak vaki olmaz ve cinayetten dolayı kısas edilmez.

Bu iki farklı hükmün sebebi şudur: Birinci durumda iradesiyle içki içmiş ve ihtiyarıyla sarhoş olmuştur. Bu hâlde yaptığı bütün tasarruflardan kendisi mesuldür. Tasarrufu bilerek yapması ya da bilmeden yapması arasında bir fark yoktur. Ama ikinci hâlde iradesini tedavi yolunda kullanmış ve ihtiyarıyla sarhoş olmamıştır. Belki ilacın etkisiyle sarhoş olmuştur ki, bu durumda iradesinin haricinde sarhoş olduğu için tasarrufları geçersizdir ve yaptıklarından mesul değildir.

Hem yine mesela bir içki müptelası zaruret derecesinde içkiye müptela olsa ve içmeden duramasa diyemez ki, “Bu bana zarurettir ve bana helaldir.” Çünkü bu duruma kendi iradesini şerde kullanarak düşmüştür.

O hâlde özetlersek: Eğer zaruret haram yolla olmamışsa haramı helal eder. Eğer haram yolla olmuş ve iradeyi kötüye kullanmakla vukua gelmişse haramı asla helal etmez.

İşte şu zamanda zaruret derecesine geçen ve insanları müptela eden çok şeyler vardır ki, iradeyi kötüye kullanmaktan, gayr-ı meşru meyillerden ve haram muamelelerden meydana geldiklerinden ruhsatlı hükümlere sebep olup haramı helal edemezler. Hâlbuki şu zamanın ictihad heveslileri gayr-i meşru meyillerden gelen zaruretleri şeriatın hükümlerine sebep yaptıklarından ictihadları dünyevidir, heveslerine göredir, felsefidir; asla semavi olamaz.

Altıncı mâni: Bu asırdan, asrı saadet kitabı okunamaz.

Selef-i Sâlihînin müctehidin-i izâmı (büyük müctehidleri) asr-ı nur ve asr-ı hakikat (hakikat ve nur asrı) olan Asr-ı Sahabeye (Sahabe asrına) yakın olduklarından, safi bir nur alıp halis bir ictihad edebilirlerdi. Şu zamanın ehl-i ictihadı ise o kadar perdeler arkasında ve uzak bir mesafede hakikat kitabına bakar ki, en vâzıh (açık) bir harfini de zor ile görebilirler.

Bediüzzaman Hazretlerinin ictihada altıncı mâni olarak gösterdiği bu nüktenin kısaca izahı şöyledir:

İctihadın birinci menbaı Kur’an, ikinci menbaı ise sünnet ve hadislerdir. Başta dört mezhep imamı ve onların talebeleri Sahabe asrına yakın olduklarından dolayı o nur ve hakikat asrıdan safi bir nur alıp halis ve doğru bir ictihad yapabilirler

ve ictihadın iki membaından İslamî hükümlerin ab-ı hayatını çıkarabilirler ve çıkarmışlardır. Hâlbuki bu asrın ictihad heveslileriyle o nur ve hakikat asrının arasında o kadar uzak bir mesafe vardır ki, bu uzak mesafeden hakikat kitabını okumak neredeyse mümkün değildir. Bu asrın ehli değil o kitabı okumayı, o kitabın en büyük harflerini bile zar zor görebilirler.

Hem bu asrın insanı eğer ictihad yapmaya kalksa Sahabeyle görüşemeyeceklerine göre yine başta dört mezhep imamı olarak diğerlerinin derlediği hadis kitaplarını kaynak yapmak zorundadırlar. Yani her hâlükârda yol yine o büyüklerin rahle-i tedrisinden geçmektedir.

Niçin bu asırdaki bazı kişiler Sahabelere ve müctehidlere karşı üstünlük iddia ediyor?

A- Gerçekten mezheplerin ihtilafı tam bir hikmetmiş ve bu konu son derece açıkmiş. Ama anlattıkların bilinmeyince ihtilaf sebeb-i kusur zannediliyor. Kıssadan hisse olarak şunu da anladım ki: Bu zamanda her Müslüman'a ilim lazım. Gördüm ki, ilim sayesinde müşküller kolayca hallediliyor. Şimdi cevabını merak ettiğim başka bir soru soracağım. Niçin bu asırdaki bazı kişiler Sahabelere ve müctehidlere karşı üstünlük iddia ediyor? Sahabelere ve müctehid âlimlere karşı bu üstünlük davası nereden çıkıyor? Ve kim çıkarıyor?

B- Sahabeye karşı üstünlük davasını ve müctehid âlimlere karşı denklik iddiasını ileri sürenler 4 gruptur:

Bunlardan birinci grup, Sahabeye karşı üstünlük davasını ve müctehid âlimlere karşı denklik iddiasını ileri sürenler son derece gururlu, takva dairesinden çıkmış, sefahate dalmış ve farzları dahi yerine getiremeyen insanlardır. Bu kişiler mezhepsizliklerini o büyük müctehid âlimlere denklik davası altında neşrediyorlar, dinsizliklerini de Sahabeye karşı üstünlük davası altında icra ediyorlar.

Bu mezhepsizlerin müctehid âlimlere karşı olan üstünlük iddiasının sebebi şudur: Bu mezhepsizler haram dairesine girmiş, hevasına tabi olmuş ve sefahatte tiryaki olmuştur ki, sefahatten kurtulamıyor ve sefahate mâni olan farzları eda edemiyorlar. Kendilerine bir bahane bulmak için de şöyle diyorlar: *“Şu mesele ictihaddır. Bu meselede mezhepler birbirine muhalif gidiyor. O hâlde bu hükme uymak gereksizdir. Hem onlar da bizim gibi insanlardır, hata yapabilirler. Öyle ise biz de onlar gibi ictihad ederiz, istediğimiz gibi ibadetimizi yaparız. Onlara tabi olmaya ne mecburiyetimiz var?”*

İşte bu bedbahtlar şeytanın bu desisesi ile başlarını mezhebin zincirinden çıkarıyorlar. Demek mezhepleri inkâr etmenin temel sebebi İslamî hükümlerin ağır gelmesi sebebiyle nefislerine uygun bir İslam'ı ortaya çıkarmak arzusudur. İçinde beş vakit namaz, zekât, kurban ve tesettür gibi emirler olmayan; sefahatin ve nefsi arzularının helal olduğu bir dini...

Bunların davalarının ne kadar çürük olduğunu mezhep imamlarının mertebeleri başlığında işlediğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.

Ancak iş bununla bitmiyor. Çünkü mezhep imamlarının omzunda olan yalnız dinin nazariyat kısmıdır, farzlar ve haramlar değildir. Hâlbuki mezhepsizler dinin farzları-

nı dahi terk etmek ve değiştirmek istiyorlar. Eğer “Onlardan daha iyiyiz.” deseler işleri tamam olmuyor. Çünkü müctehid farza değil, nazariyata ve kati olmayan teferruata karışabilir ve burada ictihad yapabilir. Hâlbuki bu mezhepsizler namazı dahi zar zor kılmakta hatta bir kısmı beş vakit namazı bir iki vakte indirmektedirler. Kadın olanları ise tesettür ve miras taksimi gibi emirleri inkâr edip İslam’ın farzlarına karşı gelmektedirler. O hâlde bunların meselesi müctehidlerinkâr etmekle tamam olmuyor. Zira bunlar dinin farzlarını dahi değiştirmek ve İslam’ın farzlarına ve erkânlarına karşı gelmek istediklerinden dolayı İslamî hükümlerin nakilcileri, direkleri ve hadislerin râvileri olan Sahabelere ilişiyorlar ve onlar tarafından nakledilen hadisleri inkâr etmeye yelteniyorlar.

A- Sübhanallah, ben de hep merak ederdim bu zamanda yaşayan biri kendisinden binlerce yıl önce yaşayan sahabeden ne ister ne diye ona ilişir diye! Demek bunların derdi farklıymış. Kur’an’ı kendi hevalarına göre anlatmak için hadisleri inkâr etmek istiyorlar. Hadisi inkâr içinde bu hadislerin râvileri ve taşıyıcıları olan Sahabeye ilişiyor ve onları kötü göstermeye çalışıyorlar. Çok tehlikeli bir hastalık!

B- O hâlde mezhepsizlik ile tamamlanan basamakları şöyle maddeleyebiliriz:

1. Sefahate dalıyor ve kendini haramlardan kurtaramıyor. Sefahate mâni olan farzları da eda edemiyor.
2. İstiyor ki, işlediği haramlar helal olsun ve eda edemediği farzlar olmasın.
3. Bu arzunun sevkiyle müctehid imamlara ilişiyor ve: “Ben de onlar gibi ictihad yapabilirim, onlar da benim gibi insandır.” diyerek nefsinin arzusu doğrultusunda ictihad yapıyor. Bununla kendisini rahatlatıyor.
4. Ama bakıyor ki, iş müctehidlerinkâr etmekle olmuyor. Çünkü onlar sadece dinin nazariyat kısmında Kur’an ve sünnetten hüküm çıkarmışlar. Dinin farzlarında ictihad yapılmamış ve yapılamıyor. Hâlbuki bu kişi dinin farzlarını da eda etmekten uzaktır. Bu sefer gözünü bir üste dikiyor ve dinî hükümlerin taşıyıcıları, direkleri ve hadislerin râvileri olan Sahabelere ilişiyor. Onları -hâşâ- yalancılıkla itham edip hadisleri inkâr ediyor.
5. Ancak iş bununla da bitmiyor. Çünkü farzlar hakkında çok açık Kur’an ayetleri mevcuttur. İşte bu sefer de gözünü Kur’an’a dikiyor. Ayetlerini dilediği gibi tevil ediyor. Nefsinin arzularına göre hükümler çıkarıyor. Ve sonunda şefkati dahi hakketmeyen zavallı bir mezhepsiz oluyor.

Heyhat! Değil bunlar gibi insan suretindeki hayvanlar belki hakiki insanlar ve hakiki insanların en kâmilleri olan evliyanın büyükleri dahi Sahabenin küçüklerine karşı denklik davasını kazanamadıklarında bütün ehli hak ve hakikat ittifak etmiştir. Gözünü güneşe kapayan sadece kendisine gece yapar!

A- Evet, çok haklısın. Kur’an’da övgüyle bahsedilen Sahabe Efendilerimiz hakkında böyle konuşmak gerçekten büyük bir nasipsizlik. Peki 2. grup kimdir?

B- Sahabeye ve müctehid âlimlere karşı üstünlük iddia edenlerden 2.

grup, kendini âlim zanneden zavallılardır. Bunlar bir parça ilim tahsil etmişler ve bu ilim de onlarda benlik ve kibre sebep olmuştur. Kendi büyüklüklerini nazara vermek için Sahabe ve müctehidlerin küçüklüğünü ispat etmeye çalışırlar. Bunların hâli Güneş'e karşı meydan okuyan mumun hâli gibidir. Güneş'i kıskanan mum, ışığının sözde büyüklüğünü ispat etmek için Güneş'e ilişir ve der ki: Ey ahali! Onunki de ışık mı? Siz benim ışığıma bakın. Işığım onun ışığından daha büyüktür, gelin benim ışığımda aydınlanın.

Mum bu sözleriyle Güneş'i bilmeyenleri aldatır. Bu aldananlar Güneş'i görmediklerinden mumu Güneş bilirler.

Aynen bunun gibi, bu zamanın bir kısım mezhepsizleri de mum ışığı hükmündeki ilimleriyle müctehidlerin güneş hükmündeki ilimlerine meydan okuyorlar. Diyorlar ki: Biz onlardan daha iyi biliriz. Onlardan daha âlimiz. Onlara değil, bize tabi olun.

Ezberinde 500 hadis bile olmayan bu kişilerin 500.000 hadisi senetleriyle birlikte ezberleyen müctehidlere meydan okumasına şaşalım mı gülelim mi, biz de şaşırдық!

A- Hayretler içerisindeyim şu an. Demek asıl ilim kişinin bir şeyler bilmesi değil, evvela haddini bilmesi. Bunların Sahabe ve müctehidleri küçük görmesi kendi büyüklüklerini nazara vermek için ha. Çok acı bir durum. Peki 3. grup kimdir?

B- Sahabeye ve müctehid âlimlere karşı üstünlük iddia edenlerden 3.

grup, Ehli Sünnet dışındaki batıl mezheplerin mensuplarıdır. Bunların Sahabe ve müctehidlere ilişme sebepleri ise şudur: Bunlar bakarlar ki, kendi itikatlarıyla Sahabenin itikadı ve ameli farklıdır. Sahabeden nakledilen hadisler ve bu hadislerden müctehidlerin çıkardığı hükümler onların inancına tamamen zıttır. Bunlar kendi batıl itikatlarını terk edeceklerine Sahabeye ve müctehidlere ilişerek onlara karşı büyüklük iddiasında bulunurlar ve derler ki: "Onlar da bizim gibi insan. Bu hadisleri nakleden şu şu Sahabeler şöyle şöyledir. Onların sözüne güvenilmez. Bu hadisler uydurmadır. Hem müctehidler de yanılmış ve yanlış ictihadlar yapmışlardır. İşin doğrusu budur."

İşte bu 3. grup, kendi batıl itikatlarını kabul ettirmek için Sahabeye ve müctehidlere ilişerek onları ve sözlerini çürütmeye çalışırlar. Kendi batıl fikirlerini satmak için hak söz sahibi Sahabelere ilişirler, müctehidleri küçümserler.

A- Evet, bence en tehlikelisi bunlar. Çünkü kendilerini İslamî bir yaşayış altında ve hak üzerinde gibi gösteriyorlar. Bu hâl ile insanların ilgi ve teveccühlerini kazanıyorlar, daha sonra da batıl itikatlarını hak suretinde göstermeye çalışıyorlar. İlim olmazsa bu insanlara kanmak ve onların peşinden gitmek ne kadar kolay. İlim, ilim, ilim diyorum!

B- Makamın buraya gelmesi sebebiyle bunları da uyarır ve deriz ki: Ey bedbahtlar! Siz nasıl olur da Allah'ın Resulünün Sahabesine ilişir ve onları küçümsersiniz! Hiç Allah'ın Resulünün Sahabesi hakkındaki hadis-i şeriflerini işitmediniz mi? Yarın mahşer günü o güzide Sahabeler yakanıza yapıştıkları zaman hâliniz nice olacak! Bundan hiç korkmuyor musunuz? Gelin, vakit varken bu yaptığınız hıyanetten vazgeçin ve tövbe edin!

A- Peki Sahabeye ve müctehid âlimlere karşı üstünlük iddiasında bulunan 4. grup kimdir?

B- Sahabeye ve müctehid âlimlere karşı üstünlük iddia edenlerden 4. grup, İbrahim suresinin 3. ayet-i kerimesinde anlatılan gruptur. Bu ayet-i kerime şöyle der: “Onlar o kimselerdir ki, dünya hayatını ahirete tercih ederler, (insanları) Allah’ın yolundan çevirirler ve onun eğrilmesini isterler. İşte bunlar çok büyük bir sapıklık içindedirler.”

İşte bu 4. grup İslam karşıtı mihraklar tarafından tutulmuş insanlardır. Tek vazifeleri Müslümanların arasında fitne yaymak ve Müslümanların itikadını bozmaktır. Bu vazifeye mukabil de kendilerini tutan odaklardan dünya menfaati sağlarlar. Bunlar dinlerini dünya için satarlar. Elbette Rabb’imiz bunlardan da hesap soracak ve aldıkları altın ve gümüşleri eriterek bunların vücutlarını cehennem ateşinde dağlayacaktır.

A- Dinini dünyaya satmak diye buna diyorlar herhâlde. Kişinin imandan nasibi olmayınca böyle oluyor demek ki.

B- Cenab-ı Hakk seni, beni ve Ümmet-i Muhammed’i bu 4 grubun fitnesinden muhafaza etsin!

A- Aaamin! Allah senden razı olsun! Bana çok şey öğrettin ve hidayetime vesile oldun.

A- Bediüzzaman Hazretleri tam ismine layık bir şekilde meseleyi tahlil etmiş. Her kelimesini kabul ediyorum. Bir mesele ancak bu kadar güzel izah edilebilir. Şimdi şu soruyu sormak istiyorum: **En büyük bir evliyanın en küçük bir Sahabenin derecesine yetişemediği söyleniyor.** Bunun sebebi nedir?

B- Peygamberlerden sonra insanların en faziletlisinin Sahabeler olduğu hususunda Ehl-i Sünnet ve-l Cemaat âlimlerinin ittifakı vardır. O Sahabeler ki, Fetih suresinin sonunda Cenab-ı Hakk’ın övgüsüne mazhar olmuşlar; Tevrat, İncil ve Kur’an’ın medih ve senasına nail olmuşlardır. Bu övgülere mazhar olan Sahabelere külli fazilet noktasında yetişilemez. Ancak cüz’i bazı faziletlerde onlara yetişmek ve geçmek mümkündür. Bu bölümde yapacağımız izah Bediüzzaman Said-i Nursi Hazretleriniz 27. Sözü’nün zeylinden iktibas edilmiştir.

Sahabelere yetişilememesinin birinci sebebi şudur: Peygamberimizin (s.a.v.) sohbeti öyle bir iksirdir ki, bir dakika ona mazhar olmak ile alınan feyiz ve hakikat nuru tasavvufta senelerce çalışarak alınan feyizden ve nurdan daha büyüktür. Yani Efendimizin (s.a.v.) bir dakika sohbetinde bulunan bir zat yıllarca seyr-ü sülûk ile ancak kazanılabilen bir makama ve mertebeye bir anda ulaşır. Bu, Allah-u Teâlâ’nın Peygamberimize (s.a.v.) bahsettiği bir ihsandır.

Bunun sebebi şudur: Efendimizin (s.a.v.) sohbetinde bir insibağ ve in’ikas yani boyalanma ve yansıma vardır ki, bunun tesiri hiçbir sohbet, seyr-ü sülûkte ve başka hiçbir şeyde yoktur. Bu peygamberî boyalanma ve yansıma ile eğer Efendimize (s.a.v.) tabi olmuşsa en yüksek bir mertebeye çıkabilir.

Bu hakikati bu zamanda anlamak oldukça kolaydır. Zira Bluetooth teknolojisi ile cep telefonları arasındaki bilgi alış verişi mezkûr hakikate ışık tutmaktadır. Evet, nasıl ki Bluetooth teknolojisi ile boş bir telefon dolu bir telefondan bütün bilgileri alabiliyor ve bir anda doluyor. Aynen bunun gibi, -tabiri caizse- manevi bir Bluetooth ile Peygamberimizin (s.a.v.) kemali ve fazileti sohbeti vasıtasıyla karşısındaki Sahabeye geçmekte ve bir anda o Sahabe en büyük evliyaların ulaşamayacağı makamlara ulaşmaktadır. Hem yine bu sırdandır ki, bir bedevî adam kızını sağ olarak defnedecek derecede bir kalp katılığına sahip iken gelip bir saat Efendimizin sohbetine müşerref olur, daha sonra karıncaya ayağını basamaz derecede bir şefkati kazanırdı. Hem cahil, vahşi bir adam bir gün Peygamberimizin sohbetine mazhar olur; sonra Çin ve Hint gibi memleketlere gider ve o medenî kavimlere muallim ve rehber olurdu. Yani normal şartlarda yıllarca okunarak tahsil edilebilecek bir ilmi Peygamberimizin bir günlük sohbetiyle tahsil eder ve kavmine dönerek onlara muallimlik ederdi.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir: Sahabeden olmayan Celalettin-i Suyuti gibi bir kısım zatlar uyanık iken Peygamberimiz (s.a.v.) ile birçok defa görüşmüştür. Yani Peygamberimiz (s.a.v.) vefatından sonra bu zatlara onlar uyanırken temessül etmiş ve onlarla sohbet etmiştir. Yine birçok kişi rüyasında Peygamberimizi görme şerefine nail olmuştur. Eğer sadece Peygamberimizi görmek ile en yüksek makamlar kazanılıyorsa, Efendimizin kendilerine temessül ettiği evliyalar veya rüyasında Peygamberimizi görenler niçin bu makamlara ulaşamamaktadır?

Bu sorunun cevabı şudur:

Peygamberimizin vefatından sonra nübüvveti (peygamberliği) velayete dönmüştür. Bu sebeple Efendimizin kendilerine temessül etmesiyle onun sohbetine mazhar olan veliler ya da rüyasında Peygamberimizi gören zatlar Sahabeye yetişemezler. Çünkü Sahabelerin sohbeti Efendimizin peygamberlik nuruyladır, yani Efendimiz onlarla nebi olarak sohbet etmiştir. Evliyaların Peygamberimizin vefatından sonra onu görmeleri ise Efendimizin peygamberliği ile değil, velâyeti nuruyla bir sohbettir. Yani Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'ın onlara misafir olması ve onlarla konuşması velâyet-i Ahmediye (s.a.v.) cihetindedir, nübüvvet itibariyle değildir. Peygamberlik makamı velilik makamından ne derece yüksek ise o iki sohbet arasında da o derece fark vardır. Velayet-i Ahmediyenin sohbetine mazhar olanlar Nübüvvet-i Ahmediyenin sohbetine mazhar olanların makamına asla yetişemezler.

Nasıl ki, bir sultanın hizmetkârı sultana tabi olmak ile öyle bir makama çıkar ki, bir şah o makama çıkamaz. Aynen bunun gibi, gönüllerin sultanı olan Peygamberimize tabi olan Sahabeler de onu görmek ve sohbetinde bulunmak ile öyle bir makama çıkmışlar ki, büyük bir veli o makama çıkamıyor ve onlara yetişemiyor.

İkinci sebep: Sahabelere yetişilememesinin bir sebebi de Asr-ı Saadetin bereketidir. Şöyle ki: Cehalet devri karanlığının hâkim olduğu bir asırda birden İslamiyet güneşi doğmuş ve Asr-ı Cehalet yerini Asr-ı Nura ve Asr-ı Saadete bırakmıştır. Vahyin ışığındaki bu büyük inkılap ile hayır ve hak bütün güzelliğiyle, şer ve batıl da bütün çirkinliğiyle ortaya çıkmış ve maddeten hissedilmiştir. Bu asırda şer ve hayır

arasında öyle bir ayrılık, yalan ve doğruluk ortasında öyle bir mesafe açılmıştır ki, araları küfür ve iman kadar belki cennet ve cehennem kadar uzaklaşmıştı.

İşte böyle bir zamanda fitraten yüksek hisler sahibi, güzel ahlâka meftun, izzet ve güzelliğe meyyal olan Sahabeler elbette ihtiyarlarıyla yalan ve şerre ellerini uzatmamış; doğruluğun, hayrın ve hakkın mümessili ve numunesi olan Habibullah'ın (s.a.v.) a'lâ-yı illiyyindeki makamına bakarak bütün kuvvet ve himmetleriyle o tarafa doğru koşmuşlardır. Zaten o tarafa koşmaları onların fitratlarının ve seciyelerinin bir gereğidir.

Asr-ı Saadetin bu özelliğini şöyle izah edebiliriz: Nasıl ki zaman oluyor medeniyet çarşısında ve sosyal hayatın dükkânında bazı şeylerin verdiği müthiş neticelerden ve çirkin eserlerden öldürücü zehir gibi herkes bütün kuvvetiyle ondan nefret edip kaçıyor. Bazı şeylerin ve manevi metaların verdikleri güzel neticeler ve kıymetli eserler ise faydalı bir ilaç ve bir pırlanta gibi herkesin nazar-ı rağbetini kendine çekiyor. Herkes elinden geldiği kadar onları satın almağa çalışır. Öyle de Asr-ı Saadet çarşısında yalan, şer ve küfür gibi maddeler ebedî sıkıntı ve azap gibi neticeleri verdiği için yüksek ahlak ve kemale meftun olan Sahabelerin zehirden kaçır gibi onlardan kaçmaları ve nefret etmeleri delil dahi istemez. Bununla birlikte ebedî saadeti netice veren ve nurani meyveler yetiştiren doğruluğa, hakka ve imana en faydalı bir ilaç, en kıymetli bir elmas gibi bütün kuvvetleriyle ve hissiyat ve latifeleriyle müşteri ve âşık olmaları zaruridir.

Hâlbuki o asırdan sonra gitgide sıdk ve yalan ortasındaki mesafe azala azala ta omuz omuza geldi. Bir dükkânda ikisi beraber satılmaya başladı ve ahlak bozuldu. Siyasi propagandalar yalana fazla revaç verdi. Yalanın müthiş çirkinliği gizlenip doğruluğun parlak güzelliği görünmemeye başladı.

Acaba böyle kirlenmiş bir zamanda kimin haddi var ki, Sahabenin adalet, sıdk, ulviyet ve hakkaniyet hususundaki kuvvetlerine, metanetlerine ve takvalarına yetişebilsin veya onları geçebilsin.

Üçüncü sebep: Zikir ve ibadetten alınan nur ve feyiz cihetiyle Sahabelere yetişilemez. Bu meseleyi Bediüzzaman Hazretleri şöyle izah eder: Bir zaman kalbime geldi, niçin Muhyiddin-i Arabî gibi harika zatlar Sahabelere yetişemiyorlar?

Sonra namaz içinde *لَعَلَّ اِيَّابَرَنَا حُبُّس* dediğimde şu kelimenin manası inkişaf etti. Tam manasıyla değil, fakat bir parça hakikati göründü. Kalben dedim: Keşke bir tek namaza bu kelime gibi muvaffak olsaydım, bir sene ibadetten daha iyi idi. Namazdan sonra anladım ki, o hatıra ve o hâl Sahabelerin ibadetteki derecelerine yetişilemediğine bir irşattır.

Evet, Kuran-ı Hakim'in nuruyla ve vahyin bereketiyle hasıl olan o büyük inkılap içinde zıtlar birbirinden çıkıp ayrılırken; şerler bütün çeşitleriyle, karanlığıyla ve teferruatıyla; hayır ve kemâlât da bütün nurlarıyla ve neticeleriyle karşı karşıya geldiği bir zamanda her zikir ve tesbih bütün manasının tabakalarını turfanda ve taze bir surette ifade ediyordu. Ayrıca insanların bütün hisleri, manevi latifeleri hatta vehim,

hayal ve sır gibi duyguları o büyük inkılapta uyanık ve heyecana gelmiş bir vaziyette, o zikir ve tesbihteki çeşitli manaları kendi zevklerine göre alıyor ve emiyordu.

İşte şu hikmete binaen bütün hissiyatları uyanık ve latifeleri hüşyar olan Sahabeler imani nurları içinde barındıran mübarek kelimeleri ve zikir sözlerini dedikleri vakit kelimenin bütün manasıyla söyler ve bütün latifeleriyle hisselerini alırlardı.

Hâlbuki o infilak ve inkılaptan sonra gitgide duygu ve latifler uykuya daldı, hisler o hakikatler noktasında gaflete düştü, o mübarek kelimeler meyveler gibi gitgide alışkanlık perdesiyle letafetini ve tazeliğini kaybetti. Artık ancak kuvvetli ve tefekkürü bir amelîyatla evvelki hâl hissedilebilir.

İşte bu sırdandır ki, zikir ve ibadet yoluyla kırk dakikada bir Sahabenin kazandığı fazilete ve makama kırk günde hatta kırk senede başkası ancak yetişebilir.

Dördüncü sebep: Amellerin fazileti ve o amel mukabilinde sevap kazanmak cihetiyle Sahabelere yetişilemez. Mesela nasıl ki bir asker -bazı şartlar dâhilinde- mühim ve tehlikeli bir mevkie bir saat nöbet tutsa bir sene ibadet etmiş kadar sevap kazanabilir. Eğer bir kurşunu yese o dakikada şehit olarak öyle bir makam kazanır ki, bir veli kırk senede riyazet ve ibadetle o makamı ancak kazanabilir. Hem bir hastanın hastalığına sabretmek ve şükretmek şartıyla -hastalığının şiddetine göre- bazen bir dakikası bir gün ibadet hükmüne geçer. Hatta bazı hastalıklar neticesinde ölüm ile ahiret şehidi derecesine yükselir.

Aynen bunun gibi, Sahabelerin Allah yolundaki gayretleri, hizmetleri, fedakârlıkları ve hak namına bütün dünyaya harp ilan etmeleri o kadar yüksektir ki, bir dakikasına başkaları bir senede yetişemez. Hatta denilebilir ki, Sahabelerin bütün ömür dakikaları şehit olan neferin dakikası gibidir. Bütün saatleri tehlikeli bir mevkie nöbet tutan fedakâr bir askerın nöbeti gibidir ki, amel az, ücreti çok ve kıymeti yüksektir.

Ayrıca Sahabeler İslamiyet'in tesisinde ve Kur'an'ın neşrinde saff-ı evveli teşkil ediyorlar. Yani İslam ve iman onların eliyle ve onların gayretiyle onlardan sonraki asırlara ulaşmıştır. İlk el onlardır. Bu sebeple bütün ümmetin hasenatından onlara bir hisse çıkar. Zira Kur'an'da, *"Kim güzel bir işe aracı olursa o işten onun bir nasibi vardır."* (Nisa 85) buyrulmuştur. Efendimiz (s.a.v.) ise bu hakikate, *"Bir işe sebep olan onu yapan gibidir."* hadisiyle işaret etmiştir. Bu mealde pek çok ayet ve hadis-i şerif mevcuttur. Madem Sahabeler İslam'ın saff-ı evveli ve ilk elidir ve madem İslam ve iman onların gayret ve hizmetleriyle bizlere kadar ulaşmıştır, elbette ümmetin her bir ferdinin ibadetinden onların bir hissesi vardır. Bu mesele şuna benzer: Bir cami yaptıran içinde namaz kılan kişilerin kazandığı sevaptan hissedar olur. Ya da ilim öğreten bir hoca, öğrencisi o ilim ile amel ettikçe veya o ilmi başkasına öğrettikçe o öğrencinin sevabına ortak olur. Ya da bir kitap yazan o kitabı okuyanlar adedinde sevaplar kazanır. Yani **bir işe sebep olan onu işleyen gibidir.** O hâlde ümmetin hiçbir ferdi Sahabelere sevap cihetiyle yetişemez. Zira bizlerin yaptığımız ameller amel

defterlerimize kaydedilirken aynı anda -gayreti derecesinde- Sahabelerin de amel defterlerine kaydedilmektedir. Dolayısıyla bir kişi bir Sahabeden fazla da ibadet etse ona yetişemez, çünkü yaptığı ibadetin sevabı kendi amel defterine yazılırken aynı anda o sahabenin de amel defterine kaydedilmektedir.

Ayrıca her mümin kıldığı namazda, *يَا كَعْبُ وَدِّمَّ حُمَّ أَنْ دِيَّيَسَ يَلَّعَ لَّصَّ مَّ هَلَّ لَّ* رَبِّهِ بِأَحْصَاءِ وَهَلَّ أَلَّ
“Ey Allahım! Efendimiz Muhammed’e (s.a.v.) ve âline ve sahabelerine salât eyle.” demekle Sahabe-i Kiram Hazretlerine dua ediyor, namazda onları zikrediyor ve onların mertebesinin yükselmesini Cenab-ı Hakk’tan niyaz ediyor. Elbette böyle 14 asır boyunca her gün beş vakit namazda yüz binlerce müminin duasına mazhar olan bir kabile-i nuraniyeye yetişmek mümkün değildir ve yetişilemez.

Hem nasıl ki, bir ağacın kökündeki küçük bir meziyet ağacın dallarında büyük bir suret alır, büyük bir daldan daha büyük olur. Aynen bunun gibi, Sahabeler İslamiyet ağacının köklerinden ve esaslarından oldukları için İslamiyet ağacının dallarında büyük bir suret alır, büyük bir daldan daha büyük olur. Az amelleri çoktur, küçük hizmetleri büyüktür. Onlara yetişmek için ancak hakiki bir Sahabe olmak lâzım gelir.

Hatta Peygamberimiz (s.a.v.) ile beraber olmak ve onunla cihada katılmak öyle bir şeref ve öyle bir makamdır ki, melekler dahi bu şereften ve makamdan nasiplerini almışlardır. Şöyle ki:

Rifaa İbnu Rafi’ ez-Züraki Hazretleri şöyle naklediyor: Cebrail (a.s.) Efendimize (s.a.v.) gelerek şöyle dedi:

-İçinizdeki Bedir hhlini ne addediyorsunuz?

Efendimiz (s.a.v.):

-Müslümanların en faziletlieleridir, buyurdu.

Bunun üzerine Cebrail (a.s.):

-Biz de Bedir’e katılan melekleri en faziletlielerimiz biliyoruz, dedi.

Acaba Bedir Savaşı’na katılan melekler dahi Bedir’e iştirak etmeleri sebebiyle böyle büyük bir şerefe nail olup diğer meleklerle faziletçe üstün gelirse hiç mümkün müdür ki, Bedir ehline, Uhud ashabına ve diğer Sahabelere yetişilsin ve onlar geçilsin!

Beşinci sebep: İctihad yapmada ve Kur’an ve sünnetten hüküm çıkarmada yani Cenab-ı Hakk’ın emir ve yasaklarını kelimadan anlamak hususunda Sahabelere yetişilemez. Bu bahsi daha önce izah ettiğimizden bu makamda sadece kısa bir işaret ile iktifa ediyoruz:

O zamandaki o büyük inkılap Allah’ın razı olduğu şeyleri ve ilahî hükümleri anlamak üzerine dönüyordu. Bundan başka hiçbir şey akılları ve kalpleri meşgul etmiyordu. Bütün zihinler Kur’an ve sünnetin hükümlerini anlamaya müteveccih idi. Bütün kalpler, “Rabb’imizin bizden istediği nedir?” diye merak ederdi. Zamanın durumu bu hâli ders verecek ve hissettirecek bir tarzda cereyan ediyordu. Bütün konuşmalar ve sohbetler bu manalar üzerine vuku buluyordu. Her şey, her hâl, bütün muhavereler, konuşmalar, sohbetler ve hikâyeler bu manaları ders verecek

bir tarzda cereyan ettiğinden her şey onlara bir muallim oluyor ve bu sayede ictihad kabiliyetleri kendiliğinden kemale ulaşip fikirleri nurlanıyordu. Âdeta ictihad ve hüküm çıkarmadaki yetenekleri kibrit gibi olup bir çakmakla yanıyordu.

Bu asırda ise bir Sahabenin bir günde veya bir ayda kazandığı ictihad mertebesini o sahabenin zekâ derecesinde ve kabiliyetinde olan başka bir adam on senede, belki yüz senede kazanamaz. Çünkü şimdi ebedî saadete bedel dünya saadeti medar-ı nazardır. Beşerin dikkati başka maksatlara müteveccihdir. Tevekkülsüzlük içindeki geçim derdi ruhu sersem ediyor. Felsefi akımlar ve maddecilik akla körlük veriyor. Ve bunlar neticesinde beşerin toplum hayatı o şahsın zihnine ve kabiliyetine ictihad hususunda bir kuvvet vermediği gibi dağınıklık veriyor ve şaşırıyor. Ona muallim değil, zihnini körelten bir unsur oluyor. Bu sebeple de Sahabenin on senede kazandığını öteki yüz senede kazanamıyor.

Altıncı sebep: Sahabelerin kurbiyet-i İlahiye noktasındaki makamlarına velayet ayağıyla yetişilemez. Son derece ince olan bu meselenin izahına geçmeden önce “Akrebîyet” ve “Kurbîyet” kelimelerinin manalarını öğrenmemiz gerekiyor.

Akrebîyet: Cenab-ı Hakk'ın insana olan yakınlığıdır.

Kurbîyet ise: Bir şeye kendi gayretiyle yakınlaşmaktır.

Mesela güneş bize çok yakındır. Işığı ile başımızı okşar ve göz bebeğimizde parlar. Biz ise güneşe çok uzağız. Aramızda 150.000.000 km var. Şimdi güneşin yakınlığını kazanmak iki cihetle olur:

Birincisi: Akrebîyettir. Yani güneşin bize yakınlığı cihetiyle ona yakın olmaktır.

İkincisi: Kurbîyettir. Yani güneşin bize olan uzaklığı sebebiyle bizim ona yaklaşmamızdır. Bu cihetten güneşe yakın olabilmek için çok mertebeleri aşmak ve semada çok uzun bir seyahat yapmak gerekir ki, güneşe yakınlık kazanılabilsin.

Aynen bunun gibi, Cenab-ı Hakk'ın da bize karşı iki ciheti vardır: Birinci cihetle Cenab-ı Hakk bize yakındır, hem de her şeyden daha fazla yakındır. İsim ve sıfatlarının tecellisi ile bizleri ihata etmiştir. İkinci cihetle ise biz O'ndan nihayetsiz uzağız.

Allah'ın yakınlığını kazanmak ise iki suretle olur:

Birisi: Akrebîyetin inkişafıdır, yani Allah'ın bize yakınlığı cihetiyledir.

İkincisi: Kurbîyet cihetiyledir, yani bizim uzaklığımız noktasında mertebeleri geçerek bir derece yakınlığa müşerref olmaktır.

Peygamberimizin hakiki varisleri olan Sahabeler Efendimizin (s.a.v.) sohbetine mazhar olmak cihetiyle birinci surete mazhardırlar. Onların Cenab-ı Hakk'a olan yakınlığı akrebîyet cihetiyle, yani Allah-u Teâlâ'nın yakınlığına mazhar olmak cihetiyledir. Diğer velilerin yakınlığı ise kurbîyet cihetiyle olup mertebeleri katederek bir derece İlahî yakınlığa mazhar olmaktır ki, genellikle velayetin seyr-ü sülûkü ve nefsi ve afaki tefekkürler ile cereyan ediyor.

Sahabelerin mazhar olduğu birinci suret vehbidir, yani Allah vergisidir. Çalışarak ele geçen bir şey değildir. Rahmanî bir cezbedir ve mahbubiyet makamıdır. Burada yol

kısadır, fakat çok yüksek ve metindir; çok halistir ve gölgesizdir.

Evliyaların yolu olan ikinci yol ise vehbi değil, kesbidir. Yani çalışarak ve zahmet çekerek ele geçer. Uzunudur ve gölgelidir. Acayip harikaları, keramet ve keşifleri çok ise de kıymetçe evvelkisine yetişemez.

Bu iki yolun farkını şu misalle anlayabiliriz:

Mesela dünkü güne bugün yetişmek için iki yol vardır:

Birincisi: Zamanın cereyanına tabi olmayarak kudsi bir kuvvet ile zamanın üstüne çıkıp dünü bugün gibi hazır görmektir.

İkincisi: Bir sene ileri gidip dönüp dolaşıp düne gelmektir, fakat yine dünü elde tutamaz; onu bırakıp gider.

Aynen bunun gibi, zahirden hakikate geçmek de iki suretledir:

Birincisi: Doğrudan doğruya hakikatin cezbesine kapılıp tarikat berzahına girmeden hakikatin kendisine ulaşmaktır. İşte bu yol sahabelerin yoludur.

İkincisi: Çok mertebelerden seyr-ü sülûk suretiyle geçmektir. Bu yol ise velilerin yolu olup birinci yola kıyasla mertebesi çok düşüktür.

Bu ince hakikatin daha geniş izahını ilgili kitaplara havale ediyor ve bu uzun meseleyi burada kısa kesiyoruz.

A- Sahabelere yetişilemeyeceğini bu izahlardan sonra kabul ettim. Ama aklıma şu soru geliyor: Bazı hadis-i şeriflerde bid'atların revacı zamanında ehli iman ve takvadan bir kısım zatların Sahabe derecesinde veya daha faziletli olduğu rivayet ediliyor. Eğer Sahabelere yetişilemiyorsa bu hadislerin manası nedir?

B- Peygamberlerden sonra insanların en faziletlilerinin Sahabeler olduğu hususunda Ehli Sünnet ve-l Cemaat âlimlerinin icmaı ve ittifakı vardır. Hadislerde zikredilen ve Sahabeyi geçeceği belirtilen şahıslar sadece cüzi bazı faziletlerde Sahabeyi geçebilmekte, külli faziletlerde ise Sahabeye yetişememektedirler. Bu hususu âlimler şu kaideyle izah etmişlerdir: *“Cüzi bir fazilette ve hususi bir kemalde mercûh râcihe tereccüh edebilir.”*

Bu kaidenin izahı şudur:

Tereccüh: Üstün gelmek demektir.

Râcih: Kıymet ve faziletçe üstün olan demektir.

Mercûh ise: Kıymet ve faziletçe daha aşağıda olan demektir.

Başka bir ifadeyle râcih birinci olan, mercûh ise ikinci olan demektir.

Ancak bazı cüzi faziletlerde ve hususi kemallerde mercûh râcihi geçebilmekte yani ikinci olan birinciden üstün olabilmektedir. Bu kaideyi şu iki misalle anlayabiliriz:

1. Misal: Olimpiyatlara katılan sporcular birçok branşlarda yarışmakta ve bu branşların toplamında aldıkları puanlara göre dereceye girmektedirler. Yani birinci olmak için bütün branşlarda rakiplerini geçmeleri gerekmekte, toplam puanlarının

üstte olması yetmektedir. Dolayısıyla bazen ikinci olan bir sporcu bir veya daha fazla branşta birinci olan sporcuyu geçmiş olabilir, ama puanların toplamında ondan geride kalmaktadır. İşte bu durum mercûhun (ikinci olanın) bazı branşlarda râcihe (birinci olana) üstün gelmesi demektir. Ancak unutulmamalıdır ki, bu üstünlük sadece belli branşlarda olup genelde ve toplamda değildir.

Aynen bunun gibi, bid'atların istilasını zamanında yaşayan bir kısım takva sahibi zatlar da Sahabeleri bazı cüzi faziletlerde geçebilir. Mesela aradaki yarışın takva, zühd, hizmet, İslam için fedakârlık, cesaret, infak, ibadet gibi birçok sıfatta yapıldığını düşünelim. Bunlar gibi daha birçok sıfatta herkes sahip olduğu dereceye göre bir puan alsın. İşte bu durumda Sahabelerin toplamda aldığı puana peygamberlerden başkası yetişemez. Sadece bazı şahıslar bazı faziletlerde Sahabeyi geçebilirler. Mesela Sahabeden daha fazla infak etmiş ya da takvası daha çok olabilir. İşte bu durum mercûhun râcihe yani ikinci olanın birinci olana üstün gelmesidir. Ama bu üstün geliş sadece bazı sıfatlarda ve cüzi hâllerde olup genel toplamda bir üstünlük değildir.

İşte hadis-i şeriflerde Sahabelere yetişeceği ve onları geçeceği bildirilen zatlar ile kastedilen mana sadece bazı cüzi faziletlerde ve hususi kemallerde onlara yetişebileceğinin beyanıdır. Yoksa külli faziletlerde Sahabeler en üstedir ve kimse onlara yetişemez.

2.Misal: Bir tarih öğretmenin öğrencisine Kosova Savaşı'yla ilgili bir tez hazırlamasını emrettiğini farz edelim. Öğrenci çalışır, uğraşır ve kaynakları inceleyerek tezini hazırlar. Bu tezinde öğretmenin hiç bilmediği bilgileri nakleder.

Genel bakışta tarih bilgisi konusunda öğretmen râcih, öğrenci ise mercûhdur. Yani tarihi bilmekte öğretmen birinci, öğrenci ise ikincidir. Ama Kosova Savaşı'nı bilmede öğrenci öğretmenin geçmiş, yani mercûh râcihe üstün gelmiş ve ikinci olan bu konuda birinci olmuştur.

Aynen bunun gibi, Sahabeler de bütün kemal sıfatlarda evliyaların öğretmeni ve onların hocası hükmündedir. Öğrenciler hükmünde olan veliler sadece bazı cüzi faziletlerde Sahabeleri geçebilmekte, genel toplamda ise hocaları hükmündeki Sahabelere yetişememektedirler.

İşte hadis-i şeriflerle bildirilen üstünlük budur. Mercûhun bazı faziletlerde ve hususi kemallerde râcihe üstün gelmesi...

A- Bu meseleyi de çok iyi anladım. Hakikatler misallerle anlatılınca anlamak daha kolay oluyor. Sana son bir soru daha soracağım. Şunu merak ediyorum: **Başka bir mezhebi taklit etmek caiz midir?**

B- Taklit: Bir mesele hakkında bir müctehidin ictihadına göre amel etmektir. Bir kimse akıl baliğ olduğunda dört mezhepten birisini taklit etmek hususunda serbesttir. Sonra istediği zaman da muvakkaten veya sürekli olarak başka bir mezhebe geçebilir.

Ancak genelde kişi hangi beldede dünyaya gelmişse beldesinde hâkim olan mezhebi taklit etmekte ve bu mezhebe göre hayatını şekillendirmektedir. Taklidin beş şartı vardır. Bunlar şunlardır:

1- Bir meselede bir mezhebi taklit edebilmek için o meselede o mezhebin bütün şart ve vaciplerini bilmek gerekir. Mesela Hanefi olan birisi abdest hususunda Şafi mezhebini taklit edecekse abdestin şart ve vaciplerini Şafi mezhebine göre bilmesi ve onlara riayet etmesi gerekmektedir.

2- Taklit etmek vukuundan sonra olmamalıdır. Mesela eli kanadığı için abdesti bozulan bir Hanefi elinin kanadığını unutarak namazını kılsa ve namazdan sonra elinin kanadığını ve abdestinin bozulduğunu hatırlasa, “Nasıl olsa Şafi mezhebinde kan abdesti bozmaz, namazım tamamdır.” diyemez. Ama eğer, elinin kanadığını namazdan sonra fark etse bu durumda Şafi mezhebini takliden namazını iade etmez.

Bu iki hüküm arasındaki farkın sebebi şudur: Birinci vaziyetinde elinin kanadığını ve abdestinin bozulduğunu namazdan önce biliyor ve sonra bunu unutarak abdest almadan namazını kıyor. Burada kusur kendisine aittir. Abdestinin bozulduğuna vâkıf olduğunda abdest alabilecek iken bunu tehir etmiş ve abdestsiz olduğunu unutmuştur. Kusurunun cezası olarak da namazını iade eder. Ama ikinci hâlde kusuru yoktur, zira namazdan önce elinin kanadığına vakıf değildir ki tekrar abdest alma ihtiyacını hissetsin. İşte kusuru olmadığı için de namazdan sonra Şafi mezhebinin hükmüyle amel etmesi caiz görülmüştür.

Demek bir kimse bir ibadeti tamamladıktan sonra kendi mezhebine göre bu ibadetin olmadığını farkına varsa bakılır, eğer kendi kusuru ve unutkanlığı sebebi ile ibadeti bozulmuşsa bu ameli iade eder; başka bir mezhebi taklit edemez. Eğer kusuru olmayarak iradesi dışında bozulmuş ve bozulduğunun farkına ibadeti tamamladıktan sonra varmışsa ve amel bu hâliyle başka mezhebe göre sahih ise bu ameli iade etmez.

3- Keyfi olarak ve kolayına geldiği için değil, meşru bir sebepten dolayı taklit etmesi gerekir. Yoksa sadece kolayına geleni seçmek ve mezheplerin kolay hükümlerini cemetmek caiz olmayıp şer’an yasaktır.

4- İmam-ı Âzam ve İmam Şafi gibi bir müctehid-i mutlakı ya da İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed gibi bir müctehid-i fi-l mezhebi ya da İmam Nevevi ve İmam Serahsi gibi bir müctehid-i fi-l mesâili taklit etmelidir. Bu makamlarda olmayana taklit etmek caiz değildir. Bu mertebeler daha önce “Fıkıh âlimlerinin dereceleri” bahsinde izah edildiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz.

5- Telfik etmemek yani mezheplerin zıt hükümlerini bir meselede toplayarak amel etmemesi gerekir. Mesela Hanefi mezhebinde akıllı olup büluğa eren bir kadının nikâhı için velisinin izni ve rızası şart değildir. Diğer mezheplerde ise bu şarttır. Maliki mezhebinde de nikâh akdi esnasında şahitlerin hazır bulunması şart değildir. Akitten sonra ilan etmek yeterlidir. Ama diğer mezheplerde şahitlerin hazır bulunması şarttır. Yine Şafi mezhebinde mehri dile getirmek şart olmayıp Maliki mezhebinden şarttır. Şimdi bir kimse nikâh hususunda bu üç mezhebi birleştirip telfik etse yani Hanefi mezhebine göre velinin izni olmaksızın, Maliki mezhebine göre şahitsiz ve Şafi

mezhebine göre de mehirsiz olarak nikâh kıysa bu nikâh geçerli değildir. Çünkü böyle bir nikâh ne Hanefi'ye, ne Şafi'ye ve ne de Maliki'ye göre sahih değildir.

Eğer taklit takva cihetiyle olursa bu caizdir. Mesela abdestte niyet etmek Hanefilere göre vacip değil, diğer üç mezhebe göre ise vaciptir. Hanefi birisi diğer üç mezhebe muhalefet etmemek için abdeste niyet ile başlarsa bu güzeldir. Veya Hanefi mezhebine göre kadına dokunanın abdesti bozulmaz, Şafi mezhebine göre ise bozulur. Bir Hanefi Şafi mezhebine de riayet etmek için kadına dokunduğunda abdestini tazelerse bu güzeldir ve takvadır.

Netice olarak şöyle diyebiliriz: Bir mezhepten diğerine geçiş kişinin muhtaç olduğu bir meselede o mezhebi taklit etmek suretiyle olursa bunda beis yoktur ve caizdir. Hac ve umre yapan Şafilerin abdestte Hanefileri taklit etmesi gibi... Çünkü tavaf ve say vazifelerinin abdestli yapılması gerekir. Şafi mezhebinde ise kadına dokunmak ile abdest bozulur. O kalabalıkta farkında olmadan kadına dokunmak mümkün hatta kaçınılmazdır. Her dokunuşta abdest almanın zahmetinden dolayı Şafiler bu ibadeti yaparken Hanefileri taklit edebilirler.

Eğer taklit etmek mezheplerin kolay taraflarını araştırmak ve ihtiyaç yokken sırf kendi nefsinin tatmini için işine gelenleri yapmak şeklinde olursa bu caiz değildir. Çünkü bu bizi kabul edilmeyen telfike ve "mürekkep icma" ile caiz olmayan sonuçlara götürür.

Müctehid âlimler doktorlara benzemektedir. Nasıl ki hasta olduğumuzda bir doktora gidiyor, onun tedavisini uyguluyor ve aynı anda iki üç farklı doktorun tedavisini uygulamak mümkün olmuyorsa; maddi ve manevi hastalıklarımızın ilaçlarını Kur'an ve sünnet eczanesinden bizlere sunan müctehid imamları da taklit ederken birini kendimize rehber yapmalı ve ihtiyaç yokken başka bir müctehidin kapısını çalmamalıyız.

A- Bu sorunun da cevabını iki kere iki dört eder netliğinde aldım. Zaten bütün meseleleri bu netlikte izah ettiniz. Ne diyeyim, sizi bana arkadaş yapan Allah'a hamd olsun!

B- Her nimetin yegâne sahibi Allah'tır. Bütün kemal ve cemal ona aittir. Dolayısıyla sana ulaşan hidayet nimeti de doğrudan O'nun hazinesinden çıkmaktadır. Bize sadece dua et, minnet ve şükür Allah'adır. Sana son olarak mezhep imamları hakkında yaptığımız bir derlemeyi sunuyorum. Cenab-ı Hakk bize o büyük zatların hayatlarından hisse almayı ve onlara benzemeyi nasip etsin!

MEZHEP İMAMLARI

Şu unutulmamalıdır ki, bu büyük allameleri üç beş sayfada ifade etmek mümkün değildir. Hatta değil üç beş sayfada üç beş ciltte bile onları anlatmak imkânsızdır. Bir denizi bir bardak suya ne kadar sığdırabilirseniz ya da semanın o

koca güneşini kırık bir aynada ne kadar gösterebilirseniz, üç beş sayfada da bu büyük şahsiyetleri o kadar anlatabilirsiniz!

Evet, bu imamlar bahr-i ummandır. Bizim üç beş sayfalık bardağımıza sığmazlar. Hem onlar şems-i hakikattir. Kırık bir aynaya benzeyen bozuk ifademizle gösterilemezler. Yapmayı arzuladığımız tek şey bu zatların hayatlarından birkaç kesit de olsa sizlerle paylaşmaktır. Zira mezhepler hakkında bir eser hazırlayıp bu imamlardan bahsetmemeyi onlara karşı hürmetsizlik telakki ediyor ve onlar hakkında yazılan bu bahisler sebebiyle onların şefaatlerine mazhar olmayı ümit ediyoruz.

Mezhep imamlarının hayatları hakkında telif edilmiş birçok eser vardır. Her asrın âlimleri bu büyük zatların hayatlarını incelemiş ve onların hayatlarını anlatan eserleri kaleme almışlardır. Bizler bu emsalsiz zatların hayatlarını o kıymetli eserlere havale ediyor ve burada kısa bir işaret ile iktifa ediyoruz.

İMAM-I AZAM EBÛ HANİFE

İmam-ı Âzam Efendimizin Asıl adı Numan b. Sabit'tir. Hicri 80, miladi 699 senesinde Kûfe'de doğup hicri 150 senesinde Bağdat'ta şehit edilmiştir. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş ve Arapçanın o zaman tasnif edilmekte olan sarf, nahv, şiir ve edebiyatını öğrenmiştir. Gençliğinin ilk yıllarında Ashab-ı Kiram'dan Enes bin Malik, Abdullah bin Ebi Evfa, Vasile bin Eska, Sehl bin Saide ve Ebu't-Tufeyl Amir bin Vasile ile görüşmüş ve bunlardan hadis dinlemiştir.

İmam-ı Âzam Ebû Hanife Kûfe şehri camisinde ders verirken bin talebesi her dersinde hazır bulunurdu. Bunlardan kırk tanesi müctehid idi. Bir meseleye cevap bulunca bunu talebelerine bildirirdi. Birlikte incelerler; Kur'an-ı Kerim'e, hadis-i şerife ve Ashab-ı Kiram'ın sözlerine uygun olduğunda söz birliği olursa sevincinden, "Elhamdülillah, vallahu ekber!" derdi. Derste bulunanların hepsi de, böyle söylerdi. Bundan sonra "bunu yazınız" buyururdu.

İmam-ı Âzam Hazretlerinin ders halkasında çözülen fiili ve nazari fıkhi meselelerin sayısı beş yüz bini aşmıştır. Her bir mesele bir sahife tutsa beş yüz bin sahife eder. Bunun içinde bir sahife tutmayan az çıkar, iki üç sahife tutanlar ise çoktur.

Acaba şimdi ki mezhepsizlere değil beş yüz bin meseleye fetva ver, sadece beş yüz bin mevzuyu açıklamada, "Mevzuyu say, yaz ve ezberle." desek saymalarına, yazmalarına ve ezberlemelerine imkân var mıdır? Hatta beş yüz bin sahifeyi okumaları mümkün müdür?

Hâlbuki İmam-ı Âzam Hazretlerinin ictihad yaptığı meseleler içinde fıkıh ilminin anlaşılmasına yarayan sarf, nahiv ve fen ilimlerine ait öyle ince meseleler vardır ki, onların meydana çıkarılması ve çözümlenmesinde Arap dilinin ve cebir ilminin mütehasısları dahi âciz kalmışlar; İmam-ı Âzam karşısında hayranlıklarını ifade etmişlerdir. Çözülen bu fıkhi meseleler cinslerine göre kısımlara, kısımlar da çeşitlerine göre bab ve fasıllara ayrılmıştır. Başta taharet bahsiyle ibadetler, münâkehat (nikâhla ilgili bahisler), muamelat, hudud (had cezaları), ukûbat (kısas ve şahsi cezalar), sulh, cihad, devletler hukuku ve ferâiz (miras hukuku) olmak üzere sıralanarak fıkıh

düzenlenmiştir. Böylece İmam-ı Âzam fıkıh ilmini ilk defa kollara ayırıp her branşın bilgilerini ayrı ayrı toplamış, usuller koymuş, feraiz (farzlar) ve şurut (şartlar) kitapları yazmıştır.

İmam-ı Âzam Hazretlerini bazı başlıklar altında az da olsa şöyle tanıyabiliriz:

İmam-ı Âzam Hazretleri hakkında hadis-i şerifler

“Ümmetimden Ebû Hanife adında biri gelecektir. Bu, kıyamet günü ümmetimin ışığı olacaktır.” (*Mevdû’at-ül-ulûm, Dürr-ül muhtâr*)

“Numan bin Sabit adında ve Ebû Hanife denilen biri gelecek. Allah-u Teâlâ’nın dinini ve benim sünnetimi ihya edecektir.” (*Mevdû’at-ül-ulûm, Dürr-ül muhtâr*)

“Her asırda ümmetimden yükselenler olacaktır. Ebû Hanife, zamanının en yükseğidir.” (*Mevdû’at-ül-ulûm, Dürr-ül muhtâr*)

“Ümmetimden, Ebû Hanife adında biri gelecektir. İki küreği arasında ben vardır. Allah-u Teâlâ dinini onun eli ile canlandırır.”

“Âdem (a.s.) benimle övündüğü gibi, ben de ümmetimden ismi Numan ve künyesi Ebû Hanife olan biri ile övünürüm. O, ümmetimin ışığıdır.” (*Dürr-ül muhtâr*)

“Peygamberler benimle övünürler, ben de Ebû Hanife ile övünüyorum. Onu seven, beni sevmiş olur. Ona düşmanlık eden de bana düşmanlık etmiş olur.”

Bu hadis-i şerifler, büyük âlim **Ebülleys-i Semerkandi** Hazretlerinin “Mukaddime” kitabında ve bunun şerhi “Tekaddüme” kitabında yazılmıştır. **Gaznevi**’nin “Mukaddime” adındaki fıkıh kitabının önsözünde de İmam-ı Âzam’ı öven hadis-i şerifler yazılıdır.

İbn-i Hacer-i Mekkî Hazretlerinin “Hayrât-ül-Hisân” kitabında da şu hadis-i şerifi nakledilmektedir:

“Dünyanın ziyneti yüz elli senesinde kaldırılır.”

Hicretin 562. senesinde vefat eden büyük fıkıh âlimi **Şems-ül-eimme Abdülgaffar Kerderi** Hazretleri bu hadis hakkında şöyle der: “*Bu hadis-i şerifin İmam-ı Âzam Ebû Hanife’yi bildirdiği açıktır. Çünkü yüz elli yılında vefat etmiştir.*”

Yine bir başka hadis-i şerifte şöyle buyrulmuştur: “İman zühre yıldızına da gitse, Farisoğullarından biri onu alıp getirir.” (*Buhari ve Müslim*)

Şafi mezhebi âlimlerinden **İmam-ı Süyûti** der ki: “*Bu hadisin İmam-ı Âzam’ı gösterdiği söz birliği ile bildirilmiştir.*”

İmam-ı Âzam Hazretlerinin edebi

İmam-ı Âzam Hazretleri son derece edep sahibi bir şahsiyet idi. Âdeta edebin zirvesindeydi. Az söyler ve çok düşünürdü. “*Ömrümde bir kere güldüm. Ona da pişmanım.*” demiştir. Edebinden dolayı hocası Hammad Hazretlerinin evi tarafına bir defa dahi ayaklarını uzatmamıştır. Hâlbuki kendi evi ile hocasının evi arasında tam yedi

sokak vardı.

Âlimler onun edebi hakkında şöyle derler:

Hasan b. İsmail, babasından şunları rivayet etmektedir: *“Bir gün Harun Reşid’in yanında otuyordum ki, o esnada yanımıza Ebu Ebû Yusuf girdi. Harun ona dedi ki: ‘Ebu Hanife’nin özelliklerinden bize bahset.’ Ebu Ebû Yusuf, ‘Allah’a yemin olsun ki, haramlardan kaçınmada çok titizdi. Dünyaya önem veren insanlarla oturup kalkmazdı. Çoğu zaman susmayı tercih ederdi. Devamlı tefekkür ederdi. Ağzından malayani laflar çıkmaz, boş konuşmazdı. Soru sorulduğunda cevabı biliyorsa o anda verirdi. Ey müminlerin emiri! Ben onu hep kendini ve dinini koruyan, insanlar yerine kendi nefsinin tezkiyesiyle meşgul olan biri olarak bildim. Herkes hakkında hayırdan başka bir şey konuşmazdı.’ Harun Reşid, ‘Bu, salihlerin ahlakıdır.’ diye karşılık verdi.”*

İmam-ı Rabbani Hazretleri buyurur ki: *“İmam-ı Âzam abdestin edeplerinden bir edebi terk ettiği için kırk senelik namazını kaza etmiştir.”*

İmam-ı Âzam Hazretlerinin takvası

İmam- Âzam Hazretleri takvada da emsalsizdir. Ortaklarından birinin çok miktarda bir malı İslamiyet’e uygun olmayarak sattığını anlayınca o maldan kazanılan doksan bin akçenin tamamını fakirlere dağıtıp on parasını dahi kabul etmemiştir.

Herhâlde Hazretin hayatındaki şu kesit onun takvasını anlamakta bizlere yardımcı olacaktır: Kûfe şehrinin köylerini haydutlar basıp koyunları kaçırmışlardı. Bu çalınan koyunlar şehirde kesilip halka satılabilir düşüncesi ile o günden beri tam yedi sene kesilmiş koyun eti alıp yemedi. Çünkü bir koyunun en çok yedi yıl yaşayacağını öğrenmişti. İşte haramdan bu derece korkar ve her hareketinde takvayı böyle gözetirdi.

Hazretin takvası hakkında büyükler şöyle demiştir:

İmam Abdullah b. el-Mübarek, İmam-ı Âzam Hazretlerin takvasını şöyle anlatır: *“Ebu Hanife’den daha çok Allah’tan korkan birisini görmedim.”*

Abdurrezzak b. Hemmam: *“Ebu Hanife’ye her rastladığımda gözlerinde ve yanaklarında ağlama izlerini görürdüm.”*

Hafs b. Abdurrahman: *“Ben, takva sahibi, zahit, fakih ve âlimlerden çeşitli insanlarla birlikte oldum. Ama İmam-ı Âzam gibi bütün özellikleri kendisinde toplayan hiç kimseyi görmedim.”*

Ahmed b. Hanbel: *“O, âlim, zahit ve takva ehlidir. Hiç kimsenin sahip olamayacağı maddi imkânlarına karşılık yine de ahiret yurdunu tercih edenlerdendir.”*

İmam Kuşeyri, risalesinin takva bahsinde şunları söyler: *“Ebu Hanife alacaklısının ağacının gölgesinde oturmaz ve şöyle derdi: ‘Her verilen borç beraberinde bir menfaat getiriyorsa o faizdir.’”*

Hafas: *“Otuz sene Ebu Hanife’nin sohbetinde bulundum. Aleni yapmadığı bir şeyi gizli de yaptığını görmedim. Şüphelendiği bir şey malının hepsi bile yanında*

saklamaz, elinden çıkarırdı.”

İmam-ı Âzam Hazretlerinin hafızası

İmam-ı Âzam Hazretleri eşsiz bir hafızaya sahipti. Okuduğunu ve işittiğini asla unutmazdı. Onun bu özelliğini Yezid bin Harun şöyle dile getirir:

“Ebu Hanife muttaki, temiz, zahit, verâ sahibi, doğru sözlü ve devrinde en güçlü hafızaya sahip olan âlim idi.”

“Bin âlimden ders aldım. Bunların arasında Ebû Hanife gibi verâ sahibi olanını ve akli onun akli kadar çok olanını görmedim.”

İmam-ı Âzam Hazretlerinin ibadeti

İmam-ı Âzam Hazretleri her gün sabah namazını camide kılar ve öğleye kadar sorulara cevap verirdi. Öğle namazından sonra yatsıya kadar talebeye ilim öğretirdi. Yatsıdan sonra evine gelip biraz dinlenir ve sonra tekrar camiye giderek sabah namazına kadar ibadet ederdi. Her gün ve her gece birer kere Kur’an-ı Kerim’i hatmederdi.

İmam-ı Âzam’ın takvası o kadar çoktu ki, otuz yıl her gün oruç tuttu. Çok kere bir rekâta veya iki rekâta bütün Kur’an-ı Kerim’i okurdu. Bazen de yalnız bir azap veya rahmet ayetini namazda veya namaz dışında tekrar tekrar okuyup hıçkırma hıçkırma ağlar ve sızlardı. İşitenler hâline acırdı. Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ümmeti içinde bir rekât namazda bütün Kur’an-ı Kerim’i hatmetmek yalnız Osman ibn-i Affan, Temim-i Dar-i, Sa’d bin Cübeyr ve İmam-ı Âzam Ebû Hanife’ye nasip olmuştur. Sadece vefat ettiği yerde yedi bin kere Kur’an’ı hatmetmiştir.

Bazı din konularında talebeleri ile münazara ve konuşma yapardı. Bir gece yatsı namazını cemaatle kılıp çıkarken bir ayağı kapının dışında bir ayağı mescitte iken bir konu üzerine talebesi Züfer ile sabah ezanına kadar konuşup ikinci ayağını dışarı çıkarmadan sabah namazını kılmak için tekrar mescide girmiştir.

İmam-ı Âzam Hazretleri kırk sene yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı. Elli dört defa hac yaptı. Son haccında Kâbe-i Muazzama içine girip burada iki rekât namaz kıldı. Namazda bütün Kur’an-ı Kerim’i okudu. Sonra ağlayarak, “Ya Rabbi, sana layık ibadet yapamadım! Fakat senin akıl ile anlayışlamayacağını iyi anladım. Hizmetimdeki kusurumu bu anlayışına bağışla.” diye dua etti. O anda bir ses işitildi ki:

– Ey Ebû Hanife, sen beni iyi tanıydın ve bana güzel hizmet ettin!

Âlimler İmam-ı Âzam’ın ibadetteki gayretini şöyle anlatırlar:

Hasan b. Muhammed: *“Ebu Hanife’ye bakan kişi ibadete olan düşkünlüğünden, zayıflayan vücudu ve sararan yüzünden ötürü ona acırdı.”*

İmam Şa’rani *“et-Tabakatü’l-Kübra” isimli kitabında İmam-ı Âzam’a da yer*

verir ve onun insanların en abidi olduğundan bahseder. Namaz kılarken çok ayakta kaldığından dolayı ona “direk (veted)” adı verildiğini, yatsı namazının abdestiyle kırk sene sabah namazını kıldığını, her rekâta Kur’an-ı hatmettiğini, namazda ağlama sesinin duyulduğunu hatta komşularının iniltilerinden dolayı ona acıdığını ve Kur’an-ı Kerim’i vefat ettiği yerde yedi bin defa hatmettiğini anlatır.

İmam-ı Münavi: “İmam-ı Âzam zahitlerin en abidi, kulların en zahidi idi. Bütün geceyi namazla, ağlamayla, yakarmayla ve duayla ihya ederdi.”

İmam İbni Abidin Durrü'l-Muhtar'ın haşiyesinde şöyle der: “O, tasavvuf meydanın kahramanıdır. Çünkü tasavvuf ilminin temeli bilmek, amel etmek ve nefsi temizlemekten ibarettir. Selefin bütünü onu bu özelliğiyle vasfetmiştir.”

Ebu Ahvas: “Eğer kendisine üç güne kadar öleceği bildirilse yapmakta olduğu amelden ve ibadetten daha fazlasını yapması imkânsızdı, çünkü her zaman yapılabilecek ibadetin çoğunu yapardı.”

İmam-ı Âzam Hazretlerinin ilmi

İmam-ı Âzam Hazretlerinin yazdığı kitaplar akıllara durgunluk verecek kadar çoktur. Yazdığı kitapların sayfalarının toplamı Hazretin ömrüne bölündüğünde ömrünün her gününe 17 sayfa düşmektedir. İmam-ı Âzam'ın 54 sefer hacca gitmesi, yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kırk sene kılması, on yedi sene hadis toplaması, Müslümanlara geceli gündüzlü vaaz etmesi; kurduğu mezhebin her mevzusunda ayetle, hadisle, icma-i ümmetle, kıyas-ı fukaha ile delil getirmesi; mevzularda uzun boylu tartışılması, geceleri de sabaha kadar namaz kılması ve Kur’an okuması hepsi hesap edilir ve çocukluğu da çıkarılırsa, ömrünün pek az bir zamanı kitap yazmaya kalıyor. Kalan kitap yazma zamanının her saatine iki kitap düşüyor.

İmam-ı Âzam Hazretlerinin ilmi hakkında âlimler şöyle demişlerdir:

İmam-ı Şafi: “Fıkıh ilminde mütehassıs olmak isteyen, Ebû Hanife'nin kitaplarını okusun.”

Zahit Davut et-Tai: “O, gece yürüyüşüne çıkanların kendisiyle yolunu bulabilecekleri bir yıldız gibidir. Müminlerin gönüllerinde taht kuran önemli bir şahsiyettir.”

Muhammed b. Hasan eş-Şeybani: “Ebû Hanife zamanında tek idi. Onun dünyadan ayrılması ilimde, keremde, lütufta, takvada ve Allah için tercih etmede dağ gibi olan birinin ilim ve fıkıyla birlikte yeryüzünü terk etmesi demektir.”

İmam-ı Münavi İmam-ı Âzam'ın hayat hikâyesini anlatırken onun kabiliyetli, mahir ve dolunay gibi parlak ve muhteşem bir imam olduğunu söyler ve şöyle devam eder: “İmam-ı Âzam güzel ahlakı, takvası, saygınlığı ve asil duruşuyla tanınıyordu. Anlayışı ve hafızası yerindeydi. İşinde öncüydü. Nükteli sözleri vardı. Eşsiz çıkarımları olan sağlam bir fakihti. Açık, ayan beyan ve net bilgisiyle razı olunan bir yolun yolcusuydu. Kendisi için güçlük verecek bir şeyin altına girmez ve ondan uzak dururdu. Tefekkür ve tedebbür onun işiydi.”

İmam Ahmed Serhendi el-Faruki Mektubat'ında İmam-ı Âzam hakkında şunları söyler: *“Kûfeli İmam-ı Âzam, takvası, verâsı ve sünnete olan bağlılığıyla ictihat ve hüküm çıkarmada başkalarının kendisini anlamaktan âciz kaldığı yüksek derecelere erişmiştir. Ebû Hanife ince ve nükteli manalara vâkıf olduğu için bazıları yaptığı ictihadlarının kitap ve sünnete ters düştüğünü zannederek onun ve arkadaşlarının 'ehl-i rey'den olduklarını düşünmüşlerdir. İmam-ı Âzam hakkındaki bu zanları onun sahip olduğu ilim ve dirayetin mahiyetine ulaşamadıklarından, anlayış ve ferasetine muttali olmadıklarından kaynaklanmaktadır.”*

İmam İbn Allan es-Sıddıkî el-Alevî eş-Şafîî el-Hicazî, “el-Futuhatu'r-Rabbaniyye ale'l-Ezkari'n-Neveviyye” isimli kitabında şunları kaydeder: *“Ebû Hanife imamların büyüğü, alanında tek, saygın ve herkesin önderidir. İmamların imamıdır. Mertebesinin yüceliğinde, ilminin ve zahitliğinin çokluğunda ve bâtinî ilimlerle mücehhez olduğunda herkesin görüş birliği vardır. Onun zahirî ilimlerini varın siz düşünün! Kendi asrının insanları onu medh-ü sena etmekten kendilerini alamamışlardır. Burada şunu da ifade edeyim: İmam-ı Âzam'ın mezhebine tabi olan, onun görüşlerini alıp ona göre amel eden tasavvuf ehli birçok evliya vardır: İbrahim bin Edhem, Şaik el-Belhi, Ma'ruf el-Kerhi, Ebu Yezid el-Bistamî, el-Fudayl bin İyaz, Davud et-Tai, Ebu Hamid el-Lifaf, Halef bin Eyub, Abdullah bin el-Mübârek, Veki' bin el-Cerrah, Ebu Bekr el-Verrak ve diğerleri... Şayet bu isimler onu imam olarak görmeseydiler, ona tabi olmaz ve onun arkasından gitmezlerdi.”*

Hanbeli âlimlerinden Allâme Yusuf: *“Ebû Hanife'ye dil uzatmayınız ve ona dil uzatanlara inanmayınız. Allah'a yemin ederim ki, ondan daha üstün, ondan daha verâ sahibi ve ondan daha bilgili kimse bilmiyorum!”*

İmam-ı Ali: *“Size bu Kûfe şehrinde bulunan Ebû Hanife adında birini haber vereyim. Onun kalbi ilim ile hikmet ile dolu olacaktır. Ahir zamanda birçok kimse onun kıymetini bilmeyerek helak olacaktır.”*

İmam-ı Şafi: *“Fıkıh bilgisinde herkes Ebû Hanife'nin çocuklarıdır.”*

İmam-ı Şafi: *“Ebû Hanife ile teberrük ediyor ve her gün mezarını ziyaret ediyorum. Zor bir durumda kalınca onun kabrine gidip iki rekât namaz kılarım. Allah-u Teâlâ'ya yalvarırım, dileğimi verir.”*

İmam-ı Şafi: *“İmam-ı Muhammed'den öğrendiklerimle bir hayvan yükü kitap yazdım. O olmasaydı ilimden bir şey edinemeyecektim. İlimde herkes Irak âlimlerinin çocuklarıdır. Irak âlimleri de Kûfe âlimlerinin talebesidir. Kûfe âlimleri ise Ebû Hanife'nin talebesidir.”*

Abdullah İbni Mübârek: *“Fıkıh ilminde Ebû Hanife gibi mütehasıs görmedim. Büyük âlim Mis'ar, Ebû Hanife'nin karşısında diz çökerek bilmediklerini sorar öğrenirdi.”*

Abdullah İbni Mübârek: *“Bin âlimden ders aldım. Fakat Ebû Hanife'yi görmeseydim, Yunan felsefesinin bataklığına kayacaktım.”*

Ebû Yusuf: *“Hadis ilminde Ebû Hanife gibi derin bilgi sahibi olan kimseyi görmedim. Hadis-i şerifleri tefsir etmekte onun gibi bir âlim yoktur.”*

Süfyan-ı Sevri: “Bizler Ebû Hanife’nin yanında doğan kuşu yanındaki serçeler gibi idik. Ebû Hanife âlimlerin önderidir.”

Ali bin Asım: “Ebû Hanife’nin ilmi zamanındaki âlimlerin ilimlerinin toplamı ile ölçülse Ebû Hanife’nin ilmi fazla gelir.”

Muhammed bin Yusuf Şafi: “Ebû Hanife müctehidlerin reisidir.”

Abdullah İ. Mübarek anlatır: “İmam-ı Âzam Ebû Hanife İmam-ı Malik’in yanına geldiğinde İmam-ı Malik ayağa kalkıp ona hürmet gösterdi. O gittikten sonra yanındakilere şöyle dedi: ‘Bu zatı tanıyor musunuz? Bu zat Ebû Hanife Numan bin Sabit’tir. Eğer şu ağaç altındır dese ispat eder.’”

Hafız Muhammed ibni Meymun: “Ebû Hanife’nin zamanında ondan arif ve fakih yoktu. Yemin ederim ki, onun mübarek ağzından bir söz duymaya yüz bin dinar veririm!”

Sehl bin Abdullah Tüsteri: “Eğer Musa ve İsa aleyhimesselemin kavimlerinde Ebû Hanife Hazretleri gibi âlimler bulunsaydı, bunlar doğru yoldan ayrılıp dinlerini bozmazlardı.”

Hafız Abdülaziz ibni Revvad: “Ebû Hanife bizimle insanlar arasında miyardır (ölçüdür). Onu sevenin ve Ona yüzünü dönenin Ehl-i Sünnet olduğunu, buğzedenin bid’at sahibi olduğunu anlarız.”

İmam-ı Âzam Hazretlerinin cesareti ve tevekkülü

İmam-ı Âzam’ın oğlu **Hammad**’dan şöyle nakledilmiştir: “Bir gün babam mescitte otururken büyükçe bir yılan çatıdan babamın kucağına düştü. Babamda ufak bir korku alameti görülmedi. Hatta dizlerini bile açmadı ve Tevbe suresindeki, ‘De ki, bize Allah’ın yazdığından başka bir şey asla isabet etmez.’ mealindeki ayeti okuyup sol eliyle yılanı alıp atıverdi.”

İmam-ı Âzam Hazretlerinin hikmetli sözlerinden bazıları

“Bir kişi direk gibi durarak çok ibadet eder de midesine giren şeyin helâl mi haram mı olduğuna bakmazsa onun ibadeti kabul görmez.”

“Ben insanlarla elli sene oturup kalktım. Hiç birinin beni kusurumdan dolayı affettiğini, karşılıklı gidip gelmeyi aksattığımda bana geleni, ayıbımı ve kusurumu örten kimseyi ve bana kızdığına ne yapacağından emin olduğum kimseyi görmedim. O zaman böyleleriyle muhatap olmak büyük ahmaklıktır.”

“Kişi ilmi elde etmeden makam ve riyaset peşine düşerse o şekilde kaldığı müddetçe kendisini zilletten kurtaramaz.”

“Ben günahları insanı perişan eden ve zillete sürükleyen unsurlar olarak gördüm. Bu yüzden onları güzel bir davranış biçimi olsun diye terk ettim. Bu davranış biçimi benim dinim ve diyanetim oldu.”

“Elinden geldiği kadar insanlara sevgi göster. Herkese selam ver, isterse aşağı kimseler olsun. Başkalarıyla bir mecliste toplanır, aranızda bazı meseleler münakaşa edilirse ve senin bildiğine muhalif bir şey söylenirse sen onlara muhalefet etme. Şayet sana sorarlarsa onlara bildiğin gibi haber ver. Sonra da ‘Bu hususta şöyle şöyle başka kaviller de vardır, delili de şudur.’ diyerek kendi bildiğini söyle, böylelikle seni dinlerler ve senin ilminden derecenin anlarlar.”

“Denemedikçe kimsenin dostluğuna güvenme. Alçak ve hasis olan kimseyle dost olma. Güzel ahlaklı geniş yürekli ve derya gönüllü ol. Elbisen temiz ve yeni olsun. Binek atın iyi olsun. Güzel kokular kullan. Yemek yedirmekte cömert ol ve herkesi doyur. Bir fitne fesat duydun mu onu ıslah için koş. Seni ziyaret edenleri de etmeyenleri de sen ziyaret et. Sana ister iyilik yapsınlar ister kötülük sen daima iyilik yap. Affet ve bazı şeylere göz yum. Sana eziyet veren şeyleri terk et, hakkı yerine getirmeye çalış. Arkadaşlarından hastalananları ziyaret et, görmediklerinin durumunu soruştur. Sana gelmeyenlerle sen alakadar ol.”

“Bilmiş ol ki, amel ilme uyar. Nasıl ki aza, gözün görmesi sayesinde hareket eder. Az dahi olsa amel ile ilim, çok amel ile cehaletten daha faydalıdır. Bu şuna benzer: Çölde bir adamın yanında az miktar azık bulunsa bile doğru yolu biliyorsa kurtulur. Bu adamın durumu, yanında çok azık bulunup da yolu bilmeyen adamın durumundan daha hayırlıdır. Cenab-ı Hak şöyle buyurur: ‘Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Bunu ancak akıllı olanlar anlar.’”

“Her taleben kendisini senin oğlun bilsin. İlme çalışma gayretleri her geçen gün çoğalsın. Seni dinlemeyen avamla ve pazardakilerle konuşma. Doğruyu söylemekte kimseden çekinmeyisin. İbadetin avamdan çok olsun, az olmasın. Küfür ve bid’at ehli ile oturup konuşma, müsait ortam olursa dine davet et. Bu nasihatleri bizden canı gönülden kabul et. Zira bunları senin ve herkes için vasiyet ettim. Bu yolda gidesin, halkı da Hak yoluna getiresin.”

“İnsanlar içerisinde Allah-u Teâlâ’yı çok an ki, O’nu senden öğrensinler.”

“Kötü bildiğin kimseyi kötülüğü ile anmayıp bir iyiliğini bulup onunla söyleyesin.”

“Komşundan gördüğün ayıp emanettir, saklayıp kimsenin sırrını kimseye söylemeyisin.”

İMAM ŞAFİ HAZRETLERİ

İmam Şafi’nin asıl adı Muhammed bin İdris’tir. Dedesinin dedesi olan Şafi, Kureyş kabilesinden ve Ashab-ı Kiram’dan olduğu için Şafi adı ile meşhur olmuştur. İmam-ı Şafi Hazretleri Filistin sınırları içinde bulunan Gazze’de hicri 150, miladi, 757 senesinde İmam-ı Âzam Hazretlerinin vefatından az sonra dünyaya teşrif etmiş; hicri 204’de vefat etmiştir. Mısır’ın Kahire şehrinde Kurâfe Kabristanlığında medfun bulunmaktadır.

İmam Şafi Hazretleri Peygamber Efendimizin sünnetine son derece riayet

ederdi. İlimi, tevazusu, heybet ve vakarı ile kalplere tesir ederdi. Kur'an-ı Kerim okurken dinleyenler kendinden geçerdi. Orta hâlli giyinirdi. Heybetli bir görünüşü vardı. O bakarken yanındakiler su dahi içemezlerdi. Yüzüğünde, "(El-bereketü fil-kana'ati.) *Bereket kanaat etmektedir.*" yazılı idi.

Çok güçlü bir hafızaya sahipti. Bu hafıza onu ilimde o kadar mahir yapmıştı ki, çok az insana nasip olabilecek bir yaşta daha yedi yaşında iken hafız olmuştu. On yaşında İmam-ı Malik'in hadis kitabı olan Muvatta'yı sadece dokuz günde ezberlemişti. Bir sayfayı okurken diğer sayfayı eliyle kapatır ve niçin böyle yaptığını soranlara, "Gözüm o sayfaya kaçınca onu da ezberliyorum. Sırasıyla ezberlemek için böyle yapıyorum." derdi.

Kendisi ilim öğrenmeye başladığı ilk günleri şöyle anlatır: "Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten sonra devamlı Mescid-i Haram'a gidip fıkıh ve hadis âlimlerinden pek çok istifade ettim. Fakat çok fakir idik, bir yaprak kâğıt almaya bile gücümüz yoktu. Derslerimi ve öğrendiğim meseleleri yazmakta çok sıkıntı çekerdim."

Gençliğinin ilk yıllarında kendini tamamen ilme verip Mekke'deki Süfyan bin Uyeyne, Müslim bin Halid gibi fakih ve muhaddislerden ilim tahsil etti. Hadis, fıkıh, lügat ve edebiyatta çok yükseldi. Mekke'deki gençler arasında ilimde parmakla gösterilen bir dereceye ulaştı.

Tahsilinde en önemli safha İmam-ı Malik Hazretlerine talebe olmasıyla başladı. "Mekke'den Medine'ye gidip İmam-ı Malik'ten ders almasını şöyle anlatmıştır: İlk zamanlar Mekke'de Müslim bin Halid'den fıkıh öğrendim. O sırada Medine'de bulunan Malik bin Enes'in büyüklüğünü ve Müslümanların imamı olduğunu işittim. Kalbime geldi ki, onun yanına gideyim, talebesi olayım. Sonra onun meşhur eseri olan Muvatta'nın bir nüshasını Mekke'de birinden tekrar geri vermek üzere alıp dokuz günde ezberledim. Mekke valisine gidip birini Medine valisine birisini de Malik bin Enes'e vermek üzere iki mektup alıp Medine'ye gittim. Medine'ye varınca Medine valisine gidip ona ait olan mektubu verdim ve Medine valisi ile birlikte İmam-ı Malik'in yanına gittik. İmam-ı Malik dışarı çıktı. Uzun boylu ve gayet heybetli bir görünüşü vardı. Medine valisi Mekke valisinin gönderdiği mektubu imama takdim etti. Mektupta, 'Muhammed bin İdris, annesi tarafından şerefli bir kimsedir. Ve hâli şöyle şöyledir..' diye yazılı olan kısmı okuyunca, 'Subhanallah! Resulullah'ın ilmi şöyle mi oldu ki, mektup ile yazılıp sorulup talep olunur?' dedi. Ben de durumumu ve ilim öğrenmek istediğimi anlattım. Sözlerimi dinledikten sonra bana baktı ve 'Adın nedir?' dedi. Ben de 'Muhammed'dir.' dedim. Sonra bana şöyle dedi: 'Ey Muhammed! İleride büyük bir şanın olacak, Allah-u Teâlâ senin kalbine bir nur vermiştir. Onu günahla söndürme. Yarın birisi ile gel, sana Muvatta'yı okusun.' buyurdu. Ben de 'Onu ezberledim, ezberden okurum.' dedim. Ertesi gün İmam-ı Malik'e gelip okumaya başladım. Her ne zaman imamı üzme korkusundan okumayı bırakmak istesem, benim güzel okumam onu hayretler içerisinde bırakır, 'Ey genç, daha oku!' derdi. Kısa zamanda Muvatta'yı bitirdim."

İmam-ı Malik'in yanına geldiği zaman yirmi yaşlarında bulunuyordu. İmam-ı

Malik onu himayesine alıp dokuz yıl müddetle ilim öğretti. İlimde yüksek bir dereceye ulaşan İmam-ı Şafi Mekke'ye dönünce oraya gelen Yemen valisi onu Yemen'e götürüp kadılık vazifesi verdi. Beş yıl kadar bu görevi yaptıktan sonra Bağdat'a giderek ilmini ilerletmek için İmam-ı Âzam'ın talebesi olan İmam-ı Muhammed'den ders almaya başladı. İmam-ı Muhammed onu kendi himayesine alıp yazmış olduğu kitaplarını okutmak suretiyle Irak'ta tedvin edilen fıkıh ilmini ve Irak'ta meşhur olan rivayetleri öğretti. İmam-ı Muhammed ayrıca İmam-ı Şafi'nin üvey babası idi. İmam-ı Şafi onun ilminden ve kitaplarından çok istifade etmiştir.

İmam-ı Şafi Bağdat'ta İmam-ı Muhammed'den aldığı dersleri tamamlayıp Mekke'ye döndü. Burada bir müddet inceleme ve araştırmalar yapıp ayrıca talebelere ders verdi. Bilhassa hac mevsiminde çeşitli İslam beldelerinden gelen ilim adamları ondan ilim öğrenirlerdi. Mekke'deki bu ikameti dokuz yıl kadar sürdü. Sonra tekrar Bağdat'a gitti. Bu sırada Bağdat İslam âleminin önemli bir ilim merkezi idi. Burada bulunan âlimler İmam-ı Şafi'ye hürmet göstermiş ve ilim talebeleri onun etrafında toplanmıştır. Bağdat âlimleri dahi ondan ders almışlardır. Daha önce Mekke'de İmam-ı Şafi ile görüşen ve ondan hadis dinleyen Ahmed bin Hanbel ona talebe olmuş ve onun üstünlüğüne hayran kalmıştır. Yine İmam-ı Şafi ile emsal olan İshak bin Raheveyh ve benzerleri ondan ilim tahsil etmiştir. Herkes onun dersine koşuyor ve verdiği fetvalara hayran kalıyordu.

İmam-ı Şafi Hazretleri ilim, zühd, marifet, zekâ, hafıza ve nesep bakımlarından zamanındaki âlimlerin en üstünü idi. On üç yaşında iken Harem-i Şerif'te, "*Bana istediğinizi sorunuz.*" derdi. On beş yaşında iken fetva verirdi. Ömrü boyunca günlük birer hatim yapmayı, ramazanlarda ise iki hatim yapmayı âdet haline getirmişti. Yazdığı eserler ömrünün günlerine bölündüğünde bir gününe 15 sayfa düşmektedir.

Az yer ve az uyurdu. "*On altı senedir doyusuya yemek yemedim.*" buyurdu. Sebebi sorulunca, "*Çok yemek bedene ağırlık verir. Kalbi zayıflatır; anlayışı, idraki azaltır; çok uyku getirir ve böylece insanı ibadetten alıkoyar. Kulluğun başı az yemektir.*" derdi.

Zamanının en büyük âlimi olan ve yüz binlerce hadis-i şerifi ezbere bilen Ahmed bin Hanbel ondan ders almaya gelirdi. Çok kimse İmam-ı Ahmed'e, "*Böyle büyük bir âlim iken karşısında nasıl oturuyorsun!*" dediklerinde, "*Bizim ezberlediklerimizin manalarını o biliyor. Eğer onu görmeseydim ilmin kapısında kalacaktım. O, dünyayı aydınlatan bir güneştir, ruhlara gıdadır.*" derdi.

Ahmed İbn-i Hanbel Hazretleri İmam Şafi'yi şu sözleriyle övmüştür:

"*Fıkıh kapısı kapanmıştı. Allah-u Teâlâ bu kapıyı kullarına İmam-ı Şafi ile tekrar açtı.*"

"*İslamiyet'e şimdi Şafi'den daha çok hizmet eden birini bilmiyorum.*"

"*Allah-u Teâlâ her yüzyılda bir âlim yaratır. Benim dinimi herkese onun ile öğretir.' hadis-i şerifinde bildirilen âlim İmam-ı Şafi'dir.*"

Ahmed bin Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının İmam-ı Şafi'ye çok dua ettiğini görerek sebebini sorunca, "*Oğlum, İmam-ı Şafi'nin insanlar arasındaki yeri gökteki*

güneş gibidir. O, ruhların şifasıdır.” demiştir.

Bir seferinde de *“Eline kalem-kâğıt alan herkesin İmam-ı Şafi’ye şükran borcu vardır.”* demiştir.

Süfyan-ı Sevri ise onun hakkında şöyle demiştir: *“İmam-ı Şafi’nin akli zamanındaki insanların yarısının akıllarının toplamından fazladır.”*

Abdullah-i Ensari buyurdu ki: *“İmam-ı Şafi’yi çok severim. Çünkü evliyalıkta hangi makama baksam onu herkesin önünde görüyorum.”*

Talebelerinden biri anlatır: Bir bayram günü İmam-ı Şafi Hazretleri ile beraber mescitten çıktık. Bir mesele hakkında sohbet ediyorlardı. Evlerinin kapısına gelince bir hizmetçi kendisine bir kese altın getirip efendisinin selamı olduğunu ve bunu kabul buyurmasını rica etti. İmam-ı Şafi Hazretleri keseyi kabul etti. Biraz sonra biri gelip, *“Hanımım bir çocuk doğurdu. Yanımda hiç param yok. Sizden Allah rızası için biraz para istiyorum.”* dedi. İmam-ı Şafi Hazretleri keseyi hiç açmadan olduğu gibi o şahsa verdi. Hâlbuki biliyordum ki, kendisinin de hiç parası yoktu.

İmam-ı Şafi Hazretleri Yemen’e bir sefer yapmıştı. Dönüşünde on bin dirhemle gelip çadırını Mekke’nin dışına kurdurarak ziyaretçilerini orada kabul etti. Halk topluluklar hâlinde İmam-ı Şafi’ye gelerek müşküllerini hallediyordu. Ziyaretçiler arasında bulunan fakirlere de para dağıtıyordu. Böylece Yemen’den getirdiği on bin dirhemini hepsini fakirlere dağıttı ve ondan sonra da *“Oh, şimdi rahatladım!”* buyurdu.

İmam Şafi’nin nasihatlerinden ve hikmetli sözlerinden -Allah-u Teâlâ bu nasihatlerden istifadeyi bizlere nasip etsin- bir kısmı şöyledir:

“İlmi kibirlenmek ve kendini büyük görmek için isteyenlerin hiçbiri felah bulmuş değildir. Ama ilmi tevazu için, âlimlere ve insanlara hizmet için isteyen elbette felah bulur; kurtulur.”

“Rasulullah’ın ve Ashabının yolunda olmayanı havada uçar görsem yine doğruluğunu kabul etmem.”

“Herkes akıllı denmez. Akıllı kimse kendisini her türlü kötülükten koruyandır.”

“İki kişinin darıldıktan sonra birbirinin ayıplarını ortaya çıkarması münafıklık alametidir.”

“Dostlar ile yapılan sohbetten sevimli bir hareket yoktur. Dostların ayrılığı kadar da gam ve keder veren bir şey yoktur.”

“Allah-u Teâlâ’yı bilen necat bulur. Dininde titizlik gösteren kötülüklerden kurtulur. Nefsini ıslah eden saadete kavuşur.”

“Kim şu üç şeyi yaparsa imanı kâmil olur:

1- Emr-i bil-maruf yapmak yani Allah-u Teâlâ’nın emirlerini yaymak için çalışmak.

2- Nehy-i ani-l münker yapmak yani Allah-u Teâlâ’nın yasaklarını yapılmaması için uğraşmak.

3- Her işinde Allah-u Teâlâ’nın dinde bildirdiği hudutlar içinde bulunmak.”

“Dünyada zahid ol, dünya malına bağlanma. Ahireti isteyici ol, onun için çalış. Her işinde Allah-u Teâlâ’yı hatırla. Böyle yaparsan kurtulmuşlardan olursun. Ruhsat ve teviller ile uğraşan âlimden fayda gelmez.”

“İnsanları tamamen razı ve memnun etmek çok zordur. Bir kimsenin bütün insanları kendinden hoşnut etmesi mümkün değildir. Bunun için kul daima Rabb’ini razı ve memnun etmeye bakmalı, ihlas sahibi olmalıdır.”

“Senden daha çok malı ve parası olan kimseyi kıskanma. O, malına ve parasına hasretle ölür. İbadeti ve itaati çok olan kimselere gıpta et. Yaşayanlar da sonunda ölecekleri için onların dünyalıklarına özenmeye değmez.”

“Hiçbir kimse yoktur ki, dostu ve düşmanı olmasın. Mademki böyledir, o hâlde Allah-u Teâlâ’ya itaat edenlerle beraber bulun; onları sev.”

“İlim ezber edilen şey değil, ezber edilen şeyden temin edilen faydadır.”

“Kalbine İlahî bir nur penceresinin açılmasını isteyen şu dört şeyi yapsın:

1- Günün belli bir vaktinde yalnız kalsın ve huzura dalsın.

2- Midesini pek fazla doyurmasın.

3- Sefih kimselerle düşüp kalkmayı bıraksın.

4- İlimleriyle yalnız dünyalık arzu eden kimselere yaklaşmasın.”

“Dünyayı ve Allah-u Teâlâ’yı bir arada sevdiğini söyleyen kimse yalancıdır.”

“Hiç bir vakit yoktur ki, ilim mütalaası hüznün ve kederi yok etmesin. İlmi mütalaa kalbin en ince ve en gizli noktalarını harekete geçirir, insanda yüce duygular uyandırır.”

“Sadık dost, arkadaşının hüznün ve sevinçte ortağı olandır.”

“Haksız sözleri tasdik eden, dalkavuk ve ikiyüzlüdür.”

“Sadık dost, arkadaşının ayıplarını görünce ihtar eder; ifşa etmez.”

“İbret almak istersen hata sahibi kişilerin akıbetlerine bak da kalbini topla.”

“Âlimlerin güzelliği nefislerini ıslah etmeleridir. İlmin süsü şüpheli şeylerden sakınmak, yumuşak olup sertlik göstermemektir.”

“Dünya işlerinde bir darlığa ve sıkıntıya düşen kimse ibadete yönelmelidir.”

“Hizmet edene hizmet edilir.”

“İlmi sevmeyende hayır yoktur. Böyle kimselerle dostluk ve bağlılığını kes. Çünkü ilim kalplerin hayatı, gözlerin aydınlığıdır.”

“Bütün düşmanlıkların aslı kötü kimseler ile dostluk etmek ve onlara iyilik yapmaktır.”

“İlim öğrenmek nafil ibadetten üstündür.”

“Kendini bilmeyene ilim öğreten, ilmin hakkını zayi etmiş olur. Layık olandan ilmi esirgeyen de zulmetmiş olur.”

“İlim öğrenmek için üç şart vardır: Hocanın maharetli, talebenin zeki olması ve uzun zaman.”

“Kimin düşüncesi, arzusu, maksadı yemek-içmek (dünya) ise kıymeti bağırsaklarından çıkardığı kazurat kadardır.”

“Dünyada en huzursuz kimse kalbinde haset ve kin taşıyanlardır.”

“Başkalarını senin yanında çekiştiren senin bulunmadığın yerde de seni çekiştirir.”

“Kanaatkâr olmak rahatlığa kavuşturur.”

“Sırrını saklamasını bilen işinin hâkimidir.”

“Dünyanın sevinci de kederi de bolluğu da darlığı da devamlı değildir. Kanaatkâr bir kalbe sahip olduğun zaman sen ve dünyaya sahip olan kimse eşitsiniz. Ölüm kimin yanına gelirse artık onu ölümün elinden kurtaracak ne yer ve ne de gök vardır. Gerçi Allah-u Teâlâ'nın yarattığı şu yeryüzü geniştir, fakat bir kere Allah-u Teâlâ'nın hükmü gelince feza bile dar gelir. Ölümün asla devası yoktur.”

“Sefih ve cahil bir kimse konuşunca ona cevap verme. Sükût ona cevap vermekten daha hayırlıdır.”

“Öğrenmenin acısını bir müddet tatmayan hayatı boyunca cehaletin zilletini yudumlar.”

“Bütün düşmanlıkların sevgiye dönüşmesi umulur. Fakat hasetten dolayı olan düşmanlık böyle değil.”

“Allah-u Teâlâ'yı sevdiğini söylersin, hâlbuki O'na isyan edersin. Böyle sevgi olmaz. Eğer sevginde samimi olsaydın Allah-u Teâlâ'ya itaat ederdin. Çünkü seven sevdiğine itaat eder.”

“Senden görüşünü istemeyene görüşünü verme. Çünkü böyle yaparsan övülmediğin gibi, görüşün de o kimseye fayda vermez.”

“İlim öğren, kimse âlim olarak doğmaz. İlim sahibi ile cahil bir olmaz.”

“Ey insan, dilini muhafaza et, seni sokmasın! Çünkü o büyük bir yılandır. Kabirlerde kahraman ve cesur kimselerin bile kendileriyle karşılaşmaktan çekinip dilinin kurbanı giden nice kimseler vardır.”

“Hakkı, doğruyu kim söylerse söylesin kabul ediniz.”

İmam-ı Şafi'nin üstün şahsiyetine ve yüksek ilmine hayranlık duyarak ondan ders alıp ilim öğrenen talebelerinden bir kısmı şunlardır: Ahmed bin Hanbel, İshak bin Raheveyh, ez-Zaferani, Ebu Sevr İbrahim bin Halid, Ebu İbrahim Müzeni, Rebi' bin Süleyman-ı Muradi gibi birçok âlim. Daha sonraki asırlarda Şafii mezhebinde yetişmiş âlimlerden meşhur olanlardan bazıları ise şunlardır: Hadis âlimlerinden İmam-ı Nesai; kalam (akaid) âlimlerinden Ebul-Hasen-i Eşari, İmam-ı Maverdi, İmam-ı Nevevi, İmam-ül-Haremeyn Abdülmelik bin Abdullah, İmam-ı Gazali, İbni Hacer-i Mekki, Kaffal-ı Kebir, İbni Subki, İmam-ı Suyuti.

İmam-ı Şafi Hazretlerinin rivayet ettiği hadis-i şerifler Sahih-i Müslim'de, Sünen-i Ebi Davud, Sünen-i Tirmizi, Sünen-i Nesai, Sünen-i İbni Mace ve Sahih-i Buhari'nin

ta'likatında yer almıştır.

İmam Şafi'nin vefatı

İmam-ı Şafii Hazretleri din-i İslam'a hizmet uğrunda tükettiği hayatının son anlarını Kur'an-ı Kerim'i dinleyerek geçirmiştir. Ömrünün sonuna kadar her gün bir hatim olmak üzere ayda otuz hatim okur, Ramazan-ı şerifte ise gece ve gündüz birer hatim olmak üzere altmış hatim okurdu. Artık vefatının yaklaştığı sırada takatsiz düşmüştü. Önceki gibi okuyacak durumda değildi. Fakat okuyan birinden dinlemeyi arzu ediyordu. O bu hâlde iken talebesi Ebu Musa Yunus Kur'an okuyor ve oda huşu içinde dinliyordu. Son nefeslerini vermek üzere iken hâlini sordular. "Dünyadan göçüyorum. Artık ondan ayrılıyorum. Ümit şerbetini içiyorum. Kerim olan Rabb'ime gidiyorum." buyurdu. Vefatı İslam âlemi için büyük bir kayıp oldu. Duyulduğu her yerde derin üzüntü ve gözyaşları ile karşılandı. Kabri kazılırken etrafa misk kokusu yayıldı. Orada bulunanlar bu kokunun tesirinde kalıp kendilerinden geçtiler. Kahire'de el-Mukattam Dağı'nın eteğinde Kurafe Kabristanı'na defnedildi. Daha sonra kabri üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbesi üzerindeki şimdiki muhteşem kubbe Eyyubi sultanlarından el-Melikel-Kaim tarafından 608 (Miladi 1211) yılında yapılmıştır. Selahaddin Eyyubi tarafından da türbesinin yanına büyük bir medrese yaptırılmıştır.

Allah-u Teâlâ şefaatine bizleri nail eylesin. Âmin!

İMAM-I MALİK

Malik bin Enes Hazretleri hicri 90 (miladi 708) senesinde Medine-i Münevver'e doğmuş ve 179 (miladi 708) senesinde doğduğu yer olan Medine-i Münevver'e vefat etmiştir.

Malik bin Enes Hazretleri küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberledi. Kendi isteği ve bilhassa annesinin teşvikiyle ilim öğrenmeye başladı. Annesi o daha bir çocuk iken onu zamanın en meşhur âlimi **Râbia bin Abdurrahman**'ın huzuruna götürdü. Râbia bin Abdurrahman'ın derslerine devam eden Malik bin Enes genç yaşta fıkıh ilmini öğrendi. Sonra **Abdurrahman bin Hürmüz**'ün derslerine devam ederek ondan çok istifade etti. Büyük bir hayranlık ve muhabbet duyduğu hocası hakkında şöyle derdi: "İbn-i Hürmüz'ün derslerine on üç sene devam ettim. Ondan nice ilimler öğrendim. Bunların bir kısmını hiç kimseye söylemiyorum. O, bid'at ehlini ret bakımından ve insanların ihtilaf ettikleri şeyler hususunda onların en bilgilisiydi."

İlim öğrenmek hususunda her fedakârlığa katlanan Malik bin Enes tahsil uğruna evini dahi satmıştır. İlme olan merakını şöyle anlatır: "Öğle vakti Hazreti Ömer'in oğlu Abdullah'ın azatlısı olan **H. Nâfi'ye** gider ve kapısında beklerdim. Nâfi, Hazreti Ömer'den nakledilen ilimleri ve onun oğlu Abdullah'ın ilmini biliyordu. Güneşten ve şiddetli sıcaktan korunmak için hiçbir gölge bulamazdım. Nâfi dışarı çıkınca edeple selam verirdim ve onu kırmadan arkasından içeri girip, 'Abdullah bin Ömer şu

meselelerde ne buyurmuştur?’ diye sorardım. O da suallerimi cevaplandırırdı.”

Hız. Nâfi’den başka Tâbiînden olan **İbn-i Şihâb ez-Zührî** ve **Saîd bin el-Müseyyib**’den de ilim öğrendi. Onlardan aldığı bir dersin hatırasını şöyle anlatır: “Bir bayram günüydü. Bayram namazını kıldıktan sonra, ‘Bugün İbn-i Şihâb’ın boş vakti olur.’ diyerek evine gidip kapısının önüne oturdum. Hizmetçisine, ‘Kapıda kim var bak.’ dediğini duydum. O da ‘Kumral yüzlü talebeniz var.’ deyince, ‘Onu derhâl içeri al.’ demesi üzerine beni içeri aldılar. Biraz bekledim, İbn-i Şihâb yanıma gelip bana, ‘Herhâlde evine gitmeden buraya geldin, yemek yemedin değil mi?’ dedi. Daha ben hayır demeden yemek hazırlanmasını emredince, ‘Yemeğe ihtiyacım yok.’ diye mukabelede bulundum. Bunun üzerine, ‘Öyleyse söyle bakalım ne istiyorsun?’ dedi. ‘Bana hadis-i şerif öğretmenizi istiyorum efendim.’ deyince, ‘Kalem defter çıkar.’ dedi. Sonra kırk tane hadis-i şerif rivayet etti. Biraz daha rivayet etmesini isteyince, ‘Şimdilik bu kadar yeter, bunları ezberleyip nakledersen sen de muhaddis olursun.’ dedi.”

İmam-ı Malik Ehl-i Beyt’ten **Cafer-i Sadık** Hazretlerinden de ilim almış, onun sohbetinde de bulunmuştur. Bu hususta kendisi şöyle anlatır: “Cafer bin Muhammed’e giderdim. O çok yumuşak huylu ve güler yüzlü idi. Yanında Rasulullah sallallahü aleyhi ve sellem anılınca yüzü sararırdı. Meclisine uzun zaman devam ettim. Her görüşümde ya namaz kılar ya oruçlu olur veya Kur’an-ı Kerim okurdu. Abdestsiz hadis-i şerif rivayet etmezdi. Manasız sözleri hiç ağzına almazdı. Haram ve şüphelilerden sakınan, dünyaya düşkün olmayan, çok ibadet eden âlimlerdendi. Yanına geldiğim zaman yaslandığı yastığını alır, mutlaka bana ikram ederdi.”

Malik bin Enes bir gün hocası **Ebü’z-Zinâd**’a hadis rivayet ederken rastlamış ve halkasına katılmamıştır. Daha sonra hocası, “Bizim halkımıza niçin oturmadın?” diye sorunca, “Yer dardı, oturamadım. Peygamberimizin (s.a.v.) hadisini ayakta dinlemek edepsizlik olur diye ayakta dinlemek istemedim.” cevabını vermiştir.

İmam-ı Malik ilmini İmam-ı Zührî’den, Yahya bin Said’den, Muhammed ibni Münkedir’den, Hişam bin Amr’dan, Zeyd ibni Eslem’den, Râbia bin Abdurrahman ve daha birçok büyük âlimden almıştır. Üç yüzü Tâbiînden, altı yüzü de onların talebelerinden olmak üzere dokuz yüz hocadan hadis-i şerif almış; akaide dair bilgileri ve diğer bütün ilimleri öğrenip zamanının en büyük âlimlerinden olarak ictihad derecesine yükselmiştir.

İlimdeki yüksek derecesi sebebiyle zamanındaki ve kendinden sonraki âlimler Peygamber efendimizin, “*Öyle bir zaman gelir ki, insanlar her tarafı ararlar, Medine’deki âlimden daha âlim bir kimse bulamazlar.*” hadis-i şerifindeki zatın Malik bin Enes olduğunu bildirdiler.

Malik bin Enes Hazretleri tahsilini tamamlayıp ilimde yüksek dereceye ulaştıktan sonra ders verip hadis rivayet etmeye ve fetva vermeye başlamıştır. Bu işe başlamadan önce de zamanında bulunan büyük âlimlerle ve faziletli kimselerle istişare yapıp onların da muvafakatını almıştır. Bu hususta kendisi şöyle demiştir: “*Her isteyen kimse hadis rivayet etmek ve fetva vermek için mescide oturamaz. İlim erbabı ve mescitte itibarı olan kişilerle istişare etmesi gerekir. Eğer onlar kendisini bu işe*

ehil görürlerse o zaman oturup ders ve fetva verebilir. Ben, ilim sahiplerinden yetmiş kişi benim bu işe ehil olduğuma şahitlik etmedikçe mescide oturup ders ve fetva vermedim.”

Kendisinin ehil olduğuna dair yetmiş âlimin şahadetinden sonra ilk önce Peygamber Efendimizin mescidinde ders vermeğe başladı. Hazreti Ömer’in oturduğu yere oturur ve Abdullah bin Mesud’un oturduğu evde otururdu. Böylece onların yaşadığı yerde ve çevrede bulunurdu. İmam-ı Malik de İmam-ı Âzam gibi derslerini mescitte verirdi.

İmam-ı Malik Hazretleri insanlara hadis-i şerif okuttuğu sırada bir hadis-i şerifi rivayet edeceği zaman önce abdest alır, sarığını ve elbisesini giyer, sakalını tarar, iki rekât namaz kılar, güzel kokular sürünür, her hâliyle bedenini süsler ve sonra meclisin baş tarafına vakarlı bir şekilde otururdu. Daha sonra başını önüne eğer ve hadis-i şerifi okurdu. Hadis-i şerif dersi bitinceye kadar öd ağacı yakılır, etrafa güzel bir koku yayılırdı. Ona böyle yapmasının sebebi sorulunca, *“Rasulullah’ın hadis-i şerifine saygı göstermek için böyle yapıyorum. Eğer âlimler ilme karşı böyle saygı gösterirlerse Allah-ü Teâlâ da insanlar yanında onların derecesini yükseltir ve devlet adamlarının kalbinde heybetli ve vakarlı kılar. Ey ilim talep etmek isteyen kimse! Sen de ilme saygı göster. Kim ilme tevazu gösterirse Allah-u Teâlâ onu yükseltir. Çünkü kim Allah-u Teâlâ için tevazu ederse Allah-u Teâlâ onun derecesini yükseltir.”* buyururdu.

İmam-ı Malik hadisleri çok titiz bir tenkit süzgecinden geçirdikten sonra rivayet ederdi. Rivayet ettiği hadisleri sürekli araştırır, râvide bir kusur bulur veya hadis şaz çıkarsa onu hemen terk ederdi.

Bir talebesi İmam Hazretlerinin hadis okurken hâlini şöyle anlatır: *“İmam-ı Malik bizimle oturduğu zaman sanki bizden biri gibi davranırdı. Konuşmalarımıza çok sade bir şekilde katılırdı. Hadis-i şerif okumaya ve anlatmaya başlayınca onun sözleri bize heybet verirdi. Sanki o bizi, biz de onu tanı mıyorduk.”*

Hadis nakletmenin sorumluluğu onu sıkıntıya sokar ve naklettiği her hadisi için, *“Onları nakletmektense her biri için bir kırbaç yemeyi yeğlerdim.”* derdi. Hadisleri sağlam râvilerden kusursuz olarak bellemiş olduğu hâlde bir maslahat görmedikçe hadis rivayet etmezdi. Sadece Allah Teâlâ’nın rızasını kazanmak için ilim tahsil etmiş ve hayatı boyunca takva yolunu terk etmemiştir.

Tefsir, hadis ve fıkıh ilminde ictihad derecesinde âlim olan Malik bin Enes Hazretleri elli sene müddetle ders ve fetva vermek suretiyle insanların müşküllerini çözmüş ve kıymetli talebeler yetiştirmiştir. Onun talebelerinin her biri memleketlerinin müracaat edilen âlimleri ve rehberi olmuşlardır.

İlim ve fazilette çok yüksek bir dereceye sahibi olan Malik bin Enes Hazretleri dokuz yüz âlimle sohbet etti, yüz bin hadis-i şerifi nakletti, daha on yedi yaşındayken ders vermeye başladı ve bir ömür boyu insanlara İslamiyet’in emir ve yasaklarını öğretti.

Muvattaa kitabını yazınca kendi ihlasından şüphe etti ve kitabı suya koyarak, *“Eğer ıslanırsa bu kitap bana lazım değildir.”* dedi. Kitabın hiçbir yeri ıslanmadı.

İmam-ı Malik Hazretlerinin Peygamber Efendimize karşı olan sevgi, saygı ve edebi sınırsızdı. Rasulullah Efendimizin ismi anıldığı zaman rengi değişir, yüzü sararırdı. Bu durum orada bulunanlara ağır gelirdi. Bir gün ona bu husus söylenince buyurdu ki: “Eğer siz benim gördüğümü görseydiniz bu hâlimi hoş karşıladınız. Ben **Muhammed bin Münkedir**’i gördüm. O hafızların efendisi idi. Ona ne zaman bir hadis-i şerif sorulsa ağlamaya başlardı. **Cafer bin Muhammed** güler yüzlü bir zattı. Yanında Rasulullah anıldığı zaman yüzü sararırdı. O, Rasulullah’tan bahsettiği zaman mutlaka abdestli olurdu.”

İmam Malik Hazretleri insanlara karşı çok şefkatliydi. Bir gün Medine Valisi İmam-ı Malik’ten bir ictihadından vazgeçmesini istedi. İmam Hazretleri kabul etmeyince kırbaçla vurdurdu. Her vuruşta, “*Ya Rabbi, onları affet; çünkü onlar bilmiyorlar!*” diyordu. Nihayet bayılıp düştü. Sonra ayılınca da: “*Şahit olunuz, ben hakkımı beni dövenlere helal ettim.*” dedi. Halife ona bu zulmü yapan valinin cezalandırılması için kendisinden izin isteyince de ona, “*Hayır, ben onu affettim.*” dedi.

İmam-ı Şafi ve İmam-ı Ahmed bin Hanbel Hazretleri, Malik bin Enes’in sohbetinde bulunup ilminden çok istifade etmişlerdir. Bunların İmam-ı Malik’in talebesi olması onun şeref ve üstünlüğüne en büyük vesikadır. Kendisinden daha birçok kimse ilim öğrenmiştir. Muhammed bin İbrahim, Ebû Haşim, Abdülaziz bin Ebî Hazım onun dinde ictihad sahibi talebelerindendir. Osman bin Hakem, Abdurrahman bin Halid, Muîn bin İsa, Yahya bin Yahya, Abdullah bin Mesleme-i Kabûnî, Abdullah bin Vehb gibi nice kıymetli talebesi de bunlardandır.

Celaleddin Suyuti İmam-ı Malik’ten hadis rivayet eden 993 zatın isimlerini elifba sırasıyla “Kitabü tezyinil memalik bi menakıbı Seyyid İmam Malik” adlı kitabında yazmıştır.

Talebelerinden biri ona, “*İnsanlar senin devlet adamlarıyla çok sık görüştüğünü söylüyorlar ve sana yakıştıramıyorlar.*” deyince Malik bin Enes Hazretleri, “*Bunu bilerek yapıyorum. Çünkü bunu yapmazsam layık olmayan biriyle görüşür, işleri danışır. Eğer onlarla gidip görüşmesem bu şehirde Peygamberimizin sünnetlerinden işlenip tutulan kalmaz.*” buyurdu.

Öyle bir edep sahibiydi ki, edebinden dolayı Medine’de bir defa bile bir bineğe binmemiş ve bunun sebebini şöyle izah etmiştir: “*Rasulullah Efendimizin toprak altında bulunduğu bir yerde hayvan üzerinde nasıl gezebilirim!*” Edebinden dolayı hasta oluncaya kadar üç günde bir helaya çıkmış ve bunun sebebini şöyle izah etmiştir: “*Helaya çıkmaktan hayâ ediyorum.*”

Mesnâ bin Said el-Kesir İmam-ı Malik’in şöyle dediğini nakletmiştir: “*Rasulullah’ı rüyada görmediğim hiç bir gece geçmedi. Her gece rüyamda Efendimizi gördüm.*”

Zehebî İmam-ı Malik’i şöyle anlatır: “*Uzun bir ömür, yüksek bir mertebe, parlak bir zihin, çok geniş bir ilim, keskin anlayış, sahih rivayet, diyanet, adalet, Sünnet-i Seniyye’ye tabi, fıkhıta ve fetvada önde gelen bir zat idi.*”

Abdurrahman bin Enes şöyle derdi: “*Hadis ilminde şimdi yeryüzünde Malik’ten*

daha emin kimse yoktur. Ondan daha akıllı bir şahıs görmedim. Süfyan-ı Sevri hadiste imamdır, fakat sünnette imam değildir. Evzâi sünnette imamdır, fakat hadiste imam değildir. İmam-ı Malik ise hem hadiste hem de sünnette imamdır.”

Yahya bin Said: *“İmam-ı Malik Allah-u Teâlâ'nın kullarına yeryüzünde hüccetidir.”* derdi.

İmam-ı Şafi şöyle derdi: *“Hadis okunan yerde Malik gökteki yıldız gibidir. İlimi ezberlemekte, anlamakta ve korumakta hiç kimse Malik gibi olamadı. Malik ile Süfyan bin Uyeyne olmasalardı Hicaz'da ilim kalmazdı.”*

Abdullah ibni Vehb diyor ki: *“Malik ve Leys olmasalardı hepimiz sapıttırdık.”*

Süfyan bin Uyeyne İmam-ı Malik'in vefatını işitince, *“Yeryüzünde bir benzeri kalmadı. Dünyanın imamı idi. Hicaz'ın âlimi idi. Zamanının hücceti idi. Ümmet-i Muhammed'in güneşi idi. Onun yolunda bulunalım.”* dedi.

İmam-ı Şafi buyuruyor ki: *“Âlimler anıldığı zaman İmam-ı Malik onlar arasında parlak bir yıldız gibidir. Benim üzerimde minneti ve ihsanı ondan çok olanı yoktur.”*

İmam Malik'in Nadr ismindeki kardeşi de hadis tahsil etmişti. İmam Malik hadis derslerine başladığı zaman bu kardeşinin şöhretine binaen Ahu'n-Nadr (Nadr'in kardeşi) diye çağrılmakta idi. Daha sonra İmam Malik hadiste onu geçmiş ve kardeşi ona nispet edilmeye başlanmıştır.

İmam Malik Hazretlerinin sözlerinden bazıları

“Eğer elimde imkân olsaydı Kur'an-ı Kerim'i kısa aklıyla, kendi görüşüne göre tefsir edenin boynunu vururdum.”

“İlim tahsil edenlere vakarlı ciddi olmak ve geçmişlerin yolundan gitmek gerekir. İlim sahiplerinin bilhassa ilmî müzakereler sırasında kendilerini mizahtan uzak tutmaları gerekir. Gülmemek ve sadece tebessüm etmek âlimin uyması gereken adaptandır.”

“İlim öğrenmek isteyen kimsenin vakarlı ve Allah-u Teâlâ'dan korkması lâzımdır. İlim çok rivayet etmek değildir. İlim bir nurdur. Allah-u Teâlâ bu nuru sevdiği mümin kullarının kalbine koyar.”

“Kendisine hayrı olmayan kimsenin başkasına hayrı olmaz. İnsan kendisi için hayır işlemez, kendisine iyilik yapmazsa insanlar da ona hayır ve iyilik yapmaz.”

“Bir kimse kendini övmeye başlarsa değeri düşer.”

“Bâtın ilmi zâhir ilmîni öğrendikten sonra öğrenilir. Zâhiri ilimleri öğrenip onunla amel eden kimseye Allah-u Teâlâ bâtın ilmîni açar. Bâtın ilmi ancak kalbin açık olup nurlanması ile elde edilir.”

“Allah-u Teâlâ'nın, kalbine ilim ve fıkıh koyduğu her Müslüman'a ve her kişiye, elinde kuvvet olan idarecilerin yanına gelip onlara hayrı tavsiye etmesi, onları kötülükten sakındırması borçtur. Çünkü onlara bu vazifenin yapılmasıyla dünyanın yüzü değişir ve faziletli bir dünya doğar.”

Harun Reşid İmam-ı Malik Hazretlerinden her gün evine gelip oğlu Emin ile Me'mun'a ders vermesini istedi. İmam-ı Malik Hazretleri halifeye buyurdu ki: "Ya halife, uygun olanı çocuklarınızın bizim eve gelip gitmesidir. Allah-u Teâlâ sizi daha aziz etsin! İlimi aziz ederseniz aziz olursunuz, zelil ederseniz zelil olursunuz. İlim bir kimsenin yanına gitmez, o ilmin yanına gelir." Bunun üzerine halife, İmam-ı Malik'ten özür diledi ve her gün çocuklarını imama göndererek ders aldirtti.

"İslam'ı yaşamak Rasulullah'ın sünnetine ve peşinden gelen halifelerin uygulamalarına tabi olmak ile mümkündür."

"İlmin kalkanı bilmiyorum demektir."

AHMED İBNİ HANBEL HAZRETLERİ

Ahmed b. Hanbel hazretleri 164/780 yılında Bağdat'ta doğdu. 241/855'te yine orada vefat etti. Hayatı Abbasi Devleti'nin en parlak dönemlerine rastlar. Aslen Basralıdır. Babasının ismi Muhammed bin Hanbel'dir. Büyük babası Hanbel Horasan bölgesinde bulunan Serahs vilayetinin valisi idi. Babası Muhammed b. Hanbel de komutanlık görevi üstlenmiş bir askerdi. Hanbel ailesi Ahmed'in doğumuna yakın bir sırada Bağdad'a gelmiş ve orada yerleşmişti.

Ahmed b. Hanbel Hazretleri önce Kur'an'ı hıfz etmiş, daha sonra Arapça ve hadis gibi ilimleri, Sahabe ve Tabiînlere ait rivayetleri; Hz. Peygamber'in, Sahabenin ve Tabiînlerin hayatlarını incelemekle ilim çalışmalarına başlamıştır. Özellikle hadis ilmi için Basra, Kûfe, Mekke, Medine, Şam, Yemen ve el-Cezire'yi dolaşmış; uzun bir süre İmam Şafi'ye talebelik etmiştir. Hatta bu yüzden onu Şafi mezhebinden sayanlar bile olmuştur. Böylece onun başlıca fıkıh üstadı İmam Şafi'dir.

Ahmed b. Hanbel Hazretleri Ebû Hanife'nin öğrencisi ve devrin ünlü baş kadısı Ebû Yusuf'tan da fıkıh ilmi almıştır. Rivayetle dirayeti birleştiren bir yol izledi. O, hükmü hadisten çıkarır, bu hükme yeni bir takım meseleleri kıyas ederdi. Bu arada Yemen'e giderek Abdurrezzâk b. Hemmâm'la görüştü. Orada iki yıl kadar kalarak ondan ez-Zuhrî ve İbnü'l-Müseyyeb yoluyla gelen birçok hadisleri aldı.

Emsali arasında ciddiyeti, takvası, sabrı, metaneti ve tahammülü ile meşhur olmuştur. Bu hâli henüz 15-16 yaşlarında iken temas kurduğu âlimlerin dikkatini çekmiştir. **Heysem bin Cemil** onun hakkında daha o yaşlarda şöyle demiştir: "*Bu çocuk yaşarsa zamanındakilerin ilimde hücceti (rehberi) olacaktır.*"

İbn Hanbel Hazretleri 40 yaşına kadar hadis öğrenmek ve ilmini artırmak için çalışmış; Irak, Hicaz ve Yemen arasında ilim seyahatlerinde bulunmuştur. Fakat bu süre içinde hadis rivayet etmekten veya ders vermekten kaçınmıştır. O, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) peygamberlik çağı olan 40 yaşında hadis rivayetine ve ders vermeye başladığı zaman ilminin en yüksek derecesine ulaşmış ve akranları arasında temayüz etmişti.

Ahmed b. Hanbel Hazretleri telif ettiği Müsned adlı hadis eseriyle şöhret bulmuştur. Müsned'ini topladığı 700 binin üzerindeki hadisler arasından seçtikleriyle meydana getirmiştir. Müsned'de tekrarlarıyla birlikte 40 bin, tekrarlar dışında yaklaşık

30 bin kadar hadis yer vardır.

İmam-ı Ahmed Hazretleri büyük bir müfessir, yüksek bir muhaddistir. Tefsiri 120 bin hadis-i şeriften meydana gelmiştir. Eserleri müfessirler için birer feyiz kaynağıdır. Bunun için kendisi “Üstad-ül Müfessirin” unvanıyla anılır.

Gece namazını hiç bırakmazdı. Halka daima kolaylık yollarını gösterir, ağır vazifeleri yüklemeydi. Acıktığı zaman bir şey bulamazsa kimseyi rahatsız etmez, bir şey istemezdi. Çoğu zaman ekmeğine sirke katk olurdu. Yolda yürürken hızlı adımlarla yürürdü. Onu daha çok mescitte, cenaze namazında ve hasta ziyaretinde görürlerdi. Beş haccın üçüne yürüyerek gitti.

Allah-u Teâlâ’dan korkması, verâ ve takvası çoktu. Fakir bir hayat yaşadı. Haram şüphesi olan şeyi reddederdi. Haram mala sahip olmaktansa onu almamayı tercih ederdi. Borç karşılığı bir malı alacaklıya rehin bıraktı. Parayı bulunca alacaklıya gidip borcunu verdi. Rehini bıraktığı malı alacağı zaman alacaklı olan iki mal gösterip rehini bıraktığının hangisi olduğunu kesin bilmediğinden, “Bunlardan birini seç, ikisi de aynı.” dedi. Fakat Ahmed bin Hanbel rehini bıraktığı malın hangisi olduğunu bilemediği için kendi malı yerine başkasının malını almış olurum korkusu ile ikisini de bıraktı, almadı. Başkasının hakkı geçer diye kendi hakkından vazgeçti.

Ahmed bin Hanbel Hazretleri, Peygamber Efendimizin sünnetine son derece bağlıydı. Bu bağlılığını şu sözleriyle beyan buyurmuştur: *“Hiç bir hadis-i şerif yazmadım ki, onunla amel etmemiş olmayayım.”*

Ahmed bin Hanbel’in hocası İmam Şafi’nin şu ifadeleri çok dikkat çekicidir: *“Bağdat’tan ayrıldım; orada İbn Hanbel’den daha muttaki, efdal, âlim ve fakih birini bırakmadım. İbn Hanbel sekiz hasletin imamıdır: Kur’an, sünnet, hadis, fıkıh, lügat, fakr, zühd ve verâ.”*

Abdurrezzâk İbn Hemmâm: *“Bize en kudretli Hâfız eş-Şazkunî geldi. Hadis ricâlini çok iyi bilen Yahya b. Maîn geldi. Fakat bunların hepsini kendi şahsında toplayan Ahmed b. Hanbel gibi bir imam daha gelmedi.”*

Ebu Davud Sicistani: *“İki yüz meşhur âlimle karşılaştım. Ahmed bin Hanbel gibisini görmedim. O hiç bir hususta insanların daldığı dünyaya işlerine dalmazdı. Ancak ilimden bahis açılınca konuşurdu.”*

Ebu Zür’a: *“İlmin her dalında Ahmed bin Hanbel’in bir benzerini görmedim. Onun ilimde ulaştığı dereceye başkası ulaşamamıştır.”*

Menha bin Yahya: *“Ahmed bin Hanbel her hayrı kendisinde toplamıştı. Çok âlim gördüm; fakat ilimde, verâda ve zühdde onun gibi üstün birine rastlamadım.”*

Yahya bin Main: *“Ahmed bin Hanbel gibi bir zat daha görmedim. Elli sene onunla sohbet ettim. Kendinde bulunan üstünlüklerden hiç biriyle asla kendini methetmedi.”*

Oğlu Abdullah: *“Babam her gece Kur’an-ı Kerim’in yedide birini okur, her yedi günde bir hatim ederdi. Yatsı namazını kıldıktan sonra biraz istirahat eder, sonra kalkıp sabaha kadar ibadet ve taatla meşgul olurdu. Giydiği elbiseyi en ucuz kumaştan*

yaptırırdı. Çok kere az şey yer, 'Ölecek olan kimse için bunlar çok bile.' derdi."

Nadr bin Ali: "Ahmed bin Hanbel'in işi hep ahiret ile ilgili idi. Dünya menfaatleri ona yöneldi, fakat O kabul etmeyip geri çevirdi."

Taberani: "Zamanın meşhur bir falcısı vardı. Fal baktırmak isteyenler her taraftan gelir, kendisini bulurlardı. Bu şahıs falcılığı meslek hâline getirmişti. Daha sonra hastalandı. Yirmi sene iyileşemedi. Biri ziyaretine gelmişti. Hâlini görünce, 'Senin iyileşmenin tek yolu var, o da zamanımızın en büyük âlimlerinden ve evliyasından biri olan Ahmed bin Hanbel Hazretlerinin dua etmesidir.' dedi. Bu falcı da annesini gönderip dua etmesini istedi. Annesi evine varınca dedi ki: 'Oğlum yirmi senedir hasta yatmaktadır. Bunun iyileşmesi için sizden dua istemeye geldim.' Ahmed İbni Hanbel Hazretleri şöyle mukabelede bulundu: 'Herkes iyileşmek için oğluna gelirdi. Senin oğlun da her şeyi bildiğini zannederdi. Kendi hastalığını tedavi etmeyip de seni bana mı gönderdi?' Kadının çok ısrarı karşısında dayanamayıp falcılığı bırakması şartıyla dua edeceğini söyledi. Hazret-i İmam'ın bu sözü üzerine falcılığı bırakarak tevbe istiğfar etti ve Hanbel Hazretlerinin duası bereketine sıhate kavuştu."

İmam-ı Ahmed Hazretlerinin sözlerinden bazıları:

"İlim insanlara ekmek ve su kadar lazımdır. İlim rivayet ve kuru malumat çokluğu değildir. İlim faydalı olan ve kendisiyle amel edilen şeydir."

"Kulun kalbini ıslah etmesi için iyilerle beraber olması kadar faydalı bir şey yoktur. Yine kulun fasıklarla beraber olup onların işlerine dikkat ve nazar etmesi kadar zararlı bir şey de yoktur."

"Günahlar imanı zayıflatır."

"Yemeği din kardeşleriyle sürur içinde, fakirlerle ikram ve cömertlikle, diğer insanlarla da mürüvvet içinde yemek lazımdır."

"Her şey için kerem vardır. Kalbin keremi Allah-u Teâlâ'dan razı olmak ve kadere rıza göstermektir."

"Sizde olmayan meziyetlerle sizi metheden kimsenin, sizde olmayan kötülüklerle de bir gün kötüleyeceğini unutmayınız."

"İstediklerini vermediğiniz zaman kızan, kırılan veya küsen arkadaş gerçek arkadaş değildir."

"Kibir taşıyan kafada akla rastlayamazsınız."

"İnsanların ahmak sınıfı kendilerinin methedilmesinden hoşlananlarıdır."

"Tevekkül her şeyi Allah'tan bilmek ve rızık O'nun verdiğiğine inanmaktır."

"Tevekkül bütün işlerinde Allah-u Teâlâ'ya teslim olmak, başa gelen her şeyi O'ndan bilip katlanabilmektir."

"İnsana az bir mal yetiştir. Çok mal ise kâfi gelmez."

"Bir kimse sadık bir arkadaşını kaybederse kendisi için zillettir."

"Hüsn-ü zannı olanın hayatı hoş geçer."

“Yalan söylemek emniyeti giderir.”

“Ayıplardan uzak arkadaş arayanlar arkadaşsız kalır.”

“İhlas amellerin afetlerinden kurtulmaktır.”

“Zühd üç türüdür: Cahilin zühdü haramları terk etmektir. Âlimlerin zühdü helal olanların fazlasından sakınmaktır. Ariflerin zühdü ise Allah-u Teâlâ’yı unutturan şeyleri terk etmektir.”

Ebû Hafs Ömer bin Sâlih Tarsûsî isimli veli bir zat Ahmed bin Hanbel’e, “Kalpler ne ile yumuşar?” diye sordu. Başını eğip biraz düşündükten sonra, “Evlâdım! Helâl yemekle yumuşar.” buyurdu.

Ahmed bin Hanbel Hazretlerine bir gün, “Tevekkül nedir?” diye sordular. “İnsanlardan istemeyi ve onlara yalvarmayı terk etmektir.” buyurdu.

Allah-u Teâlâ mezhepler hakkında yaptığımız bu çalışmayı dergâh-ı uluhiyyetinde kabul eylesin. Cümlemizi bu büyüklerin şefaât ve himmetlerine mazhar eylesin. Kusurlarımızı af ve bizleri kendine kul kabul etsin. Âmin!